

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRKİYE VE KIBRIS TÜRKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLŞAH REYHAN ALPARSLAN

EKİM 2019

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRKİYE VE KIBRIS TÜRKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLŞAH REYHAN ALPARSLAN

DANIŞMAN
Prof. Dr. M. LUTFULLAH KARAMAN

EKİM 2019

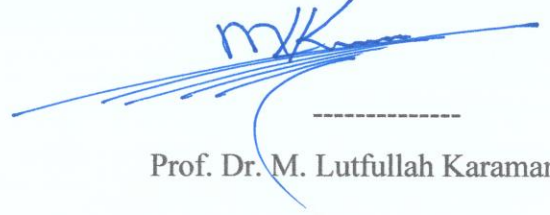
BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Gülşah Reyhan Alparslan

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

Prof. Dr. M. Lutfullah Karaman

İMZA SAYFASI

Gülşah Reyhan Alparslan tarafından hazırlanan ‘Atatürk Döneminde Türkiye ve Kıbrıs Türkleri’ başlıklı bu yüksek lisans tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. M. Lutfullah KARAMAN

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İMZA

Üyeler:

Dr. Öğr. Üyesi Fatih BAYRAM

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul İsmail ÖKTEN

Kurumu: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 28.10.2019

ÖZET

ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRKİYE VE KIBRIS TÜRKLERİ

Gülşah Reyhan Alparslan

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. M. Lutfullah Karaman

Ekim, 2019. Sayfa...

Kıbrıs adası çeşitli devletler tarafından yönetildikten sonra 1571 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilmiştir. Bu Ortodoks halk için olumlu bir gelişmedir. 4 Haziran 1878 tarihli anlaşma ile İngiltere adanın yönetimini eline geçirmiştir. 1.Dünya Savaşı sırasında ise adayı ilhak ettiğini bildirmiştir. Milli Mücadele döneminde Türkler Anadolu'daki gelişmeleri maddi ve manevi olarak desteklemişlerdir. Lozan Anlaşması'nın 16. 20. ve 21. maddeleri Kıbrıs ile ilgilidir. Lozan sonrasında adada konsolosluk açılması, gelen göçmenlerin ihtiyaçlarının giderilmesi, öğretmen gönderilmesi, öğrencilerin Türkiye'de okutulması, konsoloslüğün Kıbrıs ile ilgili hazırladığı raporlar ve Kıbrıs Türklerine yapılan destekler ile Kıbrıs Türkleri ile olan irtibat devam ettirilmiştir. Kıbrıs Türk toplumu da Atatürk İlke ve İnkılaplarını hemen kabul etmiş ve uygulamaya başlamıştır. İngiliz yönetimin karşıt çabaları Kıbrıs Türklerini durduramamıştır. Hamidiye Zırhlısı'nın ziyareti mesaj veren bir ziyaretti. Halkın bu gemiyi coşkuyla karşılaması, Türkiye ve Kıbrıs arasındaki sosyal-kültürel faaliyetler ve Türkiye'nin afetler yaşanan zor zamanlarında destek olması ada Türklerinin Türkiye Cumhuriyeti'ne olan bağlılıklarını gösteren olaylardır. Kıbrıs Türkleri Rumların Enosis çabaları karşısında da sürekli direnç göstermişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Atatürk, Lozan Antlaşması, Kıbrıs Türkleri, Atatürk İlke ve İnkılapları, Milli Mücadele, Sosyal ve Kültürel Faaliyetler, Hamidiye Zırhlısı

ABSTRACT

TURKEY AND THE TURKS OF CYPRUS IN ATATÜRK'S TIME

Alparslan, Gülşah Reyhan

Master Thesis, Department of International Relations

Advisor: Prof. Dr. M. Lutfullah Karaman

October, 2019. --- Page.

After being governed by different countries, Cyprus Island was conquered by Ottoman Empire. This is good for Orthodox people. England gets the administration of the island with the treaty signed on June 4 1878. During World War I, England adjects Cyprus and declares it. During Turkish Indepence War, Turkish Cypriots supported the national struggle in Anatolia materially and morally. 16th,20th and 21st entries of Lousanne Treaty are about Cyprus. After Lousanne Treaty, Turkish Republic stayed in touch with the Turkish society in Cyprus via opening consulate, taking care of immigrants, providing teachers for Turkish Schools in Cyprus, educating Turkish Cypriots in Turkey, consulate raports about Turks in Cyprus and giving support to Turkish Cypriots. And Turkish people in Cyprus accepted and applied immediately Ataturk's Principles and Reforms. Local government's opponent efforts couldn't stop Turkish Cypriots. The visit of Hamidiye Armored Ship contained a message. Enthusiastic welcome of Turkish people for this visit, social and cultural activities between Turkey and Turkish Cypriots, and the support of Turkish Cypriots for Turkey in difficult times are the events that shows the devotion of Turkish Cypriots to Turkish Republic. Turkish Cypriots always resisted against the Enosis efforts of Greek Cypriots.

Key Words: Cyprus, Atatürk, Lausanne Treaty, Turkish Cypriots, , Ataturks's Principles and Reforms, Turkish National Struggle, Social and Cultural Activities, Hamidiye Armored Ship

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM	iii
İMZA SAYFASI	
Hata! Yer işareti tanımlanmamış.	
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ.....	
Hata! Yer işareti tanımlanmamış.	
BÖLÜM I: CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE KIBRIS VE KIBRIS	
TÜRKLERİNİN DURUMU	4
1.1. Tarihte Kıbrıs (Osmanlı'nın fethine kadar).....	4
1.2. Osmanlı Döneminde Kıbrıs ve Kıbrıs Türk Toplumunun Doğuşu.....	7
1.2.1. Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı Fethetme Sebepleri.....	7
1.2.2. Kıbrıs'ın Osmanlılarca Fethedilmesi Süreci.....	8
1.2.3. Fetih Sonrasında Kıbrıs'ın Yönetilmesi Süreci	9
1.2.4. Ortodoks Halka Yapılan İnsanı Muamele ve Tanınan Haklar	10
1.2.5. Kıbrıs'ta Yaşanan İsyanlar	11
1.3. Kıbrıs Yönetiminin İngilizlere Geçmesi ve İngiliz İdaresinde Kıbrıs...12	
1.3.1. İngilterenin Adanın Yönetimini Ele Geçirmesi ve Adaya Fiilen	
Yerleşmesi	13
1.3.2. Osmanlı Devleti ve İngiltere Arasında Yapılan Ek Anlaşmalar ve	
İhlaller	15
1.3.3. İngilizlerin Adada Kurduğu Yönetim Şekli	16
1.3.4. Türk Ve Ortodoks Halka Muamele Farkı/ İngiliz Yönetiminde	
Türklerin Gördüğü Muamele	17
1.3.5. Birinci Dünya Savaşı ve İngilterenin Adayı İlhakı	20
1.3.6. Birinci Dünya Savaşı Sonrası Pazarlık Süreci ve Bu Süreçte	
Gösterilen Çabalar	22

1.4. Milli Mücadele Döneminde Türkiye ve Kıbrıs (Türkleri).....	25
BÖLÜM II: ATATÜRK DÖNEMİ TÜRKİYE'Sİ VE KIBRIS TÜRKLERİ	29
2.1. Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Lozan'da Kıbrıs'ın Egemenliğinin Hukuken İngilizlere Devri ve İlhakın Tanınması.....	29
2.2. Cumhuriyetin Kurulmasından Sonraki Dönemde Türkiye ve Kıbrıs.....	32
2.2.1. Lozan Sonrası Kıbrıs'ın İdari Düzeni	32
2.2.2. Kıbrıs'ta Açılan Türk Konsoloslugu ve Oynadığı Rol	33
2.2.3. Kıbrıs'tan Türkiye'ye Göç Olgusu.....	34
2.2.4. 1931 İsyanı.....	41
2.2.5. Kıbrıs Türklerinin Eğitim Meselesi.....	43
2.2.6. Atatürk İlke ve İnkılaplarının Kıbrıs'taki Yansımaları.....	53
2.2.6.1. Cumhuriyetin İlanı.....	55
2.2.6.2. Şapka Kanunu.....	56
2.2.6.3. Medeni Kanun.....	58
2.2.6.4. Harf İnkılabı.....	60
2.2.6.5. Soyadı İnkılabı.....	63
2.2.7. Hamidiye Zırhlısı Gezisi.....	65
2.2.8. Sportif ve Kültürel Faaliyetler ve Yardımlaşma	68
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	69
KAYNAKÇA	73
ÖZGEÇMİŞ	76

GİRİŞ

Tezimizin adı “Atatürk Döneminde Türkiye ve Kıbrıs Türkleri İlişkileri” dir.

Konumuz temelde 1923 ve 1938 yılları arasında yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti ile Kıbrıs Türkleri arasında göç, eğitim, Atatürk ilke ve inkılaplarının etkileri, Hamidiye Zırhlısı gezisinin etkileri ve sosyal-kültürel faaliyetler ile ilgili gelişmelerdir. Fakat bu alanlarda yaşanan gelişmelerin ve içinde bulunulan dönemin şartlarının daha iyi anlaşılması adına farklı başlıklar da kullanılmıştır.

Kıbrıs daima önemli bir ada olduğundan ve ülkemiz için de hala önemini koruduğundan tezimizin konusu olmuştur. Atatürk dönemini çalışmamızın sebebi ise Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk dönemi olması ve diğer dönemlerde yaşanan gelişmelerin daha iyi anlaşılmasına fayda sağlayacağını düşünmemizdir; ayrıca Atatürk Dönemi ile ilgili çok fazla akademik çalışma bulunmamaktadır. Bu anlamda katkı sağlanmak istenmiştir.

Çalışma sırasında Latin alfabesi ile yazılı ise birinci el kaynaklardan faydalanılmaya gayret edilmiştir. Fakat kaynak Osmanlıca ise ikinci el olanları tercih edilmiştir. İki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümün başlığı *Cumhuriyet Öncesi Dönemde Kıbrıs ve Kıbrıs Türklerinin Durumu*’dur. *Tarihte Kıbrıs* alt başlığı ile Osmanlı Devleti adayı fethedene kadar Kıbrıs halkının içinde bulunduğu şartlar gösterilmiştir. *Osmanlı Döneminde Kıbrıs ve Kıbrıs Türk Toplumunun Doğuşu* alt başlığı ile adanın fethi sürecinde halkın Osmanlı donanmasını nasıl karşıladığı, fetih sürecine katkıları, günümüz Kıbrıs Türk toplumunun nasıl oluşturulduğu ve Osmanlı Devleti’nin ada halkına olan muamelesi anlatılmıştır. Osmanlı Devleti’nin idaresinde iken yaşanan bazı gelişmelere de değinilerek sonradan ada üzerinde yaşanan bazı sorunların kaynakları da gösterilmeye çalışılmıştır. *Kıbrıs Yönetiminin İngilizlere Geçmesi ve İngiliz İdaresinde Kıbrıs* alt başlığında İngiltere’nin adayı hangi şartlarda ele geçirdiğine, adayı ne şekilde idare ettiğine, Osmanlı Devleti ile yaptığı anlaşmalara ne kadar uyduğuna ve ada üzerindeki Türk ve Rum halklara karşı tutumlarına ve uygulamalarına değinilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasındaki hukuki olmayan ilhakına da yer verilerek sonrasında yaşanan gelişmelerin daha iyi

anlaşılması sağlanmak istenmiştir. *Milli Mücadele Döneminde Türkiye ve Kıbrıs (Türkleri)* alt başlığı ile Türklerin Anadolu’da başlayan haklı mücadelesine ada Türklerinin ve Rumlarının yaklaşım şekillerine, Kıbrıs Türk basının Rumlara karşı verdiği mücadeleye ve Kıbrıs Türk toplumunun bu mücadeleye maddi ve manevi desteklerine yer verilmiştir.

İkinci bölüm Lozan Anlaşması’nın Kıbrıs ile ilgili kısmı ve Cumhuriyet’in kurulmasından sonra Kıbrıs Türk toplumu ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki etkileşimin ve ilişkilerin anlatıldığı *Atatürk Dönemi Türkiye’si ve Kıbrıs Türkleri* isimli bölümdür.

İkinci bölümün alt başlıklarına değinecek olursak *Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Lozan’da Kıbrıs’ın Egemenliğinin İngilizlere Hukukî Devri ve İlhakın Tanınması* bölümünde milli mücadele zaferini kazanan ve yeni kurulan Türkiye’nin Lozan anlaşmasında kapitülasyonlardan kurtulmak, ülke sınırlarının belirlenmesi, Osmanlı borçları ...vs gibi öncelikli konularına, İngilizlerin ve diğer batılı devletlerin Lozan’daki tutumuna ve Lozan’da Kıbrıs’ın neden hiç istenmediği halde hukukî İngiltere’ye bırakılmak zorunda kaldığına değinilmiş ve o dönemde içinde bulunan şartların alınan kararlara olan etkisi gösterilmeye çalışılmıştır. Lozan Anlaşması’nın 16. 20. ve 21. maddeleri ve bu maddeler ile adanın hukukî durumu, İngiltere’nin aday ilhakının tanınması ve Kıbrıs üzerinde bulunan Türk halkının uyrukluk konusundaki seçme hakkı ile ilgili bilgilendirme yapılarak Atatürk dönemi içerisinde yaşanan gelişmelerin daha iyi anlaşılması sağlanmaya çalışılmıştır. Lozan anlaşması imzalandığı sırada Anadolu halkının durumuna, Türkiye Cumhuriyetinin izlediği akılcı stratejiye, dengeli bir politika yürütmeye çalışmasına ve Kıbrıs’ın geleceğinde söz söyleme hakkını korumasına da değinilmiştir. *Lozan Sonrası Kıbrıs’ın İdari Düzeni* isimli bölümde ise Lozan Anlaşması sonrasında İngilizlerin ada üzerinde kurdukları yeni idari düzenden azınlıkta kalan Kıbrıslı Türklerin nasıl etkilendiğine, Kavanin Meclisi’ndeki temsil edilme oranlarına değinilmiştir. Türkiye ve Kıbrıs Türkleri arasındaki gelişmelerin nasıl bir idari atmosfer içinde gerçekleştiği gösterilmeye çalışılmıştır. *Kıbrıs’ta Açılan Türk Konsoloslugu ve Oynadığı Rol*

bölümünde Kıbrıs ile olan bağların hala etkin biçimde var olduğunun ve kullanıldığının bir göstergesi olan konsoloslukun yaptığı çalışmalara, Lozan Anlaşması'nın 21. maddesi kapsamında Seçme Haklarını kullanarak Türkiye'ye göç eden Türklerin resmi işlemleri, adadaki Kemalist hareketin desteklenmesi, Türkiye'nin adayla iletişim kurduğu kanal ve yardım etmekte kullandığı eli olma konularında oynadığı role değinilmiştir. Konsoloslukun adanın üniversite okumak isteyen Türk gençleri, Atatürk ilke ve inkılapları, milli bayramlar ile ilgili duruşu da anlatılmaya çalışılmıştır. *Kıbrıs'tan Türkiye'ye Göç Olgusu* bölümünde Adadan Türkiye'ye süren göç konusunda adadaki Türk aydınların, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve İngilizlerin tutumlarına, bu tutumlarda zaman içerisinde yaşanan değişikliğe, göçlerin uyandırdığı kaygılara, göç eden kişilere sunulmaya çalışılan hizmetlere, Kıbrıs Türk toplumunun adadan göç etme sebep ve amaçlarına da değinilmiştir. *1931 İsyanı* isimli bölüm de 1931 İsyanı da yine Kıbrıs İngiliz idaresindeyken Atatürk döneminde yaşanan bir gelişme olduğundan sebepleri, İngilizlerin isyan karşısındaki tutumunun sonuçları ve ada Türklerinin hayatına etkileri bakımından bu bölümdeki yerini almıştır. *Kıbrıs Türklerinin Eğitim Meselesi* isimli bölümde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra iki toplum arasındaki tarihi ve kültürel bağın bir sonucu olarak kendiliğinden başlayan etkileşim sürecinde yaşanan gelişmelere yer verilmiştir. Kıbrıs Türkiye arasında öğrenci ve öğretmen alışverişi, Kıbrıs'tan gönderilen öğrencilerin Türkiye'de istihdam edilmeleri, ada üzerindeki Türk okullarına kitap desteği sağlama bu gelişmelere örnek olarak gösterilebilir. İngilizlerin eğitim konusundaki uygulamaları ve tutumları da yine bu bölümün içerisinde yer almaktadır. Bu bölüm içinde bulundukları durum sebebiyle Kıbrıs Türk halkının Türkiye'ye olan ihtiyaçlarını göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Bu bölümde konsolosluk raporlarına da geniş yer verilmiştir. Geniş yer verilen raporlardan biri ada üzerindeki Rum ve Türk toplumlarını eğitim meselesi bakımından karşılaştıran detaylı bir rapordur. Rum ve Türk halkların eğitime bakışı, Rum ve Türk öğrencilerin sahip olduğu imkanlar, Rum ve Türk öğretmen ve idarecilerin yeterlik durumları, eğitim imkanları bakımından Rum ve Türk kız öğrencilerin arasındaki fark ve benzeri bu raporun kapsamı içindedir ve tezimizdeki yerini de almıştır. Yine konsolosluk raporlarından Kıbrıs Türk toplumun eğitim konusundaki ihtiyaçlarını, İngilizlerin uygulamalarından nasıl etkilendiklerini, önlem

alınmadığı takdirde Kıbrıs Türklerini gelecekte bekleyen riskleri, bu risklerin önüne geçmek için neler yapılabileceği ile ilgili fikirleri de okumak mümkündür. Resmi ve güvenilir kaynaklar oldukları için tezimizdeki yerini almıştır. *Atatürk İlke İnkılaplarının Kıbrıs'taki Yansıması* bölümünde Atatürk ilke ve inkılaplarını yakından takip eden Kıbrıs Türk toplumunun, bu inkılapların Kıbrıs'ta da uygulanabilmesi için verdikleri mücadele süreci örnekler ile anlatılmaya çalışılmıştır. Bu süreçte inkılapların Kıbrıs'ta da uygulanmasını isteyen Halkçılar denilen kesim ile, Halkçılara karşıt görüşe sahip Evkafçılar denilen kesim arasında fikir mücadelesi yaşanmıştır. İngilizler Evkafçıları desteklemiştir, Halkçılara Kemalist demişlerdir ve inkılapların uygulanmasına karşı tepki göstermişlerdir. Bunlara rağmen Kıbrıslı Türk aydınlar inkılapların uygulanması konusunda öncülük etmişlerdir, Kıbrıs Türk halkı sansür, sürgün ve cezaları göze almış, bu konudaki mücadelesinde geri adım atmamıştır. Kıbrıs Türk toplumunun Cumhuriyetin ilanını kutlamaları, Şapka Kanunu ve Harf Devrimi konusunda ısrarcı olmaları, Soyadı Kanununu hemen uygulamaya geçerek ada basını aracılığı ile yeni soyadlarını duyurmaları ve yeterli gelişme sağlanamasa da Medeni Kanun konusunda taleplerde bulunmaları ile ilgili gelişmelerden örnekler ile bahsedilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçekleşen Atatürk ilke ve inkılapları, Kıbrıs Türk toplumu tarafından sıkı bir şekilde takip edildiğinden, örnek alındığından ve Kıbrıs Türk toplumunun hayatlarına etki ettiğinden tezimiz içindeki yerini almıştır. *Hamidiye Zırhlısı Gezisi* bölümünde Balkan savaşlarında da aktif rol almış ve Ege Akdeniz sularına aşına, askeri öğrencileri taşıyan bir gemi ile, tam da Hatay meselesinin söz konusu olduğu bir dönemde yıllar sonra ilk defa Kıbrıs'a Türk askerinin çıkması karşısında İngilizlerin tutumu, Kıbrıs Türk toplumunun coşku ve tutumu, basının tutumu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin gezi vasıtasıyla vermek istediği mesajlar açıklanmaya çalışılmıştır. *Sportif ve Kültürel Faaliyetler ve Yardımlaşma* başlığı altında Türkiye Cumhuriyeti ile Kıbrıs Türk toplumu arasında gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleşen maç, konser, film gösterimi gibi faaliyetlere, Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşanan felaketler karşısında Kıbrıs Türk toplumunun yardım etme çabasına değinilmiştir.

BÖLÜM I

CUMHURİYET ÖNCESİ KIBRIS VE KIBRIS TÜRKLERİNİN DURUMU

1.1. Tarihte Kıbrıs (Osmanlı'nın fethine kadar)

Tarih boyunca önemi sürekli artan Kıbrıs, 9251 km²'lik yüzölçümü ile üçüncü en büyük Akdeniz adasıdır ve ülkemize kırk mil uzaklıktadır. (Tarkan,1975:35)

Kıbrıs MÖ Mısırlılar , Finikeliler, Asurlar, Persler, İskender İmparatorluğu, Makedonya generali Ptoleme ve Romalılar tarafından hakimiyet altına alınmıştır. (Gazioğlu, 1960:17-18, 20-22)

Milattan Önce 59 yılında Romalılar adayı ele geçirdi. Milattan Sonra 395 yılında Roma Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrıldı. Kıbrıs Doğu Roma'da, yani Bizans hakimiyetinde kaldı. (Ateş, 1995 :6) Bu hakimiyet yaklaşık sekiz yüz yıl devam etmiştir. (Çevikel, 2000:15)

Hristiyanlık Kıbrıs'a Birinci yüzyılda girmiştir. (Gazioğlu, 1960:22) Müslümanlık ise Yedinci yüzyılda girmiştir. (Ateş, 1995:7)

Dördüncü yüzyılda Hristiyanlık resmi din ve Rumca ise resmi dil haline getirildi (Çevikel, 2000:15; Ateş,2000:6). Çoğu esasen Anadolu, Suriye ve Mezopotamya kökenli olan Kıbrıs halkı Rumca kullanmaya başladı, (Ateş, 1995:6) Helen kültüründen yoğun şekilde etkilendi ve bu dejenerasyonun sonucunda da kendilerini Rum saydılar (Çevikel, 2000:15).

Bizans'ta kilise ile devlet yakın ilişki içinde idi ve Hristiyan halk hem kilise liderliğinde birleşti hem de kilise tarafından yönetildi. İlk defa Bizans idaresinde adada Ortodoks kilisesi kurulmuştur (Ateş, 1995:6). Halk aslında önce reddetmiş olmasına rağmen bir asır süren mücadele sonucunda Ortodoks kilisesinin üstünlüğünü mecburen kabul etmiştir (Tarkan, 1975,s:47).

Bizans döneminde yaşanan olaylardan birisi Müslümanların üç yüz yıl boyunca aralıklarla yaptıkları akınlardır (Gazioğlu, 1960:23). Yedinci yüzyıldan başlayıp Onuncu yüzyıl ortalarına kadar devam eden süreçte adaya 24 Müslüman seferi yapılmıştır. Bizans'a karşı yapılan seferlerde Kıbrıs'ın Müslümanlarca üs olarak kullanıldığı ve Kıbrıs'ın Müslümanlara vergi ödediği dönemler bulunmaktadır (Ateş, 1995:7). Dönem dönem bazı sahil kısımlarını da ellerine geçirmişlerdir. Bu akınlardan sonucunda bütün adayı kapsayan ve sürekli olan bir hakimiyet kurulamamıştır. Hazreti Muhammed'in halası olduğu düşünülen hanım Hazreti Osman döneminde, Muaviye'nin bir donanma ile Kıbrıs'a yaptığı bir akında atından düşerek vefat etmiş ve Kıbrıs'ta defnedilmiştir (Gazioğlu, 1960, s:23). Türbesi Rum bölgesinde yani Güney Kıbrıs'tadır (Ateş,1995, s:7).

Bizans'ın zayıfladığı bir dönemde adada hileli yollarla idareyi ele alıp başa geçen Isak Komen'in yedi yıl süren hükümlerlik dönemi de yaşanmıştır. Halkı onun idaresinden kurtaran İngiliz Kralı 1. Richard (Aslan Yürekli Richard) olmuştur (Tarkan, 1975: 47-48). 1. Richard'ın 1191 yılında adayı ele geçirmesi ile Kıbrıs tarihinde ilk defa İngiliz yönetimine girmiş; ancak bu yönetim kısa sürmüştür (Ateş, 1995, s:7).

1. Richard Kudüs için yapılan 3. Haçlı Seferi 'ne katılan üç hükümdardan biri idi ve deniz üzerinden ilerliyordu (Gazioğlu, 1960:24, Torun, 1956:14). Kudüs'ü elde etmek için para gerektiğinden Kıbrıs, Richard tarafından 100.000 altına Templer Şövalyelerine satıldı. Suriye'deki Müslümanlar ile sürekli savaşan şövalyeler maddi olarak kötü durumdaydılar ve Richard'a borçları vardı. Bu borcu ödeyebilmek için Kıbrıs halkından ağır vergiler almaya kalkınca da halk isyan etti. İsyan bastırıldı. Para ödenemediği için ada Templer şövalyelerince iade edildi (Ateş, 1995:7). Richard bu adayı bu sefer Guy de Lusignan'a satınca idaresi 300 yıl sürecek olan Lusignanlar Devri başladı (Tarkan, 1975:48). Kudüs 'ün eski kralı olan Guy De Lusignan ile 1192 yılında başlayan dönem 1489'a kadar devam etmiştir (Ateş, 1995:7). Bu devirde Kıbrıs'ta feodal bir düzen vardır, ada kalkınsın diye çaba gösterilmiştir, sanat ve ticaret erbabı adaya davet edilmiştir, büyük ve güzel sanat eserleri üretilmiştir (Tarkan, 1975:48-49). Az zamanda ulaşılan bu iktisadi ve sosyo-kültürel seviyenin nimetlerinden yerli halktan olan Parici faydalanamamıştır (Çevikel, 2000:16). Adada Katolik dini yaygınlaştırılmış, Ortodoks ve Latin

Kiliseleri arasındaki mücadele güçlenmiştir (Manisalı, 2002:14, Gazioğlu, 1960:25). Yine bu dönemde 1372 ile 1464 arasında Magosa Cenevizlilerin elindeyken, 1426'da ise Lusignan Kralı yenilerek Mısır'daki Memlûk hükümdarınca vergiye bağlanmıştır (Ateş, 1995:7-8).

Ada 1489 yılında Venedik idaresine girdi. Halkın yaşam şartları önemsenmedi ve halka değer verilmedi. Zaten varolan feodal düzen güçlendirildi, halktan alınan vergiler ağırlaştırıldı ve halka yaptırılan angarya işler artırıldı. Venedikliler için önemli olan topraktan ve halktan fayda sağlamak ve Türklerin saldırma ihtimaline karşı sağlam kaleler yapmaktı. Onlar için burası askeri ve ticari bir sömürge idi. Lusignanlar tarafından Memlûklere ödenen vergi Venediklilerce de ödenmeye devam edildi. Toplum sınıflara ayrılıyordu. Asilzade ve yüksek dereceli memurlar en üst sınıfta idi ve yönetim onlardaydı. Burjuvalar vardı ve ticarete, orduya ve idareye girebiliyorlardı. Bir de kendi içinde üçe ayrılan yerli halk vardı. Parici, Perpariarii, Francomati. Bunlardan Parici olanlar toprağa bağlı kölelerdi. Venedikler Katolikti. Ortodoksluk sindirilmek isteniyordu. Halk idari, iktisadi, hukuki ve sosyo-kültürel anlamda hiç rahat değildi. Kuraklık, çekirge istilasası, deprem, sel, salgın hastalık gibi sorunlar ise cabasıydı. Başarabilenler adadan kaçıyorlardı. Ada nüfusunda azalma olmuştu. Kaçmayan halk 1562 yılında isyan etti. Bu isyan bastırıldı. Halk Osmanlı'nın adayı fethetmesini istiyordu (Çevikel, 2000:16-17, 19-20). Venedikliler halkı fakirleştirmiş, ticaret ve sanatta geriletmiş, Ortodoks kilisesini de güçsüzleştirmişti. Memlûklülere ödedikleri vergiyi, Osmanlı Devletince Mısır'ın ele geçirilmesinden sonra, artık Osmanlı'ya ödemeye başladılar (Tarkan, 1975:49).

1.2. Osmanlı Döneminde Kıbrıs ve Kıbrıs Türk Toplumunun doğuşu

1.2.1 Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı Fethetme Sebepleri

Onaltıncı yüzyıl itibariyle Anadolu, Suriye, Mısır ve Kuzey Afrika'yı elinde bulunduran Osmanlı için Akdeniz artık bir iç deniz sayılırdı. Osmanlı'nın bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamak adına Kıbrıs'ı almak atılabilecek bir adımdı (Bedevi, 1966:94). Zaten Kıbrıs Osmanlı'ya vergi ödemekteydi (Ateş, 1995:9). Ada Venedikliler için güney Anadolu kıyılarına hücum ederken kullandıkları bir üs

idi. Ayrıca Hristiyan orduları birleşip Osmanlı'ya saldırmak isterse yine bir üs olarak kullanılabilirdi (Bedevi, 1966:94). Ama Osmanlıların elinde olursa örneğin Suriye ve Mısır'da çıkabilecek bir isyana müdahale etmekte kullanabilecekleri bir üs olmuş olurdu (Ateş, 1995:10).

Kıbrıs dünya ticareti için önemi olan bir hat üzerinde bulunuyordu ve güvenlik problemlerinin ortaya çıkmasına sebebiyet veriyordu (Tarkan, 1975:51). Çünkü kıyıları korsan yatağı olarak kullanılıyordu (Ateş, 1995:8). Ticari mallar taşıyan gemiler korsanlarca soyuluyordu. Venedik korsanlarına ek olarak Malta ve Sicilya korsanları da soygunlar yapıyordu. Venediklilere başvurulup sorun çözülmek istendiğinde bilgileri olmadığı diğer korsan gemilerince soygun gerçekleştirildiği şeklinde cevaplar alıyorlardı. Korsanları durdurabilecek tedbirler almıyorlardı. Bu Kıbrıs'ın alınmasını gerektiren ekonomik bir sebepti (Bedevi, 1966:95).

Dini açıdan bakıldığında Bizans zamanında Müslümanlar adaya akınlar yapmış, şehitler vermiş ve buralarda sanat eserleri bırakmışlardı (Bedevi, 1966:95 ,Tarkan, 1975:51). Hazreti Muhammed'in halası da burada defnedilmişti. Padişah halifeydi ve bunlara sahip çıkmak ona düşerdi. Ayrıca korsanlar hac yolculuğuna çıkan insanları taşıyan gemilere de saldırıyorlardı. Hac yolu güvenli hale getirilmeliydi. Ve Şeyhülislam Ebussuud Efendi de fethin uygun olduğu yönünde fetva vermişti (Bedevi, 1966:96).

Zaten Kıbrıs halkı da Venedik baskısından usanmış durumda idi. İçinde bulundukları durumdan kurtulmak istedikleri için Osmanlı Sultanı'na başvurmuşlardı (Ateş, 1995:10). Gizlice gönderdikleri heyetler aracılığıyla kendilerini Venediklilerden kurtarması için talepte bulunmuşlardı (Tarkan, 1975:52).

1.2.2 Kıbrıs'ın Osmanlılarca Fethedilmesi Süreci

Kıbrıs'ın fethine karar verilmesinden sonra savaş hazırlıklarına başlayan Osmanlı yan ve arka taraflarını güvence altına almak ister ve (Tarkan, 1975:52) Avusturya, Lehistan, İran ve Rusya ile barış anlaşmaları yapmak gibi siyasi girişimlerde bulunur. (Bedevi, 1966:100) Askeri girişim olarak da erzak ve malzemeler Anadolu'nun güney limanlarında depolanırken, tersanelerdeki gemi inşaatları da gönderilen fermanlar ile hızlandırılır. Son olarak da Kıbrıs'ı savaştan alabilmek adına bir elçi

ile gönderilen nota da Venediklilerce reddedilir (Tarkan, 1975:52).

Venediklilerin ise hazırlık olarak Lefkoşa ve Magosa'yı surlarla çevirmekten başka güçlü bir haçlı birliği oluşturulması umuduyla papaya başvurdukları görülecektir (Bedevi, 1966:99). Fakat papanın girişimleri ile bir araya gelen haçlı kuvvetleri Kıbrıs müdafaasında Venediklilere yardım edemedi. Çünkü kötü hava şartları sebebiyle Kıbrıs'a ulaşamadılar ve Lefkoşa'nın Türklerce alındığını öğrenince de geri döndüler (Tarkan, 1975:52).

Lala Mustafa Paşa komutasındaki 400 parçalık Osmanlı Donanması 15 Mayıs 1570 tarihinde yola çıktı (Ateş, 1995: 10). Önce Limasol, Larnaka ve Girne ciddi direnç ile karşılaşmadan ele geçirildi; bunu izleyen Lefkoşa'nın fethedilmesinin üç gün sonrasında 12 Eylül 1570'de Baf da teslim oldu (Bedevi, 1966:103, 105, 107, 111). Fakat Magosa kalesinin alınması sırasında direnç ile karşılaşıldığından büyük mücadeleler verilmiş ve 1 Ağustos 1571 tarihinde teslim olmasıyla 13 aylık süreç sonucunda 60.000 şehit verilerek Kıbrıs'ın fethi tamamlanabilmiştir (Ateş, 1995: 10-11).

1.2.3 Fetih Sonrasında Kıbrıs'ın Yönetilmesi Süreci

Gördükleri muamele sebebi ile Venedik idaresinden bezen halkın Türkleri sevinçle karşılama sebebi onları bir kurtarıcı olarak görmeleri olmuştur. Hatta Lefkoşa Vilayet Konağı'nda Venedik bayrağını indirip Türk bayrağını da sevgiyle çeken bir Rum papazdır. Türkler de savaşmadan teslim olan halkın malına ve canına zarar vermeyip vergiden muaf tuttu (Tarkan, 1975:54).

Yerli halkın başkaldırısı söz konusu olmadığından Kıbrıs'ın sade denilebilecek bir askeri teşkilatı vardı (Tarkan, 1975:60).

Kıbrıs fethinden sonra beylerbeyilik, kaptanpaşalık, sadrazam hassı, muhassıllık, sancak ve mutasarrıflık şekillerinde yönetildiği dönemler olmuştur (Çakmak, 2009:16-17).

Venediklilerin kötü bir muamele yaparak yönetmesine savaş ve kıtlık da eklenince çokça göç veren Kıbrıs'ta zaten 20.000 kadar asker fetih sonrasında kalmıştı. (Tarkan, 1975:57, Ateş, 1995:11). Fakat sonrasında adanın kalkınıp zenginleşmesi için 2. Selim'in, 21 Eylül 1571 tarihinde çıkardığı Sürgün Hükümü ile ayakkabıcı,

terzi, dokumacı nalbant, demirci, kuyumcu gibi sanatkar ailelerden oluşan 10.000 insan daha Anadolu'dan adaya gönderilmek istendi (Tarkan, 1975, s:57, İsmail, 1998:2). Öte yandan, çokça göç veren Kıbrıs topraklarında ekim dikim işlerinin yapılabilmesi için çiftçiler de özellikle seçilmiştir (Tarkan, 1975:57). Osmanlı'nın başka ülkelere sürgün usulü ile yaptığı bu yerleştirme bir tür zorunlu iskandır. Kıbrıs için de uygulanan bu yöntemdir (Ateş, 1995:11). Ayrıca Kıbrıs'a gönderilmek istenen göçebe aşiretler de olmuştur (Tarkan, 1975:57). Göçen Anadolu Türkü bugünkü Kıbrıs Türklerinin kökenini teşkil etmektedir (İsmail, 1998:2).

Yerleştirilen köylü ve zanaatkar Türklere Ortodoks halkı olumsuz etkilemeyecek şekilde arazi verildi (Yolak,1989:16). Türkler üretici konuma geldi, ada Türkleşti ve refaha ulaşıldı (Ateş, 1995:11).

Ada üzerinde yaşayan yerli halka da tarafsız adil ve demokratik yaklaşıldı. Örneğin Nizami ve Temyiz mahkemelerinde Türk ve Rum üye sayıları eşitti. Veya Müslüman Hristiyan ayrımı olmaksızın Kıbrıs halkına da diğer eyaletlerdeki vergi sistemi uygulandı. Zaten alınan vergiler de Venediklilerin aldıkları vergiler ile kıyaslandığında gayet hafif kalıyordu. Yerli halka azınlık muamelesi de yapılmıyordu. Türkler sadece vergileri hafifletmedi aynı zamanda kölelik ve esareti de kaldırdı. Yani vergilerini vermek şartı ile eskiden köle olanlar da ev arazi sahibi olabiliirdi (Tarkan, 1975:59-61). Vergi konusunda gösterilen kolaylıkla amaçlanan gayrimüslimlerin devlete bağlılıklarını sağlamak olmuştur (Çakmak, 2009:15).

Aslında fetihten sonra arazinin tamamı padişahın sayılıyordu ama uygulamada böyle değildi. Herkesin evi, dükkanı, bağı, bahçesi bazı şartlarla kendi kullanımlarındaydı. Hukuken devletindi. Araziler izin ile alınır satılır ve kullananlar da vergi öderdi. Has Zeamet Tımar sahipleri gelirlerine göre de asker beslemek zorunda idi (Tarkan, 1975:60).

Üzüm, şarap, buğday, arpa gibi ürünlerden vergi almayan devlet çiftçilere kolaylık sağlayarak ada tarımını geliştirmeyi amaçlamıştır. Bundan başka kolaylıklar da sağlanmıştır. Örneğin 1572'de hayvan vergisi hepten kaldırılmış; fakir, kadın, çocuk, asker ve sakatlar mal ve arazi sahibi olsun olmasın vergiden muaf tutulmuştur ayrıca halka kira bedeli ve kazanç vergisi ürünün kıt olduğu yıllarda ödetilmediği gibi bazı yıllarda tohumluk ve yiyecek yardımı yapıldığı bile olmuştur (Tarkan, 1975:61).

1.2.4 Ortodoks Halka Yapılan İnsani Muamele ve Tanınan Haklar

Fetihten sonra ada halkına Türk'ün yüce hoşgörü ve anlayışı ile muamele edilerek halkın din ve kültürüne müdahale edilmediği gibi, Hristiyan halka o devir için çok geniş özgürlükler tanıyarak halk huzur ve refaha kavuşturulmuştur. Örneğin sürgündeki Ortodoks Kıbrıs Başpiskoposu geri getirilip makamı kendisine iade edilmiştir (Ateş, 1995:11, Tarkan, 1975:62-63). Başpiskoposun hem dini lider hem de yönetici olabilmesi Ortodoks kilisesine tanınan geniş imtiyazlar sayesinde gerçekleşmiştir (Çakmak, 2009:15-16). Başpiskoposa serbest öğretim yapan Hristiyan okullarının eğitiminin sorumluluğu da verilmişti. Hatta 1870'lerde 65 Türk ilkokulu varken 83 Hristiyan ilkokulu vardı (Tarkan, 1995:62).

Fakat zamanla başpiskoposun etkisi arttı. Hristiyan halkın temsilcisi haline geldi. Vergi toplama hakkına sahip oldu. Halkın şikayetlerini doğrudan sadrazama iletme yetkisi kendisine verildi. Ayrıca kilise teşkilatının vergi ödememe ayrıcalığı vardı. Tabii bu durumun bazı sonuçları da olacaktı. Örneğin kendisine verilen yetkileri kötüye kullanan başpiskoposlar oldu. Bu durum Türk idarecilerini neredeyse her işi başpiskoposa danışmak zorunda bıraktı (Tarkan, 1975:63). Bunlar devletin talep ettiğinden ve devlete ödediklerinden çok daha fazla vergi toplardı. Ki zamanla adanın en büyük mülk sahibi haline gelerek güçlenmişlerdir. 1821'e kadar süren bu kilise gücü Türkleri bazen isyan ettirmiştir (Yolak,1989:16-17).

Hristiyan halkın vergisini toplayan aracı dragomanlar bazen piskopos ve başpiskopos ile anlaşarak halktan fazla vergi topladıklarında, halk bu vergiyi devletin istediğini zannediordu. Bu durum da devlete karşı hoşnutsuzluk duyulmasına neden oluyordu. Esasen kendi din adamlarınca soyuluyorlardı (Tarkan, 1975:61).

En sonunda kilisenin ve başpiskoposun etkisi ile başlayıp, şiddetlenerek geleceğe taşınacak olan isyan ve ihanet olayları da yaşandı. Bilhassa onyedinci yüzyıl sonrasında, sahip oldukları özgürlüklere rağmen ada Rumlarınca devlet otoritesine karşı isyan girişimleri başlamıştır (Tarkan, 1975:62-63).

1.2.5 Kıbrıs'ta Yaşanan İsyenlar

Onaltıncı yüzyılın ikinci yarısından sonra imparatorluğun gerilemesi sebebi ile içinde bulunduğu durumu fırsat bilerek devlet otoritesine karşı yapılan isyanlar çeşitli sebeplerle olmuştur. Bu sebepler arasında hem kendilerine tanınan hoşgörüyü kötüye kullanan kilisenin hem de Rusya, Fransa gibi devletlerin misyonerlerinin kışkırtmalarına ek olarak bazı Türk yöneticilerinin hatalı davranışları da vardır. Başpiskopos ile işbirliği yapan müsellimin 1743 yılında halktan haksız olarak 40.000 kuruş toplaması buna örnek olarak verilebilir. 1685 - 1687 arasındaki Mehmet Boyacıoğlu İsyanı, 1764 yılındaki Çil Osman Vakası, 27 Temmuz 1765 tarihindeki Dizdar Halil İsyanı, 1821 Olayı, Gavur İmam İsyanı ve Karmaşık Paspas İsyanı (1833) yaşanmışsa da devlet bu isyan hareketleri karşısında duyarsızlık göstermemiştir (Serter, 1970:70).

Türk ve Rum halklarının ada üzerinde barış içinde yaşadıkları tek dönemin Osmanlı hakimiyetinin adil idaresi altında oldukları dönem olduğu söylenebilir. Bu barış hali Megalo İdea fikri ortaya çıkana kadar sürmüştür (Ateş, 1995:11-12). Bu fikrin ilk gündeme taşıyanı Rigas Ferreros isimli bir Rum'dur. Ferreros'un Megalo İdea haritası 1796 yılında Viyana'da yayınlanmıştır. Megalo İdea'nın anlamı büyük fikirdir. Bu fikre göre İstanbul geri alınacaktır, başkent yapılacaktır, Yunanistan, Girit, Rodos, Kıbrıs, Anadolu'dan geçip İskenderiye'ye kadar olan topraklar üzerinde bir Helen İmparatorluğu kurulması hedeflenmektedir. Rum Ortodoks Kilisesi ve İstanbul'daki Patrikhane bu fikri gelecek nesillere taşımakla görevlidir. Zaten bunu yapmak için de kendisine gösterilen hoşgörüyü kullanmıştır (İsmail, 1998:4).

Yunanistan'ın bağımsızlık mücadelesinin de başlangıcı olan Mora ayaklanmasının temelinde de Megalo İdea vardır (Ateş, 1995:12, İsmail, 1998, s:4).

Bu ayaklanma bir fırsat olarak değerlendirilir ve Kıbrıs'ta da Başpiskopos Kiprianos önderliğinde bir isyan hazırlığına başlanır ve Filiki Eteria Örgütü de Kıbrıs'ta ayaklanmayı teşvik eden propaganda çalışmaları yapar (İsmail, 1992:3). Ayanni Köyü'ndeki Dimitri isimli bir Rum Vali Küçük Mehmet Paşa'ya Başpiskoposun köyde okuttuğu bir mektuba göre Paskalya gecesi bütün Rumların önce Lefkoşa'yı ele geçirip daha sonra da adadaki bütün Müslümanları katledeceğini yazdığı bir ihbar mektubu ile bildirir. Bunun üzerine kiliseler basılarak silahlara el konur, elebaşları idam edilir bazıları da sürgüne veya hapse gönderilir. Böylece isyan başlamadan engellenir (İsmail, 1998:7).

1.3. Kıbrıs'ın Yönetiminin İngilizlere Geçmesi ve İngiliz İdaresinde Kıbrıs

1.3.1 İngiltere'nin Adanın Yönetimini Ele Geçirmesi ve Adaya Fiilen Yerleşmesi

Doksanüç Harbi olarak da bilinen 1877 - 1878 Osmanlı Rus Savaşı sonunda 3 Mart 1878 tarihinde Ayastefanos Anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre Rusya Bulgaristan ile Ege Denizi'ne ulaşmış, Kars Ardahan Batum ve Doğu Beyazıt aracılığı ile de Dicle-Fırat ve Basra Körfezi'ne yaklaşmıştı. Rusya artık Ege Denizi'ne çıkması sebebi ile ileride Boğazlar ve Akdeniz için, Basra'ya yaklaşması sebebiyle de Hindistan ve Hint Okyanusu için bir tehdit haline gelmişti. Anlaşmanın bu sonuçları ile geline nokta Avrupa devletleri arasında bir çıkar sorunu doğurmuştu ve Berlin Kongresi yapılması kararının alınması ile sonuçlanmıştı (Uçarol, 1998:25-26). Bu kongreden olumlu sonuçlar çıkmasını umarak kendine destek olacak ülkeler arayan Osmanlı'nın açısından bakıldığında İngiltere'nin yardım etme ihtimali hepsinden yüksek gibiydi. Fakat onun da kendi hesapları vardı. Kıbrıs karşılığında destek ve yardımlarını sunabilirdi (Uçarol, 1998:29-30).

1878 yılı itibarıyla Akdeniz ve civarında zaten büyük etki sahibi olan İngiltere Akdeniz'e tam olarak hakim olmak, kıymetli sömürgesi Hindistan ile İngiltere arasında güvenli bir hat oluşturmak istiyordu, Mısır ile de ilgileniyordu. Doğu Akdeniz ve Ön Asya'da çıkarları bulunan İngiltere, halihazırda Ege'ye ulaşabilmiş ve Basra Körfezi'ne yakınlaşmasıyla da Hindistan hattını tehdit eden bir Rusya ile karşı karşıya kalmıştı (Uçarol, 1998:31-32, 35-36).

Kıbrıs'ın konumu Anadolu, Suriye, Mısır ve Süveyş Kanalı'na yakın olduğundan İngiltere için kıymetli idi. Dağılması halinde Osmanlı topraklarının en yakınında bulunmuş olurdu, sömürgecilikte diğer Avrupa devletlerinin önüne geçerdi. Rusya'yı durdurmak istediği de düşünülürse burayı bir üs olarak kullanarak Doğu Akdeniz ve civarı, Ön Asya ve Hindistan ile ilgili çıkarlarını korumak İngiltere için çok uygun olurdu (Uçarol, 1998:32-33, 35-36).

Kıbrıs'ı bir üs olarak kullanabilmek için Osmanlı devleti ile bir anlaşma yapmayı kararlaştıran İngiltere tarafından Berlin Kongresi'nde Ayastefanos şartlarının hafifletilmesi için Osmanlı'ya destek olunması karşılığında Kıbrıs Osmanlı'dan istenecekti (Gürel, 1984:20). Güya Osmanlı'ya düştüğü zor durumda yardım elini uzatan İngiltere'nin esas önemseydiği kendi elde edeceği faydalardı elbette (Uçarol, 1998:117). İngiltere konuyla ilgili görüşmeleri İstanbul'daki İngiliz Büyükelçi Henry Layard vasıtasıyla yaptı. Durum bir telgrafla kendisine bildiren Layard da Osmanlı idarecileri ile görüşmelere başladı (Gürel, 1984:22).

Görüşmeler sürecinde, aceleci davranan Layard, baskı yapma ve tehdit etme yollarına da başvurmuş ve anlaşmanın bir an önce imzalanmasını istemiştir (Uçarol, 1998:49). Görüşmeler sürecinde Osmanlı, Berlin Kongresi'nde destek verilmemesi, hatta İngiliz donanmasının Kıbrıs'ı işgal etmesi ile tehdit edilmiş ve anlaşmayı kabul etmeye zorlanmıştır (Tarkan, 1975: 67).

29 Mayıs günü yapılan toplantıda Rusya toprak almak için savaş başlattığında Kıbrıs'ın İngiltere'ye verilmesinin daha uygun olacağı ve böylelikle diğer devletlerin de buna karşı çıkmayacağı bildirildi; anlaşmaya böyle bir madde eklenmesi istenince (Türk geldi, 1957, c:2, 99-100'den aktaran:Uçarol, 1998: 48), buna sert şekilde tepki gösteren Henry Layard bu isteği yerine getirmeye yetkisi olmadığını, olumlu veya olumsuz verilecek cevabın kendisine 4 Haziran 1878 pazartesi günü yapılacak olan Londra parlamentosuna yetiştirilmek üzere pazar akşamına kadar bildirilmesini istedi. Ada üzerindeki egemenlik haklarından daha azını kaybetmek için çareler arayan Osmanlı biraz vakit kazanmak istediysede bu mümkün olmadı. Layard'ın Londra'daki hükümet ile görüşmeleri başta Rusya olmak üzere diğer Avrupa devletlerinden de gizli tutulmak isteniyordu (Uçarol, 1998:41, 48, 52). Rusya'ya karşı desteğini esirgeme ve yalnız bırakmakla Osmanlı'yı tehdit eden İngiltere 30 Mayıs 1878 tarihinde, yani Osmanlı İngiltere anlaşmasından beş gün önce, zaten Rusya ile gizli bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma ile Rusya'yı kuzeyde tutmayı başaran İngiltere'nin Ön Asya ve Balkanlar'daki menfaatlerini güvence altına alınmış oluyordu. Bu anlaşmanın bazı maddelerine göre Doğu Anadolu'da ele geçirilen yerler Rusya'da kalacak fakat Doğu Beyazıt'ı Osmanlı'ya iade edecekti, topraklar da savaş tazminatı için ele geçirilmeye çalışılmayacaktı (Uçarol, 1998:60). Yani Rusya zaten Kars ve Batum'dan çıkmayacaktı ve Doğu

Anadolu üzerinde genişlemek için adımlar atmayacaktı (Gürel, 1984:26). Yapılan görüşmeler sonucunda 4 Haziran 1878 ve ek olarak 1 Temmuz 1878 tarihlerinde Osmanlı ve İngiltere arasında anlaşma yapılabilmektedir. 4 Haziran 1878 tarihinde yapılan anlaşmaya göre Rusya tekrar Osmanlı Devleti topraklarını ele geçirme için silahlı bir girişimde bulunursa İngiltere Osmanlı Devleti'ne savunma konusunda yardım edecekti, bunu yapabilmek için de kendisi Kıbrıs'a yerleşebilecek ve asker yerleştirerek adayı idare edebilecekti. Yani bu anlaşma ada üzerindeki Türk hakimiyetini azaltmış, İngiltere'yi de adaya fiilen yerleştirmiştir (Uçarol, 1998:61). 12 Temmuz günü İngilizler adaya çıkmışlardır ve artık Kıbrıs hukuken Osmanlı'ya ait olmakla birlikte fiilen İngiliz yönetimine girmiştir (Gürel, 1984:27, Ateş, 1995:13).

1.3.2 Osmanlı Devleti ve İngiltere Arasında Yapılan Ek Anlaşmalar Ve İhlaller

Ek olarak imza edilen 1 Temmuz tarihli anlaşmaya göre adada var olan:

- 1- Sadece Müslümanların şer'i meseleleri ile ilgilenecek olan şer'i mahkemenin mevcudiyeti devam edecektir,
- 2- İngilizlerce atanan bir memur ve Evkaf Yönetimi'nin atadığı bir memur tarafından Müslümanlara ait cami, okul ve mezarlık, adadaki diğer dini kurumların mal, mali kaynak ve topraklarını birlikte idare edeceklerdir,
- 3- idari harcamalar düşüldükten sonra kalan gelir fazlası Osmanlı devletine ödenecek,
- 4- Osmanlı devletine ait taşınmaz mallar olan Arazii Miriye ve Emlaki Hümayun'u Bab-ı Ali satmakta özgür olacak
- 5- İngiltere devleti memurlarını, uygun meblağı ödeyerek kamu hizmetleri için gereken araziye alması için yetkilendirebilecek ve
- 6- Rusya Kars Ardahan ve Batum'u iade ederse İngiltere Kıbrıs'tan çekilecek ve 4 Haziran 1878 tarihli anlaşma da geçersiz sayılacaktır (Gürel, 1984:25).

İngilizlerin adayı yönetmeye başlamasından sonra 14 Ağustos 1878 ve 3 Şubat 1879 tarihlerinde iki ek anlaşma daha yapılmıştır (Gürel, 1984:27-28). 14 Ağustos 1878 tarihli anlaşma ile ada üzerindeki konsoloslukların varlığını tanıyan ama sahip oldukları ayrıcalıkları tanımayan İngiltere ticaret ve konsolosluk ile ilgili konularda

düzenleme yapabilecekti. 11 Ekim 1878 tarihli emirnameye göre de konsolosluk mahkemeleri artık geçersizdi (Uçarol, 1998:102). 3 Şubat 1879 tarihli anlaşma ile tapu miras intikal ile ilgili konular da 5000 Osmanlı lirası karşılığında İngilizlerin idaresine girdi. Aslında 1 Temmuz'da yapılan ek anlaşmanın 4. maddesine göre bu konular Osmanlı'nın idaresindeydi. Böylece İngilizlerin ödeyeceği meblağ 95000 İngiliz lirasına yükseldi (Uçarol, 1998:112-113).

Osmanlı ve İngiltere tarafından farklı değerlendirilen 1 Temmuz ek anlaşması sadece Mîrî topraklar ve kapitülasyonlar konuları ile ilgili değildi. Bir de müftü ataması meselesi vardı. Aslında 1 Temmuz tarihli anlaşmanın 1. maddesine göre dini işlerine Osmanlı bakacaktı ve müftü tayin etme yetkisine de sahipti. Fakat 1878 Ağustosunda Kıbrıs'a atanan müftü, Yüksek komiserin karşı çıkması sebebi ile Kıbrıs'a gönderilemedi. Müftü Kıbrıs ile sahip olunan manevi bağın temsilcisi olduğu için bu maddenin ihlalinin hem maddi hem de manevi boyutu vardı. İki devlet arasında hatlar gerildi. 14 Ağustos ve 3 Şubat anlaşmalarında olduğu gibi yine İngiltere ağır bastı, istediği oldu. Müftü Bağdat'a gönderildi (Uçarol, 1998: 112-114). 1882'ye gelindiğinde ise, bu defa İngiltere, şer'i mahkemeler ile ilgili aykırı bir müdahalede de bulunulacaktı (Bedevi, 1966:169).

1.3.3 İngilizlerin Adada Kurduğu Yönetim Şekli

İngilizler adaya çıktıktan kısa bir süre sonra yeni anayasa ilan edildi. Bu anayasaya göre idarenin en tepesinde İngiliz bir Yüksek Komiser bulunuyordu. Bu Yüksek Komiser kanun yapma yetkisine sahipti, Yüksek Mahkeme Reisi idi ve aynı zamanda ordu başkomutanı idi. Kıbrıs'ın altı kazasının başında da kazanın yönetiminden sorumlu bir Komiser atandı. Kavanin Meclisi ve İcra Meclisi olmak üzere iki adet meclis kurdular. Kavanin Meclisi'nin başkanı da Yüksek Komiser idi. Burada üç İngiliz, üç Kıbrıslı (Rum) toplam altı üye var iken yalnızca 1 Türk üye vardı. Bu üyelerin atamasını da Yüksek Komiser yapardı. Fakat 1882 yılında yapılan bir değişiklik ile Türk ve Rum üyelerin kendi cemaatlerince seçilmesine ve üye sayılarının da altı İngiliz, üç Türk ve dokuz Rum olacak şekilde toplam 18'e çıkarılmasına karar verildi. Bu meclis bir tavsiye meclisi idi yani kanun yapamazdı. İcra Meclisi'nin başkanı da Yüksek Komiser idi. Başsavcı, Müsteşar, Defterdar ve

Polis Başkumandanı olacak şekilde dört tane de üyesi vardı. Bunlar icra işlerinde Yüksek Komiser'e yardım ederdi. 1890'da bu meclise bir Türk bir Rum olacak şekilde iki yerli üye dahil edilmişti ama 1897'de yine bir değişiklik yapılarak Rum üye sayısı iki yapıldı (Bedevi, 1966:167-168).

252 maddelik Yüksek Mahkeme Nizamnamesi ile adanın adli yapısı en tepede Yüksek Mahkeme bulunacak şekilde değiştirildi. Yüksek Mahkemenin başkanı da Yüksek Komiser idi ve diğer hakim ve savcılarının ataması da Yüksek Komiser tarafından yapılırdı (Bedevi, 1966:168). İngiltere'de halihazırda çıkmış ve yürürlükte olan kanunlar ve ayrıca çıkacak kanunlar da Kıbrıs'ta geçerli olacaktı. Bu durumda İngilizlerce kurulan idare tek elden yönetilmesi ve kuvvetlerin birbirine karışması sebebiyle bir dikta rejimine benzemekteydi (Tarkan, 1975:70). Kıbrıs'ın altı kazası olan Lefkoşa, Mağusa, Larnaka, Limasol, Baf ve Girne'de de İlçe Mahkemeleri kurularak başlarına birer İngiliz başkan getirildi. Her mahkemede bir Türk bir Rum iki yerli hakim de vardı. 1882 yılında İngilizler Türk Hukuk Mahkemelerini kaldırdı. Şeriye Mahkemelerinin yetkileri de sınırlandırıldı fakat bu yapılan 4 Haziran 1878 anlaşmasına uygun değildi (Bedevi, 1966:169).

Yüksek Komiser yılda en az bir kez toplanan Kavanin Meclisi'nin ne zaman ve nerede toplanacağını belirleme, istediğinde meclisi tatil etme, istediğinde feshetme hakkına sahipti. Kamu gelirleri, gümrük veya ithalatla ilgili bir mesele sadece Yüksek Komiser tarafından önerilebilirdi, diğerleri bu konularda oylama da yapamazdı. Oylama yapıldığı durumlarda olumlu ve olumsuz oylar eşitse yine Yüksek Komiser'in bir oy hakkı daha bulunurdu (Yolak, 1989,s:26).

1.3.4 Türk ve Ortodoks Halka Muamele Farkı/ İngiliz Yönetiminde Türklerin Gördüğü Muamele

12 Temmuz 1878 günü İngilizler adaya çıkmışlardır ve artık Kıbrıs hukuken Osmanlı'ya ait olmakla birlikte fiilen İngiliz yönetimine girmiştir (Gürel, 1984:27, Ateş, 1995:13). Adanın İngilizlerce yönetilecek olması Yunanistan'ı ve ada Rumlarını sevindirdi çünkü bu durumu kendilerince adanın Yunanistan'a bağlanması için doğan bir umut olarak algılıyorlardı (Bedevi, 1966:167). İngilizlerin yöneteceği adanın çoğunluğu Ortodoks Rumlar ve Müslüman Türklerden oluşmaktaydı. Türkler

%44 nüfus ile Rumlardan biraz daha az sayıda idiler. Evkaf'ın arazileri de dahil olmak üzere ada arazisinin yarısından fazlası onlarını (Manisalı, 2002:17).

Memurluk, askerlik, yönetimle ilgili görevler yapmakta idiler (Alasya, 1964:69, 70). Ayrıca sadık bir toplumdur. Rumlar ise maddi anlamda iyi durumdaydı, dilediği gibi davranmaya alıştı (Başbuğ, 2016:24). Türklere ait topraklarda çalışır, sanat ve ticaret yapardı (Alasya, 1964:70).

Osmanlı yönetimi adada bir Vakıflar yönetimi kurmuştu ve İngilizler yönetimi devraldığında, Türkler, Vakıflar yöntemine ait olan araziler de hesaba katılınca yüzde 50 üzerinde paya ve toplamın yüzde 44'ü kadar da nüfusa sahipti. Fakat bu el değiştirme ile Türklerin gördüğü İngiliz ve Rum baskısı, vatandaşlık konusu ile ilgili yasal düzenlemeler göçlere sebebiyet vermiştir. Böylelikle bu dönemde, İngiliz ve Rum kimliklerinin öne çıkarılması, eğitim ve din konularında yapılan kültürel baskılar, Vakıfa ait malların kiliselere, İngiliz ve Rum özel kişilerine geçirilmesi ile ekonomik olarak kısıtlanmaları Türk kimliğinin silinmesi ile ilgili çabalar olarak görülebilir. İngiliz idaresi boyunca Rum toplumu ve Ortodoks kilisesi hoşgörü ile muamele görerek gelişme imkanı bulurken, Türk toplumu ekonomik, kültürel ve siyasal olarak ezilen taraf olmuş Osmanlı'dan ve Türkiye Cumhuriyeti'nden büyük destekler görmemişlerdir. Fakat bu şartlarda bile Kıbrıs Türk toplumu kendi kimliklerini koruma yönünde, bilhassa Rumlara karşı, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda, özellikle de adanın Rumlarca Yunanistan ile birleştirilmesi girişimlerine karşı direnç ve çaba göstermişlerdir (Manisalı, 2002, s:16-19).

Önce Britanya Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olan adanın sonradan 6 Aralık 1880 tarihinde Sömürgeler Bakanlığı'na bağlanması ve hala Türklere ait olan adanın Kavanin Meclisi'ndeki üye dağılımı oranının Rumlar ile eşit olmaması da yapılan haksız uygulamalar arasındadır (Tarkan, 1975:69, Serter, 1976:27).

İngilizlerin kurdukları yeni düzenin hedefinde Türkler vardı. Yukarıda da belirtildiği gibi, Adanın eski Türk mutasarrıfının ve altı kazasındaki Türk kaymakamın yerini İngilizler almıştı. Osmanlı'daki Divan'ın yerini alan Kavanin Meclisi'nde ise Türkler azınlıkta idi. 9 Rum üyeye karşı 3 Türk ve 6 İngiliz üye denge sağlıyor gibi görünüyordu. Sözde demokratik fakat uygulamada olmayan bir idare idi (Gürsoy, 1964:70-71). Kavanin meclisindeki temsilci oranlarının dağılımına bakıldığında

aslında Türk ve Rum üyelerin toplamı İngilizlerden fazla idi. Fakat Rumların Enosis sevdaları bu iki toplumun işbirliği yapmasına mani olmaktaydı. Bu durumda Türkler mecburen İngilizler ile işbirliği yapmak zorunluluğu hissederek İngiliz yönetiminin sürmesini istemek durumunda kaldılar; çünkü ada yönetimi Türklere geri verilmedikçe güvenlikleri buna bağlıydı (Yolak, 1989,s:27).

Bu dönemde Hükümetin çoğunluğu Türk oyları ile sağlaması Rumlar ve Türklerin arasını açan bir etken olmuştur (Alasya, 1964, s:71).

Öte yandan, Adanın İngilizlerce yönetilmeye başlandığı 1878 yılından sonra yüksek memuriyet makamlarındaki Türklerin adadan ayrılmasından başka yapılan düzenleme sonucu memuriyeti kaybeden Türkler de dönmüştü. Bu sayede Kıbrıs ile Osmanlı yönetiminin bağlantısı kopmuş oluyordu ayrıca Kıbrıs'ın yönetiminde Türk etkisi azalıyordu. Önemli makamlar ise İngilizlerce Rumlara verildi. Bu da İngilizlere dost sınıf oluşmasına yarıyordu. Yapılan bu farklı muamelenin bir sonucu olarak da Türkler adadan uzaklaşırken, Kıbrıslı olmayan Rumların adaya göç edip yerleşmesi gibi bir sonuç doğurmuştur. Yüksek memuriyetler de Rumlara verilmişti. İdare ederken, idare edilene dönüşen Türkler maddi ve psikolojik olarak adadan ayrılma gereği duydular. Tabii sonuç olarak arazi de Türklerin elinden çıktı (Alasya, 1964: 76-78).

İngiliz yönetiminde Türk zabıtalının yerini de İngilizler alacaktı (Alasya, 1964:71). Adada zaten varolan Türk Zaptiye Teşkilatı, başına İngiliz bir Polis Başkomutanı getirilerek yeniden kuruldu (Tarkan, 1975:70).

1878 ve 1914 yılları arasında Rumlar Enosis'i gerçekleştirmek ve Türkler de buna engel olmak için gayretler göstermişlerdir (Ateş, 1995:14).

Rumların geçmişi 1821 ayaklanma girişimine dayanan ilhak mücadelesi İngilizler döneminde de devam etmiştir ve çeşitli olaylar yaşanmıştır. Türklerin Rumlara karşı güvensizliğinin başlangıcı sayılabilecek 1895 Saldırıları buna örnek gösterilebilir. Tahtakale, Vadili, Vitnasa ve Paşaköy'de Rumlarca Türklere saldırılmıştır. Rumlar İngilizler geldiğinden beri zaten kilise ve basın vasıtasıyla yoğun olarak Enosis için çalışmaktadır fakat ilk kez saldırılar yaşanmıştır. İngilizler yönetiminde yaşanan bir diğer önemli olay da Türklerin 1911 yılında Lefkoşa, Lefke ve Peristerona'da yaptıkları üç mitingdir. Bu mitingler ile ilk örgütlü eylemlerini ve ilk kitle gösterilerini yapmış olan Türkler Kıbrıs Türk basınında yürütülen Enosis karşıtı

mücadeleye halkın da katıldığını tüm dünyaya göstermişlerdir (İsmail, 1992: 3-4). Bu mitingler Enosis çabası gösteren Rumların Osmanlı'nın Trablusgarp savaşını ve Balkanlardaki gerginliklerini fırsat bilerek tahriklerini iyice artırdıkları bir dönemde yapılmıştır (İsmail, 2000:169).

1912 yılında ise Rumlar "Zito Yunanistan" (Yaşa Yunanistan) naraları eşliğinde Türklere saldırılarda bulunmuş, ölümlere, yaralanmalara, Türk ev ve iş yerlerinin zarar görmesine sebep olmuşlardır. Hamit, Mandralar ve Leymodun'da yaşanan olaylar iki toplumun duygu düşünce ve ilişkilerini etkilemiştir. Osmanlı'nın Balkan yenilgisi yaşadığı bir dönemdir (İsmail, 1992:5).

1.3.5 Birinci Dünya Savaşı ve İngiltere'nin Adayı İlhakı

Birinci Dünya Savaşı sürecinde yaşanan iki önemli gelişmeden biri İngiltere'nin adayı ilhakı diğeri ise adayı belli bir karşılıkla Yunanistan'a teklif etmesidir (Bedevi, 1966:169-170, Alasya, 1964:77).

Kıbrıs İngilizler tarafından yönetilirken Birinci Dünya Savaşı da çıkmıştı. Osmanlı Almanya'dan yana olmuştu (Tarkan, 1975:71). Zaten idareyi devraldığı günden beri adada yerleşmeye niyeti olan İngiltere de bu fırsatı kaçırmak istemedi ve 5 Kasım 1914 tarihinde adayı tek taraflı olarak işgal ettiğini bildirdi. Böylelikle İngiltere, Adayı artık Majestelerinin mülkü addederek, Osmanlı ile yapılan 4 Haziran 1878 tarihli anlaşmayı da geçersiz sayıyordu (Bedevi, 1966:169-170).

İngiltere'nin 1914 yılında Kıbrıs'ı ilhakı beraberinde bir vatandaşlık problemini de getirmiştir (Gürel, 1984:66).

Kıbrıslıların vatandaşlık durumu ile ilgili düzenleme yapan İngiltere ilk önce 1914 Kasımında adada doğup adada ikamet edenleri İngiliz vatandaşı saydığını, doğmayıp ikamet edenlerin de bir yıl içinde terk etmemeleri halinde İngiliz vatandaşı olacağını bildirmişti. Dört ay sonra 3 Mart 1915te çıkardığı kanunla da 4 Mart 1914 - 4 Nisan 1915 arasında isteyenlerin başvuruda bulunarak Osmanlı vatandaşı olarak kalabileceğini bildirdi. Fakat 1914 Kasım'ından 1915 Martına kadarki dört aylık zamanda bu hak tanınana kadar binlerce Türk aday zaten terk etmişti (Bedevi, 1966:169-170).

Fakat 27 Kasım 1917 tarihli son karar ile şu üç grupta yer alanların İngiliz

vatandaşlığına geçeceği bildirildi: (a) 5 Kasım 1914 itibarıyla Kıbrıs'ta ikamet eden Osmanlı vatandaşları, (b) 5 Kasım 1914 itibarıyla Kıbrıs'ta oturuyor olan fakat bu tarihte geçici bir sebepten adada olmayan Osmanlı vatandaşları, (c) Adada oturmayan ama 5 Kasım 1914 tarihinde adada bulunan Osmanlı vatandaşları; savaş bittikten sonraki iki yıl içinde Yüksek Komisere başvuruda bulunup bağlılık yemini edip, yerleşiklik şartlarını yerine getirenler (Gürel, 1984:66).

Adanın İngiltere'ye katılışı Kıbrıs halkına duyurulmuş, yönetim, yargı ve Evkaf yönetiminde değişiklik olmayacağı güvencesi de Yüksek Komiser tarafından verilmişti. Bu da yine Türklerce olumsuz, Rumlarca olumlu karşılanmıştı Türkler için beklenmedik olmayan bu ilhak Kıbrıs'taki Enosis destekçileri ve Yunanistan tarafından olumlu algılanmış ve adanın Yunanistan'a bağlanması ile ilgili umutları güçlendirmiştir; zaten adadaki Türk toplumunu esas kaygılandıran da budur. İngiltere adayı ilhak etme kararı ile 1878 tarihinde Osmanlı ile yaptığı anlaşmayı da geçersiz kabul etmişti. Bu da Kıbrıslı Rumlar arasında ve Yunanistan'da hem basın hem de dışişleri bakanı tarafından Enosis yolunda olumlu bir gelişme olarak algılandı. Çünkü ilhak edene kadar, İngilizler uluslararası anlaşmalara bağlı oldukları ve Enosis'i gerçekleştirme yetkileri olmadığını söylüyorlardı. 1914'ün Kasım ayında Türkler adanın Yunanistan'a verilmesi ile ilgili kaygılarını bunun 60.000 Müslüman için felaket olacağını söyleyerek Yüksek Komisere verdikleri mektupla bildirirken, Kıbrıslı Enosis destekçisi Rumlar ise bu ilhak kararını Yüksek Komiser'e törenle bir mektup sunarak ve bu mektupla da adanın Yunanistan'a bağlanmasını, adadaki Türklerin güvenliğinin sağlanması işinin de İngilizlere verilmesini istediler. 8 Kasım 1914 tarihinde Başpiskopos da Yüksek Komiser'e mektup gönderdi. Bu, içerik olarak, İngiltere'nin savaşta zafer kazanması için duacı olduğunu ve ilhak kararını Enosis için olumlu bir gelişme olarak karşıladıklarını ifade eden bir mektuptu. Yine adanın Rum basınına ait Elefteria gazetesi de gelişmeleri Yunanistan'a bağlanmanın son basamağı olarak yorumlarken bunun gerçekleşmesi ile ilgili bir istihbaratın varlığından bahsediyordu (Gürel, 1984: 65-68). 5 Kasım 1914 tarihli ilhak Türklerin Kıbrıs'ta daha zor duruma düşmesine sebep olmuştur (Alasya, 1964:77). Osmanlı devleti ise bu ilhakı protesto ederek tepki göstermiş ve bu ilhakı tanımamıştır (Gürel,1984:68).

İngiltere tarafından adanın işgali ile ilgili alınan tek taraflı kararların hukuki dayanağı

bulunmadığından uluslararası hukuka göre ada Osmanlı devletine ait sayılırdı. (Bedevi, 1966:170) 1 Temmuz tarihli ek anlaşmaya göre Rusya'nın Kars Ardahan ve Batum'u iade ederse 4 Haziran 1878 tarihli anlaşma ve 1 Temmuz eki geçersiz olacak, İngiltere de Kıbrıs'tan gidecekti (Gürel, 1984:25). 3 Mart 1918 tarihli Brest Litovsk Anlaşması ile de Kars Ardahan Batum'un Osmanlı'ya iade edilme şartı yerine getirilmiş olduğu halde İngiltere adadan çıkmadı ve Kıbrıs'ı geri vermedi (Bedevi, 1966:170).

1915 yılında ise İngiltere Yunanistan'a Kıbrıs'ı teklif etmiştir. Karşılığında ise Bulgaristan'ı işgal etmiş bulunan Sırbistan'a karşı İngilizlerin safında savaşmalarını istemiştir. Yunanistan savaşa girmemiştir. Teklif de geçersiz olmuştur (Alasya, 1964, s:77). Yapılan bu teklif de yine ilhakın bildirilmesinde olduğu gibi Rumlarca olumlu, Türk toplumunda ise olumsuz karşılanmıştır. Türklerde İngiliz idaresine karşı bir güvensizlik hissi doğmasına sebep olmuş ve derin kaygılar doğurmuştur. Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılmasının kendileri için felaket olacağını ve bu durumu protesto ettiklerini Yüksek Komiser'e başvurarak bildirmişlerdir. Yüksek Komiser ise kendilerine maddi ve manevi çıkarlarının korunacağına dair güvence vermişse de bu resmiyete dökülmemiştir. Teselya ve Girit örnekleri göz önünde bulundurulduğunda Türklerin kaygılarının beyhude olmadığı ifade edilebilir (Gürel, 1984:80-81).

Enosisçi Rumlar tarafından olumlu karşılanan bu teklif Yunanistan'ın reddetmesi ile hatırlatma amaçlı kullanılabilecek bir dayanağa veya koza dönüşmüştür. Daha büyük sonuçlar alamamışlardır bu tekliften. 7 Kasım 1915 tarihinde Rum heyet başpiskopos başkanlığında Yüksek Komiseri ziyaret etmiştir. Konuyla ilgili şükran duygularını ifade etmişler ve Yüksek Komiser'den de artık geçerliliği olan böyle bir teklif bulunmadığına dair cevaplarını da almışlardır (Gürel, 1984: 80).

Sonucuna bakıldığında, 1914 yılında adanın İngilizlerce ilhakı, adadaki Türkler için durumu zorlaşmıştı ve 1915 yılında ise Yunanistan'a teklif edilmesi ile de Rumların Yunanistan ile birleşme çabaları artış gösterdiği gibi Türklerin de artık İngiliz yönetimine olan güveni azalmış oldu (Alasya, 1964: 76-78).

1.3.6 Birinci Dünya Savaşı Sonrası Pazarlık Süreci Ve Bu Süreçte Gösterilen Çabalar

Birinci Dünya Savaşı sonucunda savaştan galip çıkan devletler arasında pazarlık süreci başlamıştır. Kıbrıs da Paris Barış Konferansı'ndaki bu pazarlıklara konu edilmiştir. Yunanistan Kıbrıs'ın kendine verilmesi yönünde çabalar gösterse de, Lozan Barış anlaşması ile adanın durumu bir kesinliğe kavuşmuştur (Gürel, 1984: 82). Pazarlıklar sürecinde Yunanistan Megalo İdeayı gerçekleştirmek doğrultusunda, Balkan Savaşlarında olduğu gibi, topraklarını yine büyütme istemişti. İtalya dışında kalan İngiltere, Fransa ve ABD gibi galip ve güçlü devletler Yunanistan'ın büyümesinde bir mahzur görmemekteydi (Gürel, 1984:89-91).

Paris Barış Konferansı'nın devam ettiği dönemde Yunanistan önceliği Trakya, Ege ve Anadolu'daki Türk topraklarına vermiştir fakat Kıbrıs'ı istediğini de çok vurgulamadan ifade edip hatırlatmaktadır. Dolaylı yollardan ifade etmeyi tercih etmiştir. Paris Barış Konferansı'nın devam ettiği dönemde Kıbrıs'ın Enosis isteyen Rumları da boş durmamış, Paris'e ve Londra'ya heyetler göndermişlerdir. Londra'da İngiliz Bakan Lord Milner ile olan görüşmelerinden olumlu sonuç alamayan heyet 1919 sonuna dek burada kalıp andırı ve kitapçıklar yayınlamışlardır. Bu yayınlar kendi kaderlerinin halkların kendisi tarafından belirlenmesi anlamına gelen Self Determinasyon için çaba göstermelerinin bir ürünüdür sonucudur. Tabii bu Enosis isteyen Rumların bu girişimleri karşısında Türk toplumu da tepkisiz kalmamıştır (Gürel, 1984: 93-96).

Paris Barış Konferansı sürecinde, 1919 yılında bir aralık Enosisçiler İngiliz Başbakan Lloyd George'dan destek görmüşlerdir. Yine bu süreçte Kıbrıslı Türklerin Enosis karşıtı girişimleri İngiliz kamuoyuna etki etmiştir, parlamentonun da gözünden kaçmamıştır. Türklerin tepkileri göstermiştir ki Enosis hayali bütün ada halkına ait değildir, ada halkının sadece bir kısmı bunu istemektedir. Bu gelişmeler asker çevrelerinde Kıbrıs'ın İngiltere'nin idaresinde kalması ile ilgili görüşlerini güçlendirdi. 1919 Ekiminin sonunda Lord Curzon dışişleri bakanı oldu. Heyet Londra'da başarı sağlayamadan geri döndü. Fakat Başpiskopos Cyril ve Theodotou kalarak çalışmalarına devam etmişlerdir (Gürel, 1984: 98-99).

Kıbrıslı heyete verilen 26 Ekim 1920 tarihli cevapta Enosis dileğine İngiliz hükümetinin katılmasının mümkün olmadığı, Enosis dileğinin bütün Rumlarca paylaşılmadığı fikrinde oldukları ve yaklaşık dörtte birlik Türk nüfusun isteklerinin görmezden gelinemeyeceği de bildirilmişti. 10 Ağustos 1920 tarihinde ise Sevr

Anlaşması imzalanmıştı (Gürel, 1984, s: 100).

Osmanlı Devleti Sevr'e giden süreçte kendisine önerilen anlaşma taslağının Kıbrıs'ı ilgilendiren maddelerinde bir değişiklik talep etmez ve Kıbrıs'ın İngiliz topraklarına katıldığını onayladığını bildirir ve Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili başka söz de etmez.

Sevr'in diğer maddeleri gibi, Kıbrıs'la ilgili görüşmeler müttefikler arasında yapılarak kararlar da bu şekilde alınmıştır (Gürel, 1984:101-102).

1919 yılında Kıbrıslı Enosisçi heyet çalışmalarını sürdürürken, Kıbrıs ve İngiltere'de ise Türkler tarafından dilekçe gönderme, ayaklanma girişiminde bulunma ve protesto etme gibi yollarla Enosis karşıtı çabalar gösterilmiş ve etkili de olmuştur. Örneğin Enosis'e karşı durulması ve adanın yönetiminin İngilizlerde kalması talebini ifade eden bir dilekçe Mayıs ayında, İngiliz Koloniler Bakanı'na Kıbrıslı 60.000

Müslüman adına gönderilmiştir. Bakan Lord Milner'dan da isteklerin inceleneneğine dair cevap alınmıştır. Gösterilen çabalara diğer bir örnek de önderliğini Dr Behiç, Dr Esat ve Hasan Karabardak gibi İttihat ve Terakki üyelerinin yaptığı bir grup adanın Türkiye'ye iade edilmesini istiyordu. Rumların Müslümanlara Paskalya haftası saldırı yapacağı söylentisini çıkaran bu önderler İngilizlerin Magosa'da tuttuğu Osmanlı savaş esirlerini de serbest bırakarak bir ayaklanma yapmayı planladılar. Fakat adadaki yönetici Malcom Stevenson aldığı önlemler ile buna engel oldu ve bu kişiler tutuklandı ve hapsedildi. Bu olayla ilgili haber de Londra'ya ulaştırıldı. Diğer bir örnek de İngiltere'de gösterilen çabalarla ilgilidir. Kıbrıslı bir Türk heyet İngiltere'de Ağa Han'ı ziyaret etmiştir ve 25 Temmuz 1919 tarihinde Londra Müslüman Birliği aracılığı ile İngiliz Dışişleri Bakanı'na protestolarını iletmışlerdir. İşte bütün bu girişimler Londra'daki Enosis destekçisi heyetin çabalarına karşı gösterilmiş ve etkili de olmuş çabalardır (Gürel, 1984: 102-104).

Ayrıca Birinci Dünya Savaşı sonrası, Osmanlı'nın yenik düştüğü bu dönemde ilk Meclisi Milli yani Birinci Ulusal Lefkoşa Kongresi toplanmıştır. Kıbrıs'ta ve yurt dışında Enosis ile ilgili yaşanan gelişmelerden rahatsız olan, Kıbrıs Türkleri milli şura sahip olduklarını gösterecek olan bu Kongre'yi, Mehmet Remzi Okan ve Hacı Hafız Müftü Ziyai Efendi'nin de gayretleriyle toplayarak hem Enosis karşıtı olduklarını belirtmiş, Enosis çabalarını kınamış ve yeri gelirse Paris Barış Konferansı'nda adanın Osmanlı'ya iadesini talep edeceklerini hem de Paris'e Müftü Ziya Efendi başkanlığında gönderecekleri heyet ile Enosis'e karşı adım atmayı

kararlaştırdılar. Fakat Heyet adadan ayrılamadı çünkü İngilizler buna müsaade etmedi. Bu kongre ile Türk Halkı'nın kendi geleceği ile ilgili sözü kendi söylemek istediği, İngiliz idaresi altında olmaktan rahatsız oldukları ve Enosis'e karşı oldukları anlaşılmış oluyordu (İsmail, 2000:223-224, 226-227).

Lord Curzon ve İngiliz asker çevreleri 1919 yılı başlarındaki andırıları ile Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesine karşı çıkarak bu adanın İngiltere için o zamanki ve gelecekteki öneminin altını çizmişlerdi. Onlara göre Kıbrıs başka bir gücün eline geçmemesi gereken ve İngiltere'nin hayati çıkarları için kullanılabilircek bir üs idi. Başbakan Lloyd George ise bunun tersi bir görüş paylaşıyor ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesinden taraf oluyordu. Kıbrıslı Enosis destekçisi heyetin de etkileriyle 1919 ilkbaharında adanın Yunanistan'a verilmesi konusunda olumlu bir atmosfer oluştuysa da 1919 yazında işler değişmeye başladı. Kıbrıslı Türklerin Enosis karşıtı çabalarının da bunda etkisi olmuştur. Dikkat çekmiş ve duyarlılık oluşmasını sağlamışlardır. Venizelos ve Lloyd George 1919 1920 yıllarında Yunanistan'ın Küçük Asya üzerinde toprak almasını Kıbrıs'tan daha çok önemsemiştir. Ve sonuç olarak 1 Temmuz 1920 tarihinde İngiliz hükümetince Kıbrıs'ın durumunun aynı şekilde bırakılacağı yönünde resmi bir açıklama yapılmıştır (Gürel, 1984:104-107).

İngiltere'nin Kıbrıs için hazırladığı anlaşma metni hakkında diğer müttefiklerin de belirttiği görüşler ile son taslak hazır edilmiştir. Osmanlı devletinin belirttiği görüşler ise etkili olmamıştır. 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr ile Osmanlı Devleti Kıbrıs'ın 5 Kasım 1914 tarihinde İngiltere'ye katılışını tanır, Kıbrıs'a ilişkin hak ve sıfatlarından vazgeçer, Kıbrıs doğumlu veya oturumlu Osmanlı vatandaşları da yerel yasa koşulları içinde İngiliz vatandaşı olup Osmanlı vatandaşlığından ayrılacaktır (Gürel, 1984: 107-109).

1.4. Milli Mücadele Dönemi'nde Türkiye ve Kıbrıs Türkleri

İttifak Grubu Birinci Dünya Savaşında mağlup oldu. Osmanlı Devleti de bu grup içinde yer alıyordu. Bu sebeple 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesini İtilaf Devletleri ile mecburen imzaladı. Bu Mütarekenin Müttefiklerin güvenliklerini tehlikede görürlerse askeri noktaları işgal etme hakkı olduğunu belirten 7. maddesi

Osmanlı Devleti'nin düşmana teslim olması anlamına geliyordu. Çanakkale Savaşı'nda Çanakkale'yi geçemeyen İtilaf Devletlerine ait bu savaş gemileri filosu söz konusu maddeye dayanarak 13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul limanına geldi. Yunan birlikleri ise 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'e çıkarma yapıp ardından Anadolu içlerine ilerledi. Bu kanlı ve barbarca bir ilerleyişti. Türk halkı bu durumlara büyük tepki gösterdi ve teşkilatlandı. Büyük kurtarıcı Mustafa Kemal Atatürk ise 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a çıkarak Türk İstiklal Savaşı'nı başlattı. Amacı Türk milli hareketlerini koordine etmektir. Esareti kabul etmeyen Türkler “*Ya İstiklal Ya Ölüm*” parolası ile mücadeleye girişti. İstanbul 16 Mart 1920'de İngilizlerce resmen işgal edildi. Zaten 10 Ağustos 1920'de ise Osmanlı Devleti ve İtilaf Devletleri arasında imzalanan Sevr Anlaşması ile Kıbrıs'ın İngilizlerce 1914 tarihli ilhakı resmen tanınıyordu. Anlaşmanın 115. 116.ve 117. maddeleri Kıbrıs ile ilgiliydi. Diğer taraftan bu anlaşmayı geçersiz sayan Mustafa Kemal tarafından mücadelenin merkezi haline getirilen Ankara'daki Türkiye Büyük Millet Meclisi oluşturularak mücadeleye yeni bir hız verildi. Çok geçmeden, 28 Eylül 1920 tarihinde ordumuzun ilk düzenli mücadelesi ve zaferi olan Gümrü Anlaşması Ermeniler ile imzalandı. Gürcüler ile ise 23 Şubat 1921 tarihinde anlaşma yapıldı. Yunan ordusu 1. İnönü (6-10 Ocak 1921), 2. İnönü (23 Mart- 1 Nisan 1921) ve Sakarya Meydan Savaşı'nda (23 Ağustos -13 Eylül 1921) yenilerek perişan edildi. 26 Ağustos'ta başlayan Büyük Taarruz 30 Ağustos'ta zafer ile sonuçlandı. 1 Eylül 1922 tarihinde Mustafa Kemal tarafından “*Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!*” emri verildi. 9 Eylül'de Yunanlılar İzmir'de denize döküldü. Son olarak da 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Mütarekesi'nin imzalanması ile de savaş bitirildi (Serter, 1976:22-24).

Türkiye'de devam etmekte olan Kurtuluş Savaşı'na Türk ve Rum toplumlarının tepkileri yine farklı olmuştu. Kıbrıs Türk toplumu Anadolu'da işgalcilere karşı verilen bu milli mücadeleye yazılar, bağış kampanyaları gönüllüler, tiyatro geceleri ile destek vermişlerdir. İşgalcilere karşı onlar da ayaklanmışlardır. Rum toplumu ise bu işgali Enosis yönünde bir gelişme olarak gördüklerinden sevinmişler ve kutlama amaçlı gösteriler yapma, İzmir'e Yunan ordusuna gönüllü göndererek işgalcileri destekleme şeklinde tepkiler vermişlerdir. Rumların bu tutumları Türk ve Rum toplumları arasını birbirinden daha da uzaklaştıran sebeplerden biridir (İsmail,

1992:9).

Anadolu'da Yunanlara karşı devam eden Milli Mücadele adayı da etkilemiş ve Türk ve Rum ilişkilerinde çatışma ortaya çıkmıştı. Kıbrıs Türk toplumu milli mücadeleye destek verme gayreti göstermiştir fakat birçoğu İngilizlerce tutuklanmaları ile sonuçlanmıştır (Manisalı, 2002:24).

Muhacirini İslamiye'ye Yardım Cemiyeti bütün Türk kurum, kuruluş ve kulüplerinin bir araya gelmesi ile oluşturulmuştur. Amacı Anadolu'daki Milli Mücadeleye verilecek desteği örgütlenmeyi sağlamaktır. Kıbrıs Türkleri gönüllülerin hazırladıkları piyes ve müsamere gösterileri, açık artırmalar, bağışlar, sergiler ile elde ettikleri gelirler ile Kuvayı Milliye'ye maddi destek sağlamaya çalışmışlardır. Fakat bununla bitmemiş, Anadolu'ya geçerek bizzat mücadeleye de katılmışlardır (Birinci ve İsmail, 1989: 21-22, 42).

Kıbrıs Türkleri gayret içindeydi ve bu durum İngiliz idaresini hiç de memnun etmiyordu. Sonuç olarak da toplanan yardımların yerine ulaştırılması konusunda engellerle karşılaşılıyordu (Birinci ve İsmail, 1989:25).

Kıbrıs Türkleri Anadolu'daki haklı mücadeleye insani olarak yaklaşıp bağımsızlığı önemseyen yönünü gösterirken Rumlar ise Anadolu'nun maruz bırakıldığı haksız muameleye destek veriyor, seviniyorlardı. Yunan ordusuna destek olmak üzere Anadolu'ya gönüllüler yollamaktan da geri durmuyorlardı. Kıbrıs Rumlarının adanın Yunanistan'a bağlanmasını istemeleri Türklerle olan ilişkileri olumsuz etkilemekteydi (Birinci ve İsmail, 1989:26-27, 31).

Adadaki Türk basını da bu süreçteki desteğini esirgemeyerek hem halkı yardıma ve hazırlanan müzakereleri izlemeye çağrılar yaparak yönlendiriyor hem de Rumlara gereken cevabı vererek Türklere moral desteği sağlıyordu (Serter, 2008:42-44).

Anadolu'daki milli mücadelenin devam ettiği dönemde Kıbrıs'ta bulunan diğer toplumlardan farklı olarak yine Türkler aleyhine yapılan bir uygulama söz konusudur. Örneğin Rumlar ve diğer topluluklara mensup öğrencilerine istedikleri kitapları okuyabilirler ve kendi milli amaçları doğrultusunda hareket edebilirken Türklerin öğrencilere okutmak istediği kitaplardan Türklükle ilgili olan ve Türklere düşman milletler ile ilgili parçaların çıkarılması eleştiriliyor ve 20 Eylül 1921 tarihli Söz gazetesinde Kontrol Bıçağı isimli bir yazı ile eleştirilerek İngiliz idaresi geldiği günden beri İstanbul Mektepleri uyumlu okul programlarının yapıldığını ve

İstanbul'da tahsillerini tamamladıklarını belirterek yeni kanun tahtında hallerinin bundan sonra ne olacağı sorgulanıyordu. Belediyenin yaptığı işler, kamu hizmetleri konusundaki haksızlık Türk basınına yansımıştı. Polis teşkilatında ve devlet dairelerinde boşalan yerlere Hristiyan memur yerleştirilerek Türklere haksızlık yapılmış olması durumu Türk halkının da tepkisi ve protestosu ile karşılanmıştır (Serter, 1976:31-33).

9 Eylül 1922 günü Yunan ordusunun denize döküldüğü Reuter Haber Ajansı'ndan öğrenilince Rumlar hayal kırıklığı yaşamış Türkler ise sevinç heyecan ve coşkuyla Lefkoşa Atatürk Meydanı'nda davul zurnayla kutlama yapıyor Ankara'ya da kendilerinin de kurtulmak istediği mesajını gönderiyorlardı. Bu gösteriye İngiliz idaresince müdahale edilmiş ise de halk bu zaferi kutluyordu ve bundan sonra Atatürk'ün yapacaklarını desteklemeyi kararlaştırmıştı. Artık adaya gizlice Atatürk resimleri ve bayraklar sokuluyordu. Atatürk'ün kazandığı zaferlere Kıbrıs Türklerinin neden bu kadar sevindiğine şaşırın İngiliz Vali neden bu zaferi kutladıklarını sorunca Kıbrıs gençleri de Kıbrıs Türklerinin Türkiye'nin kopmaz bir parçası olduğunu Türklük duygularının karakterinin ve anavatana bağlılıklarını değişmeyeceğini söylemişlerdi. Kıbrıs Türkleri açlık fakirlik ve İngiliz baskısı ile mücadele ederken bile bu zaferi kutlamışlardır ve ayrıca Türkiye'ye bağlılıklarını ve esareti kabullenmeyeceklerini de göstermişlerdir.(Serter, 2008: 44-46).

BÖLÜM II

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRKİYE'Sİ VE KIBRIS TÜRKLERİ

2.1. Cumhuriyete Geçiş: Lozan'da Kıbrıs'ın Egemenliğinin Hukuken İngilizlere Devri ve İlhakın Tanınması

Türkler tarafından kazanılan zaferden sonra Lozan'da müttefikler ile bir barış konferansı yapılması kararlaştırıldı. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin temsilcisi İsmet İnönü idi. Yeni Türkiye'nin sınırlarını belirleme, kapitülasyonların kaldırılması, boğazların durumu, Osmanlı borçları... vs gibi öncelik verilen ve görüşülmesi gereken önemli konular vardı. Bu durumda Kıbrıs konusu üzerinde durmak mümkün görünmüyordu (Serter, 1976: 24).

Birinci öncelik Türk Devleti'nin bütünlüğünü ve geleceğini güvence altına almaya verildi. Aslında Kurtuluş Savaşı döneminde büyük başarılar gösterilmiş zaferler kazanılmış olunmasına rağmen, müttefiklerin gözünde Türkiye Birinci Dünya Savaşı'nın yeniklerinden biri olarak görülmekte ve kendisine cephe alınmaktaydı. Yeni Türk Devletinin sınırları belirlenirken Kıbrıs Misakı Milli'ye dahil edilmemişti. Aslında misakı milli ilan edildiğinde İngilizler Yunanistan'a destek veriyorlardı fakat bizzat fiilen savaşa katılmıyorlardı. Bu durumda Kıbrıs'ı misakı milliye dahil etmek tedbirsizlik olurdu. Yarıda kalan ve kesintiye uğramış bulunan, 20 Kasım 1922 - 4 Şubat 1923 tarihleri arasında toplanmış olan, Birinci Lozan Konferansı'nda, Türklerin memleket ile ilgili en haklı konularda bile sonuç alınamadığı bir durumda Kıbrıs istenemedi (Torun, 1956: 48-49).

Yüzde yüz Türk olan ve müttefiklerin Yunanlılara vermek istediği Batı Trakya için, 23 Nisan - 24 Temmuz 1923 tarihleri arasında yapılmış olan, İkinci Lozan Konferansı'nda yapılan görüşmeler çetin geçti. İsmet Paşa'nın plebisit yapılması teklifi de reddedildi. Batı Trakya gösterilen tüm çabalara rağmen Yunanistan'a verilmek zorunda kalındı. Böyle bir durumda konumu açısından çok önemsedikleri

Kıbrıs'ı, zaten çok güçlü olan İngilizlerden almak mümkün olamadı. Bu şartlar altında Kıbrıs üzerinde hak iddia edilemedi (Serter, 1976: 24).

Yukarıdaki durumların ötesinde, Lozan Konferansı genel anlamıyla Türkiye açısından olumlu sonuçlanmıştır. Misakı Milli sınırlarına hemen hemen ulaşılmış, kapitülasyonlar kaldırılmıştı. Boğazlar rejimi ve Osmanlı borçları konularında da barış yoluyla gelişmeler sağlanıyordu. 1911 -1922 yılları arasında hep savaş içinde bulunduğu iktisaden çok güçsüz düşmüş olan millet artık barış istiyordu. Batı Anadolu istilacılar tarafından çok zarar görmüştü. Kıbrıs konusunu gündeme getirmek elde edilenleri bile kaybettirebilir, zaten perişan olmuş milleti tekrar savaşmak zorunda bırakabilirdi (Torun, 1956: 49-50).

Türkiye'nin uluslararası alanda resmen tanınmasını sağlayan Lozan Antlaşması, 24 Temmuz 1923 tarihinde, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan, Portekiz, Belçika, Rusya ve Yugoslavya tarafından İsviçre'nin Lousanne (Lozan) şehrinde Lozan Üniversitesi salonunda imzalanmıştır. (Kuzu,1993: 209)

Lozan Antlaşmasının 16., 20. ve 21. maddeleri Kıbrıs ile ilgilidir. 16. madde hukuksal durumu, 20. madde 5 Kasım 1914 tarihli ilhakı Türkiye Cumhuriyet'ince tanınması ve 21. madde ise ada Türklerine verilen seçim hakkı ile ilgilidir (Akgün, 2012: 2-3):

"Madde 16 Türkiye, işbu Anlaşmada belirtilen sınırlar dışında bulunan topraklar üzerindeki ya da bu topraklara ilişkin olarak, her türlü haklarıyla sıfatlarından ve egemenliği işbu anlaşmada tanınmış adalardan başka bütün öteki adalar üzerindeki her türlü haklarından vazgeçmiş olduğunu bildirir; bu toprakların ve adaların geleceği (kaderi) ilgililerce düzenlenmiştir ya da düzenlenecektir.

MADDE 20 - Türkiye, İngiliz Hükümetince 5 Kasım 1914 tarihinde ilan edilen, Kıbrıs'ın (İngiltere'ye) katılımını tanıdığını bildirir.

MADDE 21- 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs adasında yerleşmiş bulunan Türk uyrukları, yerel kanunun saptadığı şartlar içinde, İngiliz uyrukluğunu edinecekler ve bu kimseler Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Bununla birlikte, işbu Anlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak iki yıllık bir süre içinde, Türk uyrukluğunu seçme yetenekleri olacaktır; bu durumda, seçme hakkını (option) kullandıkları tarihi izleyecek on iki ay içinde Kıbrıs adasından ayrılmaları zorunlu olacaktır.

İşbu andlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte Kıbrıs adasında yerleşmiş olup da, bu

tarihte, yerel kanunun öngördüğü şartlar içinde yapılmış başvurma üzerine İngiliz uyrukluğunu edinmiş bulunan ya da edinmekle olan Türk uyrukları da bu yüzden Türk uyrukluğunu yitireceklerdir.

Şurası kararlaştırılmıştır ki, Kıbrıs Hükümetinin, Türk Hükümetinin rızası olmaksızın Türk uyrukluğundan başka bir uyrukluk edinmiş olan kimselere, İngiliz uyrukluğunu reddetme yeteneği olacaktır " (Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı Tutanak Belgeler*, Takım II, Cilt: II, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: No. 348, Ankara, s. 7-8'den aktaran:Öz, 2016: 1273-1274).

Lozan antlaşmasının 16. maddesinde Türkiye'nin itirazları ile yapılan değişiklik sayesinde Türkiye Cumhuriyeti ilgililerden biri olduğu için Kıbrıs'ın geleceğinde söz sahibi olma hakkını korumaktadır. İlgili taraflar Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'dir (Başbuğ, 2016: 22-23).

İlk hali ile Türkiye Cumhuriyeti'nin Mısır, Sudan, Adalar, Kıbrıs, Trablusgarp ve bütün kıta üzerindeki haklarından vazgeçtiği anlamına geldiğinden 16. madde mecliste tartışma konusu olmuştur. Bugün bu maddenin ikinci hali geçerlidir. Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyeti adayla ilgisi olan devletlerden biridir ve diğer adalar ve Kıbrıs geleceği hakkında üzerinde ileride söz sahibi olma hakkını saklı tutmaktadır (Öz, 2016:1275).

Kıbrıs'ta daha sonra açılan Türk Konsolos çalışanları tarafından hazırlandığı düşünülen ve Maarif, Sanayi, Ticaret, Emlak, Seviyeyi İctimaiye ve Hissiyatı Milliye başlıklarını taşıyan rapor da Türkiye Cumhuriyeti'nin Lozan sonrasında Kıbrıs Türklerini ilgisiz bıraktığı tezini haksız çıkarmaktadır. Ada ve tabii ada halkının yönetimi Britanya yönetimine bırakılmış olsa da Türkiye Cumhuriyeti sınırlı imkanlarına rağmen ada halkına ilgi göstermeye çalışmış ve ada halkını takip etmiştir (Erdoğan, 2013: 5, 7-8).

Lozan görüşmeleri sırasında Türkiye akıllıca bir strateji izlemek zorunda kalmış ve adayı İngilizlerin yönetimine bırakmıştır; zira üç yıldan fazla süren bir kurtuluş savaşından yeni çıkmış, topraklarını işgalci güçlerden yeni temizlemiştir. Türkiye Cumhuriyeti dönemin gerektirdiği şartlar yüzünden Kıbrıs'ın hukuken İngiliz toprağı olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Türkiye'nin ada üzerindeki haklarından vazgeçiş Rumların veya Yunanistan'ın değil sadece İngiltere'nin çıkarına olacak biçimdedir. Birinci Dünya Şavaşı'ndan sonra yaklaşık üç buçuk yıl süren Milli

Mücadele dönemi Anadolu halkının askeri ve ekonomik gücünü bitme noktasına getirdiğinden Türkiye Cumhuriyeti imkanlarını doğru kullanmak ve akılcı bir siyaset yürütmek mantıklı davranmak zorunda kalmıştır. Lozan'da direnip katı tutum göstererek uluslararası gerçeklerine uygun hareket etmiş olmazdı zira Türkiye Cumhuriyeti 1920'lerin askeri ekonomik ve siyasi şartlarında yapayalnızdı ve güçsüz idi. Türk insanı küllerinden yeniden doğmuştu ve kazandıklarını kaybetmemek adına tedbirli politika izlemek zorundaydı (Keser, 2013: 55, 57-58, 60, 77).

O dönemde İtalya'nın Akdeniz politikasının getirdiği tehlike ve Rumların Enosis propagandaları sebepleriyle Türk devlet adamları İngiltere'nin Kıbrıs'taki varlığından yana olmuş ve bundan güven duymuştur. Türk dış politikası Lozan ile bir dengeye oturmuştur ve Türkiye bu dengeyi korumak istemektedir (Öz, 2016: 1274).

2.2. Cumhuriyetin Kurulmasından Sonraki Dönemde Türkiye ve Kıbrıs

2.2.1 Lozan Sonrası Kıbrıs'ın İdari Düzeni

Lozan anlaşması imzalandıktan sonra Kıbrıs artık Taç Kolonisi (Crown Colony) ilan edildi ve Yüksek Komiser yerine başa getirilen Vali tarafından yönetilecekti.

Kavanin Meclisi üye sayısında Rumlar ve İngilizler lehine değişiklik yapıldı. Rum üye sayısı dokuzdan 12'ye, hükümetçe belirlenen üye sayısı altıdan dokuza çıkarıldı. Türk üye sayısı ise değiştirilmedi ve aynen, üç olarak, olarak bırakıldı. Böylelikle toplam üye sayısı 18'den 24'e çıkmış oluyordu. Türklere karşı yapılan haksızlık ortada olmasına rağmen Rumlar bunun yeterli bulamayıp Türk üye sayısının azaltılmasını ya da Rum üye sayısının daha da artırılmasını teklif ettiler.

Gösterdikleri sebep ise Türklerin nüfusça azınlıkta olmalarıydı (Serter, 1976: 33). Bu dönemde de yine başlarında birer Komiserin görevlendirildiği altı kaza mevcuttu. Her kazada bir Türk, bir Rum üyesi olan bir mahkeme bulunuyordu. Her mahkemenin bir başkanı da vardı (Torun, 1956: 59-60). 1927 yılında adalet teşkilatında bazı değişiklikler yapıldı. Örneğin yüksek mahkemedeki hakim sayısı üçten beşe çıktı. Çünkü bir Türk ve bir Rum eklenmişti. Aynı yıl ilk defa bir Kıbrıslı savcı oldu.

Ayrıca bu dönemde yargıda da değişikliğe gidilerek, iki yıl sonrasında (1927)

Yüksek Mahkeme hakimlerine bir Türk ve bir Rum hakim eklenerek, eskiden üç olan, sayıları beşe çıkarıldı. Kaza mahkemelerinin yetkileri sadece £300 kadar olan para cezasını gerekli kılan konularda karar verebilecekleri şekilde sınırlandırıldı. Ama kurulan Temyiz Mahkemesi tam yetkiye sahipti. Daha sonrasında ise 1929 yılında eğitimi ilgilendiren bir kanun çıkarıldı. Artık Türk ve Rum toplumlarının belirlediği komisyonlar değil Vali tarafından atanan kişiler yetki sahibi olacaktı. 1930 yılında ise İngiliz idaresinden izin almayı, İngiliz idaresine büyük miktarda para ödenmesini, İngiliz idaresinin bildirimlerinin ücretsiz yayınlanmasını gerektiren ayrıca İngilizlere istediğinde bütün yayını bitirebilme hakkı tanıyan bir değişiklik yapılarak Basın Kanunu daha ağır hale getirildi (Bedevi, 1966:172).

Kıbrıs'ta Valiler zamanla değişmiştir. Sırasıyla 1926 -1931 yılları arasında Sir Ronald Stors, 1931-1937 yılları arasında Sir Riemon Palmer, 1937-1941 yılları arasında ise Sir William Rattershill görev yapmıştır. (Torun, 1956: 59).

2.2.2 Kıbrıs'ta Açılan Türk Konsoloslugu ve Oynadığı Rol

1925 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarafından Kıbrıs'ta Larnaka'da bir konsolosluk açılmış ve buraya başkonsolos Asaf Bey atanmıştır (Öz, 2016:1266). Açılma amacı Lozan'ın 21. maddesi ile tanınan Seçim Hakkı'nı kullanmak isteyen Türklere yardımcı olmak ve resmi işleri yürütmek olan bu konsolosluğun oluşturulduğu, Kıbrıs Türk toplumu ile ilgilenilmeye devam ettiğinin göstergelerinden bir tanesidir. Söz konusu konsolosluk 1927'de kapanıp 1928'de tekrar açılmıştır; Konsolos olarak atanan kişi yine, dinamik bir kişilik olan, Asaf Bey (Ali Asaf Güvenir) olmuştur. İkinci kez açıldıktan sonra çalışmalarına üniversiteye gitmek isteyen öğrenciler, dernek ve cemiyet faaliyetlerine destek verilmesi, milli günlerin kutlanması, Atatürk ilke ve inkılaplarının yaygınlaştırılması konularında ağırlık vermiştir ki zaten Kıbrıs Türk toplumunun Atatürk ilke ve inkılaplarına ilgisi büyüktür. Konsolosluk Kıbrıs Türkleri tarafından önemsenmiştir. Kemalist hareketin adada güçlenmesine etki eden konsolosluk Necati Özkan, Remzi Okan gibi adanın Atatürkçü önde gelenleriyle yakın ilişki içinde olmuş; 29 Ekim Cumhuriyet Bayramları da konsolos ile kutlanmıştır (Akgün, 2012: 3-5, 9). Aydınlarla moral veren konsolosluk ada Türklerince gerçekten önemsenmiştir ve büyük role sahiptir. Örneğin açıldığı 1925

yılında Türk gazetelerinin de teşvikleri ile hazırlıklar yapıldı, Türk bayrakları ve Mustafa Kemal resimleri kulüpleri, dükkanları donatırken, Türk Konsolosluğu da bayram günü binlerce Türk tarafından ziyaret edildi ve anavatan Türkiye konsolos Asaf Bey'in şahsında selamlandı. Konsolosluk da ziyaretçileri ikramlar ve nezaketle karşıladı. Davul zurna milli marşlar ile coşan halk meydanlarda yollarda kulüplerde bayramlaşmış, Türk kulüplerine ziyarete ve tiyatroya giden konsolos Asaf Bey anavatana ve Cumhuriyet 'e bağlılık tezahüratları ile karşılanmış, halk yollarda 'Yaşasın Kemal Paşa', 'Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti' diye bağırarak, diğer kasaba ve köylerinde de imkanlar elverdiğince törenler yapılmış ayrıca yabancı konsolosluklar da, Kıbrıs Türklerini gururlandıracak surette, Cumhuriyet Bayramı'na gösterdikleri saygıdan dolayı bayrak çekmişlerdi (Özoran, 1989: 2120).

Türkiye Cumhuriyeti İngiltere ile ilişkileri kötüleştirmekten kaçınmakla birlikte Kıbrıs'taki gelişmeleri yakından takip etmiştir. Kıbrıs Türklerinin Türkiye Cumhuriyetindeki yeniliklere olan ilgi ve hasretinin farkında olarak, Türk Konsolosluğu Kıbrıs Türkleri ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki iletişim kanalları arasında merkezi bir odak noktası işlevi görmüştür. Türk Konsolos Türkiye Cumhuriyeti'ni adada temsil etmesinin yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti'nin gözü kulağı olup adadaki Türk toplumunu gözlemlemiş; eli ayağı olup ihtiyaç olduğunda Kıbrıslı Türklere destek ve ayrıca bizzat varlığı ile onlara ve adadaki Kemalist harekete güç vermiştir. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramları da konsolos ile kutlanmaya devam edilmiştir. Ada üzerindeki İngilizlere daha yakın olan Evkafçılara karşı duran Kemalistleri, 29 Ekim bayramına Türklerin yoğun ilgi gösterip önemseyip katılması gibi gelişmeleri takip eden İngiliz idaresi Türk konsolosun hem varlığından hem de faaliyetlerinden rahatsız olmuştur ve hatta 1930'ların ortalarında bu tedirginlik polis raporu ve Vali Palmer'ın merkeze gönderdiği yazı gibi belgelerle de kanıtlanabilir görülmektedir. 1935 yılında yine Vali Palmer, Larnaka'daki Türk konsolosluğunun Lefkoşa'ya taşınmak istenmesinden rahatsız olmuştur ve bu talebe uzun süre olumlu cevap alınamamıştır (Gürel, 1984:184-187).

2.2.3 Kıbrıs'tan Türkiye'ye Göç Olgusu

Lozan Antlaşması'nın 21. maddesi adadaki Türklere, uyruklu konusunda iki yıl içinde kullanabilecekleri bir Seçim Hakkı (Hakkı Hıyar) tanımıştır. (Akgün, 2012:3) Bu haklarını kullanabilecekleri iki yıl anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile başlamaktadır. Seçim hakkını kullanarak Türk uyrukluğuna geçenlerin de, bu tercihlerini yaptıkları tarihten itibaren 12 ay içinde adadan ayrılması gerekmektedir. Bu hakkını kullanmayan Kıbrıs Türkleri İngiliz vatandaşlığını tercih ederek adadan göç etmeyebilirler ve artık Türk uyrukluğuna kabul edilmezler. (Birmeç, 2005:71)

İçinde bulunulan devrin şartları gereği izlenen politikanın bir ayağı İngiltere'nin adadaki varlığını, bilhassa İtalya'ya karşı Türkiye'nin Akdeniz'deki güvenliği gerekçesiyle, desteklemektedir. (Çakmak, 2009:160) Zira Türkiye statükocu bir yaklaşım içindedir ve halihazırda Lozan ile sağlanmış olan dengenin korunmasını istemektedir. (Öz, 2016:1274) Ayrıca Kıbrıs Türklerinin karşı karşıya kaldığı Enosis sorununa karşı da İngiltere koruyucu bir güç olarak görülmektedir. (Çakmak, 2009:160-161) İzlenen politikanın diğer ayağında ise Kıbrıs'tan Türkiye'ye olan göç Türkiye tarafından desteklenmiştir. Çünkü Anadolu'daki Rumlar mübadele ile Yunanistan'a gönderilecektir ve Türkiye nüfus bakımından homojenleştirilmek istendiğinden Türk nüfusa ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca Mussolini İtalyası'nın Antalya ve civarına İtalyan göçmen yerleştireceği ile ilgili söylentiler de Kıbrıs'tan Türkiye'ye olan göçün teşvik edilmesine etki eden unsurlardan biridir. (Çakmak, 2008:211)

Kıbrıs Türkleri ekonomik anlamda güçlenen ada Rumları karşısında zayıf durumda kalmışlardı. (Çakmak, 2008:210) Artık Taç Kolonisi olan Kıbrıs'ta 1 Mayıs 1925 itibarıyla Kıbrıs Valisi olmuş olan Sir Malcolm Stevenson döneminde elektrik, posta, yol, belediye, su ve eğitimle ilgili devlet hizmetleri gibi hizmetlerden Rumlar ağırlıklı olarak faydalandırılmış ve Kıbrıs Türkleri üzerindeki baskının da artmaya başlaması gibi bir durum oluşmuştu. (Keser, 2013:59) Kıbrıs Türkleri İngilizlerin baskısı altında eziklik duyarak yaşamak istemiyorlardı, Türkiye'deki hayat şartlarında daha fazla güven ve istikrar bulacaklarını düşünüyorlardı, çocuklarının daha iyi bir gelecek fırsatı yakalamasını istiyorlardı. Kuraklık, doğal afetler ve arazi darlığı sorunları mevcuttu. Ayrıca Kıbrıs'ta lise sonrasında gidilebilecek üniversiteler yoktu fakat Türkiye'deki yüksek öğrenim kurumlarından faydalanma imkanları

vardı. Kalplerinde taşıdıkları Türkiye sevgisi de hesaba katılınca Kıbrıslı Türklerin göç etme sebepleri ve amaçları ortaya çıkmaktadır. (Çakmak, 2008:210)

1925 yılında Larnaka'da bir Türk Konsoloslugu açılarak Lozan Anlaşması'nın 21. maddesinin tanıdığı hakkı kullanıp göç edecek olan Türklere yardım edilmek ve onların resmi işlemleri halledilmek istenmiştir.(Akgün, 2012:4)

Lozan Anlaşması'nın imzalanmasından sonra bütün köy veya tek bir kişi gibi şekillerde görülebilen göçler 1923 yılında başlamıştır ve 1938'e kadar da yoğun olarak sürmüştür. Bu zaman aralığında Anavatan'a göç eden Kıbrıs Türklerinin miktarı ile ilgili farklı sayısal veriler mevcuttur. İngiliz Parlamentosu'nun Lozan Anlaşması'nı onaylama tarihi 6 Ağustos 1924'tür. (Çakmak, 2008: 209-210) Bu anlaşma ile Kıbrıs Türklerine tanınan vatandaşlık seçme hakkını kullanma süresi iki yıl olduğu ve 6 Ağustos 1926'da da süre biteceği için Kıbrıs'tan anavatanına 6 Ağustos 1924 ve 6 Ağustos 1926 tarihleri arasında en çok göç yaşanmıştır. Kıbrıs Türk Konsoloslugu'na İngiliz yetkililere sunulan verilere bakılırsa 9227 Türk için 3813 mürur tezkeresi yani Emergency Pass ve 83 kişi için de 66 pasaport verilmiştir. Daha sonra Türk Konsolos ve İngiliz yetkililer arasındaki bir görüşmelerde Lozan Anlaşması'nda kararlaştırılan süre içerisinde Türkiye vatandaşlığını seçen Kıbrıs Türklerinin sayısı belirtilirken 9327 sayısı Türk Konsolos tarafından kullanılmıştır. Fakat adada bulunan İngiliz yetkililer Londra'ya 1928 yılına ait bir Kıbrıs raporu göndermişlerdir ve bu rapora göre adadan Türkiye'ye göç ederek ayrılmış bulunan Türk sayısı yaklaşık 5000'dir. (Çakmak, 2009:163-164)

Mübadele Sözleşmesi Lozan'da yapıldı ve imzalandı. Bu sözleşmeye göre halklar karşılıklı olarak değiş tokuş edilecekti ve "Mübadele İmar ve İskan Kanunu" isimli yasa 23 Ekim 1923 tarihinde tasarı şeklinde TBMM 'ne sunulup, 8 Kasım 1923 tarihinde TBMM'de kabul edilmişti. Mübadele kapsamına girenlerin taşınma, barınma, beslenme ve yerleşmesi ile ilgili idi fakat Kıbrıs Türkleri bu kapsamda yer almıyordu ve 8 Kasım 1923 tarihli yasada onlardan bahsedilmiyordu. (Birmeç, 2005:71) Nitekim adadan göç etmeye başlayan Kıbrıs Türklerinden bir grup Konya'ya ulaşınca Konya İmar ve İskan Müdürlüğü çalışanları, Mübadele İmar ve İskan Bakanlığı'na danışma gereği duymuşlardır.(Çakmak, 2008:212-213)

2 Aralık 1924 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısının 1188 Numaralı kararnamesi ile Kıbrıs Türklerine mülteciler için halihazırda geçerli olan talimatnameye göre

muamele yapılmasına karar verilerek yasal uygulamalar konusunda netlik sağlanmıştır. Fakat bu bütün sorunları çözmemiştir, Ahmet Celal'in mektubundan da anlaşılacağı gibi örneğin konut ve arazi meselesi vardır. Ahmet Celal Magosa Kaleburnu Rüşdiyesi'nde Baş Muallim olarak çalışmaktadır. Dönemin başbakanı İsmet İnönü'ye yazdığı 15 Kasım 1925 tarihli mektubuna göre Lozan Anlaşması sayesinde Türkiye'ye göç edebilecek olanlar bundan memnundur ve göçe hazırlanmaktadırlar. Fakat konsolosluktan Türkiye'nin kendilerini ne şekilde ve hangi şartlarda kabul edeceği bilgisini net olarak öğrenememişlerdir. Para konusunda yardım istemeyen Kıbrıs Türkleri konut ve yeterli oranda arazi ihtiyacının terk edilmiş emlaktan karşılanmasını, arazi yeterli oranda değilse tarım yapabilecekleri ormanlarda tarla açma izni, terk edilmiş arazi bedava verilemiyorsa uzun vadeli olacak şekilde taksitlendirilmesini talep etmektedir. (Çakmak, 2008:213)

Kıbrıs'tan Anavatan'a göç edecek olanların ihtiyaç ve sorunlarına çare olarak Bakanlar Kurulu 2 Aralık 1924 tarihli ve 1188 numaralı kararnameye ek olarak 7 Aralık 1925 tarihli 2871 numaralı kararnameyi çıkarmıştır. Göç edecek Türklerin hangi şartlarda kabul edileceği, mesken ve arazi sağlanıp sağlanamaması ile ilgili konular karara bağlanıp, talepler karşılanmaya, sorunlar çözülmeye çalışılmıştır ve göç edip etmeme konusunda kararsızlık yaşayanlar rahatlatılmıştır. Kararnameye göre göç etmeye hazır kişi sayısı 20.000 olarak tahmin edilmekte idi ve Kozan, Muğla, Osmaniye, Adana, Silifke, Antalya'ya 3000 ve Mersin'e de 2000 kişilik nüfus yerleştirilmesi uygun görülmüştü. Sevk ve iskan için gereken harcamaları göç edecek olanlar kendileri yapacaklardı. Belirtilen bölgelere yerleştirilen nüfustan fakirlik derecesine göre yardıma muhtaç olanlara da imkanlar dahilinde hane ve yeterli miktarda arazinin borçlanma suretiyle verilmesi, hükümet için hiçbir bağlayıcılığı olmaması şartıyla kararlaştırılmıştı. Fakat göç ederek gelen Türklerden isteyenlerin Türkiye'deki akrabalarının yanına yerleşmesine izin verilirken, bazıları da belirtilen iller dışında Ankara, İzmir, Konya ve Bursa'ya da yerleştirilmişlerdir. (Çakmak, 2008: 213-215)

Kıbrıs iklimine benzeyen, çoğunlukla Akdeniz Bölgesinde bulunan kısımlara yerleştirilen Kıbrıslı Türkler buralara kısa sürede uyum sağlayabilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınmasında da sağladıkları katkılar ile faydalı olmuşlardır. (Çakmak, 2009:164)

Türkiye'ye göç edebilmek için Larnaka'daki Türk Konsolosluğu'na dilekçe ile başvurulması gerekliydi ve konsolosluk tarafından mürur belgesi isminde, göç edecek olanların resminin ve ilgili kişilerin isim ve imzasını taşıyan bir belge hazırlanıyordu. Başvuranlardan bazıları önce İngiliz vatandaşlığını seçip sonradan pişmanlık duyarak fikir değiştirerek Türk vatandaşlığını seçmek isteyen kişilerdi. (Çakmak, 2008:215)

Bu göç sürecinde masrafları artan Kıbrıs Konsolosluğu'nun para talebi İskan Genel Müdürlüğü'nce bütçede para olmaması sebebiyle karşılanamadı ve reddedildi. Fakat göç ederek gelen Kıbrıs Türklerinin ihtiyaçlarının giderilmesine ve sorunlarına karşı duyarsız kalınmamıştır. Mübadele İmar ve İskan Bakanlığı'nın Başbakanlığa gönderdiği 28 Ocak 1925 tarihli bir yazı buna örnek olarak gösterilebilir. Bu yazı ile gelmesi beklenen 20.000 kişinin dörtte birinin yardıma muhtaç kimseler olabileceği tahmin edildiğinden 529 bin 302 lira 500 kuruş miktarında bir paranın bu kişilerin ihtiyaçlarının karşılanması için bütçeye eklenmesinin gerektiği belirtilmiştir.

Gösterilebilecek ikinci örnek ise İskan Genel Müdürlüğü'ne gönderilen 2 Kasım 1926 tarihli yazıdır. İçişleri Bakanlığı gönderdiği bu yazı ile Kıbrıs'tan Türkiye'ye göç eden Türklerin sorunlarının çözülmesi için çaba gösterilmesini istemiştir.

Gösterilen alaka ile ilgili bir diğer örnek ise Mersin Valiliği'nin 1 Kasım 1926 tarihli yazısıdır. İçişleri Bakanlığı'na yerleştirmek için uygun bina olmadığından, geçici olarak, fabrikalarda kalmasına müsaade edilen göçmenlerin kendi evlerini inşa edebilmek için 250 300 arşın arsa istediklerini bildiren bir yazıdır. İçişleri Bakanlığı Mersin Valiliği'nin bildirdiği talepleri olumlu karşılamıştır. Cevap olarak gönderdiği yazı ile talep edilen arsaların bu kişilere verilmesine müsaade etmiştir fakat evlerin 3 ay içerisinde yapılmasını şart koşmuştur. (Çakmak, 2008: 215-216)

Göç meselesi Kıbrıs basınına da yansımıştı ve bu konuda fikir ayrılıkları da mevcuttu. Örneğin 27 Temmuz 1925 tarihli Hakikat gazetesine göre Türkiye'ye göç etmek bir kurtuluş yoluydu ve adada kalmak Türkler için bir tür esaret durumu olacaktı ve aşağılanarak yaşamak anlamına geliyordu ve göç etmek savunuluyordu. Birlik gazetesi ise göçe karşı bir duruş sergiliyor, adada kalınması gerektiğini savunuyordu. 7 Ağustos 1926 tarihli Birlik gazetesinde İkdam yazarı Ahmet Celal'in makalesi yayınlanmıştı. Makalede Yunan tehlikesi ve adanın stratejik konumu sebebiyle Türklerin adada kalarak varlıklarını sürdürmeleri, ekonomik olarak

güçlenmeleri gerektiği, böyle olmasının Türkiye için faydalı olacağı ifade ediliyordu. (Birmeç, 2005:74, 85-86)

Birlik gazetesi 14 Ağustos 1925 tarihinde ise Türkiye'nin Kıbrıs'tan göç ederek Türkiye'ye gelen kişileri yerleştirmek için sıtmalılı muhitleri kullandığını “Muhacir ve Sıtma” isimli bir makalede belirtmişti. Türkiye Konsolosluğu da konu ile ilgili açıklama yaparak durumu açıklığa kavuşturdu. Yaptığı açıklamada Kıbrıs'tan göç edenlerin sıtmalılı bölgelere yerleştirilmediğini fakat gelen göçmenlerden sıtma hastası olanların tedavisi için önlem alındığını belirtti.(Çakmak, 2008:216) Mübadele İmar ve İskan Bakanlığı, mübadele göçmenleri arasındaki en yaygın hastalık olan sıtma ile 1924 senesi başlarında mücadeleyle başlamıştı. (Birmeç, 2005:75)

Söz gazetesi, 7 Ağustos 1926 tarihli ‘Yaşamaya Azim Etmişler’ isimli yazısında göç eden kesimin içinde bulunduğuş şartlar değerlendirilerek göç edenlerin haklı olduğunu ifade edip göçü savunurken, kalanların teşkilatlanması gerektiğine dikkat çekiyordu.(Birmeç, 2005: 82) Ayrıca basında göç edilip edilmemesi gerektiğii meselesinin tartışılmasına ek olarak, bu defa 20 Şubat 1926 tarihli Söz gazetesi Türkiye'nin Kıbrıs'tan gelen göçmenleri yerleştirmek için belirlediğii bölgeleri duyururken, karışıklık ve vakit kaybı yaşanmaması adına öğretmen Celal ve Şevket beylerin Karpaz'da yaptığina benzer göç edecekler listesi hazırlanarak, toplu ve organize bir şekilde gidilmesini öneriyordu. (Birmeç,2005:77) 15 Mayıs 1926 tarihli Söz gazetesine göre ise Türkiye'ye göç edenler gazeteye mektup göndererek Türkiye'deki durumları ile ilgili bilgi veriyorlardı. Gazeteye göre Türkiye göçmenleri rahat ettirmek için çaba göstermekteydi, göç artık bir düzene oturtulmuştu. Türkiye'deki Kıbrıslı Türk göçmenlerden gelen mektuplara göre kendilerine ev ve tarla sağlanmıştı. Bu yapılanlar için, gazetede Türkiye'deki milletvekilleri ve Konsolos Asaf bey'e teşekkür ediliyordu. (Birmeç, 2005: 73, 77-79)

Kıbrıs'tan Anadolu'ya olan göç hareketi 1923 - 1938 arasında devam etmiştir. Türkiye'nin güneyinde Silifke, Anamur, Alanya, Antalya'da büyük miktarda Kıbrıs Türkü nüfusu mevcuttur. (Çakmak, 2008:209, 210) Göçün bu yıllar boyunca da devam etmesinin sebebi, yerel hükümetin baskısı, Rumların ada ticaretine hakim olmaları, iktisat, eğitim ve istihdam konusunda yaşanan sorunlar dolayısıyla Kıbrıs

Türklerinin adada yaşamaya devam etmelerinin zorlaşmış bulunmasıdır. (BCA-30-10-0-0_124-887-3:1,2,3,4,5)

Öte yandan, bu şekilde hem çok sayıda Türk adadan göç edince adadaki Türk nüfus azalmış olduğundan hem de Milli Mücadele döneminde Anadolu'dan kaçan Rum ve Ermeniler Kıbrıs'a yerleştiğinden değişen nüfus dengesi Türkler aleyhine bir hal almıştır. Türkiye ilk başta göçü desteklemiştir fakat adada Türklüğün yok olma tehlikesi sezilince de göçün durmasını sağlayacak yollara başvurmuştur. (Çakmak, 2008: 217-218)

Göçü durdurmak için basından faydalanılmıştır. Ses gazetesinin yayınladığı bazı yazılar ve başlattığı bir kampanya mevcuttur. Bu yazılar Türk aydınlarınca Türk halkın adada kalması ve adanın tamamen Rumlara bırakılmaması için yazılmıştır ve konuyla ilgili kampanya da 1930'ların ortasında başlatılmıştır. (Çakmak, 2008:218) Kıbrıs'taki Türk konsoloslğunun 1938 yılına ait raporuna göre de konsolosluk kendisine yapılan göç başvurularını artık kabul etmemiş, başvuranlara da pasaport vermemiştir. Konsoloslğun izin belgesi olmaksızın Güney Anadolu sahillerine kayıklarla göç edenler ise sonradan Türkiye tarafından Kıbrıs'a geri gönderilince izin almadan geçişler bitirilmiştir. Fakat öğrenim görmek amacıyla Kıbrıs'tan Türkiye'ye gitmek isteyen öğrencilerin göçleri devam etmektedir. (BCA-30-10-0-0_124-887-3:5)

İngiltere Dışişleri Bakanlığı önce Türk uyrukluğunu tercih eden Türklerin adan ayrılmasını yasal bir zorunluluk olarak gördüğünden Kıbrıs'taki yerel hükümetin Türk uyrukluğunu seçen Türklerin adadan ayrılmaları için baskı yapan bir politika izlemelerini istemiştir ve Kıbrıs'taki yerel hükümet de bu konuda Türklere baskı yapmıştır. Hatta 2 Eylül 1927 tarihli the Cyprus Gazette'de yayınlanan bir ilan ile Türkiye vatandaşı olmayı tercih edip, 12 aylık süreleri dolmasına rağmen hala adada yaşamakta olanların gitmeseler bile Türk uyrukluğu sayılacağını duyurmuştur. Bu kişilerden hala adada olanların da Sömürgeler Bakanlığı Bürosu'na müracaat ederek Türk mürur tezkerelerini geri vermelerini istemiştir. (Çakmak, 2008, :212) Fakat sonradan Enosis'e destek veren Rumlar karşısında, adadaki Türk nüfusun azalmasını istemeyen yerel hükümet de göçü durdurmak için Türk vatandaşlığını seçen ama 12 ay geçtiği halde adadan ayrılmayanlara İngiliz vatandaşlığına geçmek için başvuru

yapma hakkı tanımıştır. Konuyla ilgili talimatı İngiliz Sömürgeler Bakanlığı göndermiştir ve 24 Ocak 1930'da The Cyprus Gazette'de yayınlanmıştır. Ayrıca 1935 yılında ise Sir Richmond Palmer dönemin valisi olarak Türklerden pasaport için 10 pound alınmasını kararlaştırmışsa da pek etkili olmamış, bazı Türkler kayıkla ve yasal olmayan yoldan Anadolu'ya göç etme girişiminde bulunmuşlardır. (Çakmak, 2008:218)

2.2.4 1931 İsyanı

Türk üye Necati Bey ve Rum üyeler 1931 yılı Mayıs ayında toplanan Yasama Konseyi'nde Gümrük Vergisi Tasarısı'nı reddettiler. Fakat reddedilmesine rağmen 11 Ağustos itibariyle Gümrük Vergisi Yasası 'Order in Council' olarak yürürlüğe girdi. Bu zaten ekonomik bunalımın zirveye ulaştığı bir dönemde Kıbrıs halkının sırtına yük vurmak anlamına geliyordu. Zaten 1931 Temmuzunda Kıbrıs geliri artıklarının Osmanlı Borcu için kullanılacağı haberinin gerginliği vardı (Gürel, 1984: 134, 136). Zaten Enosis propagandasının patlayacak noktaya gelmiş olduğu dönemde, adı geçen yasanın kabulü üzerine meclisin iki Rum üyesi fırsattan istifade istifa ettiler. Kitium piskoposu Nikodemos fanatik bir Enosisçi idi. 11 Eylül 1931 ağustosunda Limasol'daki bir mitingde Enosis hakkında konuşan Nikodemos Rum halkına vergileri ödememe yönünde çağrı yaptı. 3 Ekim 1931 'de Rum Ulusal Konseyi ve Kavanin Meclisi Rum üyeleri başpiskoposlukta toplantı yaparak İhtilal Bildirgesi'ni hazırladılar ve vergilerin de ödenmemesi kararını aldılar. 17 Ekim 1931 tarihinde ise Nikodemos Enosis çağrısında bulunduğu ve tek milli kurtuluş yolunun Yunanistan ile birleşmek olduğunu söyleyen bir bildiri yayımladı. Sonrasında meclisin diğer Rum milletvekilleri de istifa edip ve İngiliz idaresine yönelik sert açıklamalar yaptılar. 21 Ekim 1931 tarihinde, Nikodemos Limasol'da büyük bir kalabalığa konuşma yaptı ve Enosis ilan ederek adanın Yunanistan 'a bağlandığının duyurusunu yaptı ve aynı anda Lefkoşa'daki kilise çanları Başpiskoposluğun direktifi ile çalınmaya başlandı ve 5000 kişi az zamanda toplandı. Papazlar ve istifa etmiş Rum meclis üyeleri başkanlığında vali konağında doğru 5000 kişilik yürüyüş başlattı. Enosis sloganları atılıp, Yunan mili marşı söylenip, sopa ve taşlarla binaya ve muhafızlarına saldırılıp, bina yakıldı ve Yunan bayrağı çekildi. Olaylar bununla

kalmadı ve bütün adaya yayılarak devam etti. 22 Ekim tarihi de Vali Stors Sömürgeler Bakanı'ndan Mısır'dan takviye birlik gönderilmesini istedi. Gönderilen birlik sayesinde isyan kontrol altına alındı (İsmail, 2000: 277-280).

Nikodemos gibi ayaklanmaya liderlik yapan kişiler tutuklanıp adadan sürüldü, pek çok isyancı da hapis ve para cezası aldı veya ada içerisindeki ikamet adresi zorunlu olarak değiştirildi (İsmail, 2000:280).

Esasen bu ayaklanmaya önyak olanların adadan sürülmesi kesin bir çözüm olmamıştır. Sorun adanın dışına taşınmıştır ve tekrar Kıbrıs'a dönüş yapacaktır (Gürel, 1984:141).

İngilizlerin bu ayaklanmaya verdiği tepki sadece isyana karışanların sürgün veya hapis ile cezalandırılması şeklinde olmamıştır. Kıbrıs halkı 25.000 sterlinlik toplu cezaya çarptırılır. Anayasa bir kenara itilerek meclis dağıtılır. Mevcut siyasi partiler kapatılarak her türlü siyasi faaliyet yasaklanır. Belediye seçimlerinde ise iptal etme yoluna gidilir (İsmail, 2000:280). Artık bayrak çekilmesi bile hükümet izni ile olabilmekte, muhtarlar seçimle iş başına gelmiyor hükümetçe atanıyor, basın kanununda sınırlandırma yapılıyor ve sıkı bir sansür uygulaması başlıyor bulunmaktadır (Serter, 1976:35). Basın sansürünün yanı sıra posta sansürü de uygulanmıştır (Gürel, 1984:142). Türk ve Yunan tarihlerinin okullarında öğretilmesine yasak getirilecek (Serter, 1976: 35); milli kahramanların resimleri bile duvarlara asılamayacaktır (İsmail, 2000:280).

Olayların sebebinin 50 yıldır hoşgörü gösterilen bölücü kışkırtmalar olduğu Vali Storrs tarafından düşünülmektedir (Gürel, 1984:137).

Kıbrıs Türkleri tabii ki Enosis amaçlı bu isyana katılmamış, destek de vermemiş hatta karşı çıkmıştır. Fakat sömürge yönetiminin koyduğu bütün yasaklardan Türkler de etkilenmiş ve bir kere daha haksız bir muameleye maruz kalmışlardır. Aslında bu Kıbrıs Türk toplumunun Milli Kongre ile sömürgeci İngiliz idaresine karşı bayrak açtığı, sömürge idaresinde gasp edilen toplumsal hakların geri alınması için anti sömürgeci mücadelenin verildiği bir dönemdir ve sömürge yönetimi bu isyan ile bu hareketi önleyebilecek bulunmaz bir fırsat elde etmiştir ki zaten 1942 yılına kadar da sömürge idaresi karşısında etkili bir mücadele fırsatı olmamıştır (İsmail, 1998: 30-31).

2.2.5. Kıbrıs Türklerinin Eğitim Meselesi

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Kıbrıs ilkokullarına, ortaokullarına, liselerine öğretmenler göndermiş, Kıbrıs'ta liseyi bitirmiş olanlara da kolaylık göstererek üniversitelerinde okutmuştur. Bu alışveriş, öncesinde bir resmi düzenleme yapılmadan kendiliğinden gelişmiştir. Türkiye’de eğitim görmüş Kıbrıslı öğrencilerden, Kıbrıs Türk basınında gururla bahsedilmiş, bu kişiler takip edilmiş, Kıbrıs’ı en basit bir ziyaretlerinden bile söz edilmiş, görev yaptıkları yerler bile belirtilmiştir. Eğitimini başarı ile tamamlamış bu öğrenciler Türkiye Büyük Millet Meclisi’nden, Dil Kurultayı’na, Tıptan Hukuka, Van – Erciş’ten Iğdır’a, Ödemiş’ten İstanbul’a pek çok alanda ve ücra olup olmadığına bakmaksızın Anadolu’nun pek çok yerinde gönüllü olarak görev almışlardır veya katkıda bulunmuşlardır. Fatin Bey ve Hüseyin Sırrı Bey Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olmayı başarmış, Saffet Engin Dil Kurultayı’nda dikkati çekmiştir, Mustafa Sıtkı Bey ise Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde zabıt katipliği ve İş Bankası hukuk müşavirliği görevlerinde bulunmuştur. Saffet Engin ve Fatin Güvendiren Atatürk ile tanışma onuruna erişenlere ve Atatürk’ün güvenini kazananlara örnek olarak gösterilebilir. Dr. Mehmet Ali Bey, Dr. Hocaşade Ali Rıza Bey, Dr. Fevzi Necdet Bey, Dr. Zekai Bey, Dr. Cahit Raif bey Kıbrıs Türk basınında anılan tıp fakültesi mezunlarından sadece birkaçıdır ve sırası ile El’aziz vilayeti Palo kazası, Beyazıt vilayeti Iğdır kazası, Van vilayeti Erciş Hükümet Tababeti, Niğde Vilayeti Nevşehir kazası, Aydın vilayetinde görevlendirilmişlerdir. Hukuk Fakültesi mezunlarından ise Süleyman Şevket Bey, Mahmut Bey, Karpas’lı Zeka Bey, Antrolıku’lu Mustafa Sıtkı Bey Kıbrıs Türk basınında anılanlara örnek gösterilebilir. Türkiye’de üniversite öğrenimi gördükten sonra yurtdışına eğitim almak için gidenler de olmuştur. Örneğin Karpas’lı Zeka Bey Londra’ya, Hasan Cahit Bey de İsviçre’ye gönderilmiştir. Görüldüğü gibi eğitimleri sonrası çalıştıkları yer Kıbrıs değil Türkiye’dir (İsmail-Birinci, 1989: 91-101). Türkiye’den Kıbrıs’a giden eğitimcilerden biri olan İsmail Hikmet Lefkoşa Türk Lisesi’nde bir yıl süreyle müdürlük görevini üstlenmiştir. Açtığı müzik enstitüsü ve tiyatro kursu aracılığıyla sanat alanında çalışma yapmıştır (Özkul, Özsezer ve Tufan,

2017:135). Çalışmaları bununla bitmemiş lise bünyesinde yaptırdığı laboratuvar, dersler arasında yapılmasını sağladığı uygulamalı ve el becerisi dersleri ile de pozitivist sisteme geçişin sağlanması ve öğrencilere çağdaş yöntem ve bilgilerle yetişme imkanı sunulması noktasında Kıbrıs Türk eğitiminde devrim niteliğinde çalışmalar yapmıştır. Kourdurduğu Talebe Cemiyeti ile öğrencilerin kendi kendilerini yönetebilmelerini amaçlamıştır. Bu girişimleri Kıbrıs Türklerinin kalkınp ilerlemesi konusunda katkı sağlaması bakımından önemlidir. Eğitim alanında bu önemli katkıları sağlayan İsmail Hikmet, Kıbrıs'ta 1932-34 yılları arasında görev yapmıştır (Nesim, 1989:312).

Kıbrıs Türklerinin eğitim meselesi ile ilgili arka plana bakılacak olursa: adadaki Türkler arasında milliyetçiliğin güçlenmesine karşı 1921-1922 yıllarından beri İngiliz idaresince önlemler alınmaya başlanmış, bu uygulama eğitim alanına da uzanmıştı. Örneğin sansüre maruz kalan okul kitapları ile ilgili rahatsızlık Türk basınına yansımıştı. Belediye işleri posta elektrik yol gibi kamusal hizmetlerin yanı sıra eğitim konusunda da Türk okullarına yeterli öğretmen atanmaması durumu vardı. Hatta 1924 yılında Söz gazetesi sahibi ve yazarı Mehmet Remzi'nin ifadesine göre Musul sorunu sebebiyle İngiltere Türkiye Cumhuriyeti'nden öğretmen gelmesini engelliyordu (Gürel, 1984:169). 1925'te Rumlarla aynı düşünce yapısında olan bir valinin atanması işleri daha da kötü bir hale getirmiştir. Adadaki Türk varlığını yok etmek amacıyla Türk eğitime zarar verme yoluna gidildi (Emgili, 2015:388).

1920 yılında eğitim konusundaki yasal değişiklikler ile Maarif Encümeni kurulmuş, seçimle oluşturulmuş bağımsız köy komisyonlarının yerini köy muhtarı ve azalardan müteşekkil, hükümete karşı sorumlu olan köy komisyonları haline getirilmiş, Müslüman Maarif Encümenliği de eğitimle ilgili tavsiyelerde bulunabilen bir yapı haline getirilmiş, Türk öğretmenlerin atanması da Maarif Komisyonu'nun tavsiyesi ile Yüksek Komiser tarafından yapılır hale gelmiştir. 1920 yılının Eğitim Kanunu ile yarı merkezi hale getirilen maarif, 1929 yılı yasası ile de tam merkeziyetçi hale gelmiştir. İngiliz vali adadaki öğretmenlerin tayin, becayış, terfî ve cezalandırma işlemleri konusu ile ilgiyi doğrudan yetkiye doğrudan sahip olmuştur. Yani artık vali eğitim konusunda daha çok yetkiye sahiptir. Ve artık Türk ve Rum ilkokul bütçeleri de birleştirilmiştir (Özkul, Özsezer ve Tufan, 2017:130).

Kıbrıs Konsolosluğunun 1925 tarihinde hazırladığı raporda özetle sanayi, ticaret, emlak, sosyal durum, milli hisler, vakıf konularına olduğu gibi bir de maarif konusuna değinilmiştir. Maarif konusunda halkın ve okulların durumu genel olarak özetlenerek Türkiye Cumhuriyeti'ne bilgi gönderilmiştir. Raporda bilhassa köylerdeki Kıbrıs Türk okullarının öğrenci sayısının çok az olduğundan, eğitimin içeriğinin ve Türkiye'den gidenler hariç öğretmenlerin yetersizliğinden, okul binalarının kötü durumundan bahsedilmiştir. Kız okullarının öğrenci sayısı, okul sayısı, eğitim içeriği ve öğretmen bakımından erkek okullarından daha kötü durumda olduğu da belirtilmiştir. Kütüphane sorununa da değinilerek gençlerde araştırma yapmaya ilgi uyanmamış olmasından yakınılmıştır (Erdoğan, 2013:10-11).

Konsolos Asaf Bey'in 24 Nisan 1927 tarihli raporunun ise tamamı eğitim ile ilgilidir ve eğitim konusunda Türklerin ve Rumların durumunu karşılaştırma imkanı sunmuştur. Kıbrıs Maarif Teşkilatı, Rum Maarifi, Rum Muallimliği, Jimnasyumlar, Türk Maarifi, Türk Lisesi, Kız Lisesi, Mütalaa başlıklarına sahip olan bu rapor Dışişleri Bakanlığı'na, Londra Büyükelçiliği'ne ve Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderilmiştir. Rapora göre daha çok cemiyet işi sayılan, sandıkları da ayrı olan Rum ve Türk Eğitimleri birbirinden ayrı olarak gerçekleştirilmektedir. Eğitim programlarını Rumlar Atina'dan Türkler de Türkiye'den almaktadır. İlkokul eğitimi zorunludur fakat henüz bu uygulama hayata geçmiş durumda değildir. Öğretim amaçlı kullanılan kitaplar konusunda İngiliz hükümeti sürekli zorluk çıkarmasa da bazen kitapları incelemeye alıp, İngiltere aleyhine yazılan kısımları çıkarmaktadır. Bu tedbir daha çok Dünya Savaşı sırasında ve sonraki mütareke yıllarında Türk maarifine uygulanmıştır. En ücra bir Rum köyünde bile okul köyün en güzel yerinde bulunmaktadır ve çağın gereklerine uygun, bol ışıklı, havadar ve bahçeli bir yerdir. Bu Rum ilkokulları güçlü milli hislere sahip, çok çalışkan ve gayretli öğretmenleri olduğu için sürekli gelişmekte ve ilerlemektedir. Bu ilkokul öğretmenleri Rumların Lefkoşa'daki jimnasyuma bağlı, sineması, kimya laboratuvarı olan, bitki ve hayvan haritaları olan, bilim yapmaya uygun, donanımlı öğretmen okullarından (Darülmualimin) çıkmaktadır. Bilhassa öğretmen yetiştirilmesi konusunda çok özenli davranılmaktadır. Rum köylüsü ise cehalet içinde bulunmasına rağmen, çocuklarının eğitimi uğrunda geçim kaynağı olabilecek mal ve emlakı harcayarak, her türlü yokluğa katlanarak, imrenilecek bir fedakarlık göstermektedir. Türklerin ise

öğretmen yetiştiren bir kurumu bulunmamaktadır. Türk Lisesi'nin mezunlarından memur olamayanlar öğretmenliği tercih ettiklerinden, bu lisenin Kıbrıs'a bir yılda yetiştirdiği beş-on genç de gerekli yeterliğe sahip olmadığından Kıbrıs ilkokulları eski kafalı, bağınaz, muska yazmakla uğraşan kişilerin ellerine kalmıştır. Adadaki Türk milli eğitimi de kurak bir çöle benzemiştir. Rumların, 115 yıllık geçmişi olan jimnasyumlarından beş adet bulunmaktadır. Yunan jimnasyumlarına eşdeğer tutulan bu okullar Yunanistan tarafından resmen tanınmaktadır. Bu jimnasyumlarda sadece üniversite mezunu kimseler öğretmenlik yapabilmektedir. Yunanistan ve Avrupa üniversitelerinde eğitim almış öğretmenleri mevcuttur. Müdürleri ise Yunanistan'dan özenle seçilerek gönderilmiştir. Yunanistan'da devlet adamı olarak eğitim bakanlığı gibi mevkilerde görev almış kişiler bile Rum eğitiminin bu seviyelere çıkmasında fedakarlık yaparak, gayret göstererek pay sahibi olmuşlardır. Yunanistan'dan öğretmen olarak gelip, Kıbrıs Rumluğunu uyandıran bu kişiler ülkü sahibi, yüksek karakterli kişilerdir. Lefkoşa jimnasyumunun bir şubesi olan öğretmen okulu ise bugün daha müstakil olan donanımlı bir okuldur. Kıbrıs Rumları için muktedir öğretmenler yetiştirmeye devam etmektedir. Larnaka'da ise jimnasyum derslerine ek olarak papazlıkla ilgili derslerin okutulduğu bir ruhani mektep vardır. Bu okulun mezunları papaz veya öğretmen olabilirler. Bu okul jimnasyum seviyesindedir. Bir de ticaret fikrine sahip gençler yetiştirerek, Rumları ticaret dünyasına hazırlayan Ticaret Mektebi mevcuttur. Yerli öğretmenlerin yanı sıra İngiliz, Yunan ve Fransız öğretmenleri vardır. Çoğu yabancı olmak üzere toplam 15 öğretmene sahip bir okuldur. Bu okul Rumların fedakarca yaptığı harcamalar ile varlığını sürdürmektedir. Kıbrıs Rumları gösterdikleri ilgi ve gayretler sayesinde aydınlanmışlardır. Kıbrıs Türklerini iktisaden bir esaret altına almışlardır. Kıbrıs Rumları, şu anda Yunanistan'a ihtiyaç duymayacak sayıda yüksek öğrenim görmüş nüfusa sahiptir. Pedagoji uzmanlarının da desteği ile Rum gençleri daha iyi hale getirilmektedir. Müzik ve Beden Eğitimi de her aileye girmiştir. Avrupa seviyesine ulaşabilmek için aynı hizadaki kadın ve erkekler yoğun bir şekilde çaba göstermektedir. Rum hanımlar eğitim konusunda erkeklerden geri değildir, jimnasyumlarda erkeklerle birlikte eğitim görmektedir, İsviçre, İngiltere gibi ilerlemiş memleketlerde eğitim de alabilmektedir. Rumların jimnasyumlarına karşılık Türklerin, Türk Lisesi ve Victorya İnas Kız Lisesi isimindeki okulları mevcuttur. Türk Lisesi ortaokulun biçim

değiştirerek bugüne gelmiş halidir. Bu lisenin müdür dahil dokuz öğretmeninden dördü Türkiye’den gelen kişilerdir. Okul programlarını Türkiye’den alan bu lise Kıbrıs Türk eğitiminin yegane kaynağıdır ve Rumların beş lisesine karşılık bu tek lisenin en azından mükemmel olması gerekirken buradan istenilen sonuç alınamamaktadır. En seçkin mezunlar yine bu liseden çıksa da gerekli yeterliğe sahip değildir. Ve gençler mümkünse memuriyeti tercih etmeye meyillidirler. Ayrıca bu okuldan bir tane olduğu için Kıbrıs’taki bütün gençleri alamadığından Kıbrıslı Türk gençler eğitimden mahrum kalmaya mecbur oluyorlar. Okulun bütün manevi değeri Türkiye’den gelen müdürün ve öğretmenlerin yeterliliğine ve gücüne bağlıdır. Müdürleri de eskiden beri Türkiye’den gelmektedir. Kıbrıs Türk halkı milli hisler bakımından takdir edilecek durumda olsa da eğitim konusunda acınacak haldedirler. Rumların tam zıddı durumdadırlar. Aydınlatılmaya, kendilerine yol gösterilmesine ve ikaz edilmeye ihtiyaçları varken kendi cehaletlerine ve bu cehaletin sonuçlarına terk edilmiş durumdalar. Halkın içinde bulunduğu genel cehalet, eğitim konusundaki bilgisizlik ve eğitimle ilgili meselelere olan uzaklık ve yabancılığın sebebi olarak iyi öğretmen yetiştirme konusundaki başarısızlık ve eğitim idarecilerinin yeterince vazifeşinas olmamaları gösterilmektedir. Eğitimi idare eden kişilerin halkı cehaletten kurtaracağına bu durumun devam ettirilmesinde fayda gördükleri, Kıbrıs Türk eğitiminin bağnazların elinde bir oyuncağa döndüğü belirtilmektedir. Aslında Türk gençleri zeki ve öğrenim görmeye hevesli kişilerdir fakat yetenekleri acem zihniyeti altında çürümek zorunda kalmaktadır Hatta son beş-on yıldır Kıbrıs Türk gençlerinde Türkiye’ye gidip orada öğrenimi görme fikri ortaya çıkmıştır fakat ekonomik engeller, ailelerin cehaleti ve eğitim fikirlerine uzak olmaları gibi durumlar söz konusudur. Eğitim idaresinin başındakiler Kıbrıs Türk halkını aydınlatma yolunda gerekeni yapmamaktadır, yeterince vazifeşinas değillerdir. Kıbrıs’ta bulunduğu konumun ve mesleğinin önemini, içinde bulunulan istisnai durumun gereklerini kavrayan ve ona göre fedakarlık yapan öğretmen sayısı çok azdır. Kıbrıs’a gönderilen öğretmenler gazete ilanları ve siparişler yoluyla geldiği için gelen öğretmenlerin iyi olma ihtimali şansa kalmaktadır. Kıbrıs’a karakter, yeterlik ve milli hisler bakımından sınanmış kişilerin gönderilmesi, milli eğitim bakanlığının Kıbrıs lise öğretmenliği başvurularına çokça ilgi göstermesi, Kıbrıslıların buldukları öğretmenler de bahsedilen niteliklere sahip değillerse memuriyetlerinin

onaylanmaması gerekmektedir. Bu usule göre gelen öğretmenlerin çoğundan halk memnun kalmamış, haklı itiraz ve şikayetlerde bulunmuştur. Bu usul sebebiyle hem Kıbrıs Türk eğitimi zarar görmüş hem de ülkemizin ilim irfanı hakkında kötü fikirler uyandırmıştır. İçinde bulundukları geriliğe rağmen Kıbrıs Türklerinin hassas ve zeki kimseler olduğunu fark edemeyen öğretmenler halkı kendinden soğutmuştur ve ülkemizin irfan ve seviyesi, seciye ve ilmi ile ilgili güvensizlik duygusuna ve hayal kırıklığına yol açmıştır. Yunanistan'dan gelen öğretmenler halkı diriltip ayağa kaldırırken, Türk Lisesindeki öğretmenlerin yüzde beşi bile böyle değildir.

Türk Lisesi'ne ek olarak bir de Victorya İnas Kız Lisesi bulunmaktadır. Adı lise olmasına rağmen okul ortaokul seviyesindedir, hatta o kadar bile değildir.

Öğretmenleri yine bu okuldan yetişmiş kişilerdir. Daha ileri bir öğrenim görmemiş ya da araştırmalarda bulunmamışlardır. En basit bir yeterliğe sahip olmayan, eskimiş fikir ve ananelerin egemen olduğu bu okul Kıbrıs Türk kadınlarına eğitim öğretim sunan tek kaynaktır fakat yeni nesil Kıbrıs Türk kadınlığını zehirlemektedir.

Erkeklerine göre sıfırın altında bir noktada kabul edilebilecek olan Kıbrıslı Türk kadınlarının hurafeler, yeniliklere yabancı olmak, yetersiz eğitim öğretim gibi sorunlardan kurtularak aydınlanması son derece ciddi bir ihtiyaçtır. Aksi halde bu şartlar altında yeniliğin gereklerini anlayan kadınlar yetişmeyecektir.

Raporda Kazım Nami Bey ve Said Suat Hanım eleştirilmektedir, Türk Milli Eğitiminin başında bulunan kadı, müftü ve benzeri kişilere hoş görünmeye çalıştıkları belirtilmektedir. Rapora göre ilk önce ada halkı ve basını tarafından herkese nasip olmayacak kadar güzel bir şekilde karşılanan Kazım Nami Bey sonrasında yaptıkları ile kötü izlenimler oluşturmıştır. Mesela adanın iç siyasetine karışmıştır, uygun şekilde uyarılmıştır ama yine de takma isimle, raporda kara kuvvet diye bahsedilen tarafı kıymetlendiren ve temsilcilerini yüceltmeye çalışan ada basını yazarlığına devam etmiştir, okulu yönetirken sorunlu bir ortam oluşmasına sebep olmuştur, arkadaşları ile geçinemeyerek öğrencilere kötü örnek olmuştur. Aslında bir bilim insanı olan Kazım Nami beyden, bulunduğu konumu gereği Kıbrıs Türklerini aydınlatması, müdürü olduğu okulu daha iyi bir hale getirmesi beklenmektedir. Fakat adada ve okulda kendisinden memnun olmayan kişiler çoktur. Said Suat Hanım ise kıyafetleri çağdaş gibi görünse de güncel olmayan fikir ve zihniyete sahiptir, yeni nesle yeni fikirler aşılama yeteneği yoktur, öğretmen okulu mezunu değildir, esaslı

bir eğitimi yoktur ve görevini güzel bir şekilde yerine getirebilecek yeterliğe sahip değildir. Anavatanımızın dışında mecburen kısıp kalmış Kıbrıs Türklerin aydınlanmaya ve bilgilenmeye şiddetle ihtiyaçları olduğu, görevini güzel bir şekilde yerine getiremeyenlerin ve ülkemizin şerefini koruyamayacak olanların yurtdışı görevlerine gönderilmelerinin zararlı olduğu, müdür ve müdirenin bir an önce Kıbrıs'tan alınması gerektiği belirtilmektedir ve meslek aşkına ve milli hislere sahip karakterli kişileri ülkemizden Kıbrıs'a göndermek adına titiz davranılması istenmektedir (Çapa, 2016: 99, 100, 101, 102, 103,104, 105,106, 107,108, 109,110, 111,112,113,114).

Türk Lisesi mütevelli heyeti, 1931 başında, İngiliz idaresinden Türkiye'nin ilkökul müfredatının kullanılmasını, Türkiye'den kitap gerilmesine müsaade edilmesini, Türk Lisesi'nin yine Türk bir müdür tarafından idare edilmesini, lise heyeti yönetiminin yine seçimle gelmelerini, lise müfredatının da öğrencileri Türkiye yüksek öğretim kurumlarına hazırlayabilecek hale getirilmesi istenmişse de kabul edilmemiştir (Emgili, 2015:309).

1932 senesine kadar Kıbrıs Türk gençleri Türkiye cumhuriyeti üniversitelerinde okumak için bakalorya sınavına girmek zorundayken, 1932 senesi itibarıyla bu kuralın kaldırılmış, Türk Lisesi mezunlarının öğrenim seviyesi Türkiye'deki liselerin mezunlarına denk kabul edilmiş ve bu değişiklik Kıbrıs konsolosu Muhittin bey tarafından Kıbrıs'taki yönetime bir mektup ile bildirilmiştir (Gürel, 1984:180).

İngilizlerin adadaki eğitim faaliyetleri üzerindeki etkileri zamanla artırılmıştır. 1929, 1933 ve 1935 yılında yapılan hukuki düzenlemeler buna örnek olarak gösterilebilir (Gürel, 1984:179, Özkul, Özsezer ve Tufan, 2017:130, Emgili, 2015:385).

1937 yılına ait Kıbrıs Türkleri hakkındaki konsolosluk raporuna göre 1933 yılında yayınlanan kanunla ilkokulların yönetiminden sorumlu bir Maarif Encümen ve kazalarda ve nahiye merkezlerinde ise Maarif Komitesi oluşturulmuştur ve teorik olarak (nazari) ilkokulların yönetimi Türk halkına ait olsa da aslında hükümetin sıkı kontrol ve denetimi altında bulunmaktadır (BCA-30-10-0-0-124-886-18. s:5).

1935 Maarif Kanununa göre Maarif Encümeni üyelerini ve kazalarda bulunan komisyonların üyelerini İngilizler belirleyecektir (Gürel, 1984:179). Yani bunların bünyesindeki kişiler İngilizlerce tayin edildiğinden bünyelerinde toplumun gerçek temsilcileri bulunmamaktadır (Emgili, 2015:385).

1935 yılının Maarif Kanunu ile okul kitaplarını da belirleyecek olan İngiliz idaresi 1935-36 eğitim yılında artık Türkiye'nin ders kitaplarına yasak getirmiştir. Yeni bir eğitim sistemi ve müfredat uygun görülmüştür. Alfabe ve okuma kitabı dışında kitap kullanılmamış ve dersler de kitap olmadan işlenmiştir. Bu da göstermektedir ki toplumun gelişim sağlaması önüne engeller konulmuştur. Yani 1931 İsyanı sonrası İngilizlerin kısıtlamalarından Türk maarifi de nasibini almıştır (Gürel, 1984:179). 1935 yılında Mr Cullen'ın dayattığı ilköğretimde kitap kullanılmasının bırakılması kuralı basında sürekli olarak şiddetle eleştirilse İngiliz idaresi bu konuda ısrarcı olmuştur. Cahil kalan sömürge toplumunun idaresi de kolay olacaktır.

Türk öğretmenler bu yasağı içten desteklemediler buna karşı direnç de gösteremediler çünkü görevden uzaklaştırılmaları ile bütün geleceklerini kaybetmeleri söz konusu idi. Rum öğretmenler ise bu kurala uymadı çünkü emekli maaşları Yunan hükümetince verilmekteydi (Alasya, 1964, s:86).

14.05 1937 tarihli tezkereye ek olarak hazırlanan rapordan da anlaşıldığına göre son yıllarda yerel hükümetçe İslamcılık siyaseti izlenmekte ada Türkleri Türk toplumu olarak değil İslam toplumu olarak adlandırılıp tanınmaktadır. Yani milliyetlerinin tanınması konusunda yerel hükümetin baskısı altındadırlar. Önceden İslam cemaati ifadesinin özel bir anlamı yokken artık İslam kavramı sanki Türk'e karşıt bir kavrammış gibi, İslamcılık da Türklerin milli hislerini öldürmeye yarayacak bir araçmış gibi görülmekte ve kullanılmaktadır. Uygulanan sansürle Türk gazetelerindeki Türk kelimelerinin İslam kelimelerine dönüştürülmesi buna bir örnektir. Türklük karşıtı faaliyetlere en çok eğitim alanında görülmüştür. Bu İslamcılık siyasetinden Türk Lisesi de nasibini alarak adı İslam Lisesi'ne dönüştürülmüştür. Başına İngiliz bir müdür getirilmiştir ve öğretmenlikle bir ilgisi yoktur, milliyetçi öğretmenler işten çıkarılarak lise sönükleştirilmiştir, talebenin tahdidi ve kolej sınıfı açılması gibi uygulamalarla da liseye her gün zarar verilmeye çalışılmaktadır (BCA-30-10-0-0-124-887-3, s:2-3).

Bu uygulamalara ek olarak, lise mezunlarının adada iş bulması konusunda kolaylıklar sağlanmadığı halde bir de bu Türk lisesi mezunlarının mezun olduktan sonra Türkiye üniversitelerine giderek orada iş bulup kaldığı için adaya bir faydalarının dokunmadığından lisesinin gereksiz bir kurum olduğu da ileri sürülmüştür. Ayrıca Türkiye'deki üniversitelerden mezun olan Kıbrıslı öğrencilere

adada istihdam sağlanması konusunda çeşitli sorunlar çıkarıldığı belirtilmiştir. Örnek olarak da son yıllarda yayınlanan kanunlarla avukatlık ve doktorluk benzeri serbest meslekleri icra etme hakkının İngiltere üniversitelerinden mezun olanlara tanındığı fakat ada Türklerinin gençlerin İngiltere’de üniversite okutulmalarını sağlayacak maddi güce kesinlikle sahip olmadıkları ifade edilmiştir. Çözüm olarak da Kıbrıs’ta, Kıbrıslı Türklerden oluşan aydın bir topluluğun var olmasını sağlamak adına eski uyrukluğa değiştirilmeyen Türk gençlerinin Türkiye’deki eğitimlerinden sonra hükümetimiz tarafından İngiltere’de okutulması da önerilmiştir. Kendi aydın kitlesinden mahrum kalacak olan Kıbrıs’ın gelecekte sadece köylü ve esnaftan oluşan bir nüfus haline gelme ihtimaline ve tehlikesine de dikkat çekilerek Kıbrıslı gençlerin adaya dönmesine olan ihtiyaç ifade edilmeye çalışılmıştır (BCA-30-10-0-0 / 124-887-3 s:6,7,3,5).

1937 yılına ait diğer bir konsolosluk raporuna göre ise Türkiye’de doktor, avukat vs. olarak yetişen Kıbrıslı gençlerin Kıbrıs’a gelmek yerine Türkiye’de kalarak, milli bir idarede bağımsız yaşamayı tercih ederek verilen görevi yapmasının veya serbest olarak çalışmasının bir diğer nedeni de fakirleşmekte olan Kıbrıs Türk halkının kendilerini besleyemediği gerçeğinin etkili olduğunu da kabul etmek gerekmektedir (BCA-30-10-0-0- 124-886-18, s:10).

Yine konsolosluk raporuna göre ilkokullar da öğrenci olmaması sebebiyle kapatılarak İngilizlerin eğitim ile ilgili bazı uygulamalarından nasibini almıştır. Ayrıca Türkiye’den gelen kitaplar okutulmak istenmediğinden de kitapsız eğitim öğretim şeklinde bir uygulama da başlatılmıştır (BCA-30-10-0-0-124-887-3, s:2-3). 1937 yılına ait K. T. Milli Kongre Heyeti Merkeziyesi’nin yazısında ise (BCA-30-10-0-0-124-886-19) zaman içerisinde 121 Türk okulunun kapatılıp, 119 öğretmeninden işinden edildiğini, Türk maarifinin baltalanmasıyla Türk mevcudiyetine de zarar verildiği ifade ediliyor. İlkokullarda uygulanan kitapsız, şifahen eğitim öğretim yapılması kuralının Rumlara da uygulandığı belirtiliyor. Yazının son kısımlarında ise şifahen yapılan eğitime son verilmesini, kitapların Türkiye’den gelmesini, kapatılan okulların yeniden açılmasını, işinden olan öğretmenlerin de yeniden atanmasını istediklerini belirtiyor (BCA-30-10-0-0-124-886-19, s:2,6).

Gene yukarıda zikredilen 1937 yılına ait rapora göre, Kıbrıs Türk azınlığı hakkındaki konsolosluk raporuna atıfla, uygulanan kitapsız tedrisat usulü ile Türkiye’den gelen kitapların okutulmasının engellenmek ve her yola başvurularak adadaki Türk çocukların Türkiye ile olan manevi bağlarının kesilmek istendiği belirtilmektedir. 1935 yılına ait bir istatistik sonucuna göre mevcut 263 Türk ilkokulunun 7962 öğrencisinden 4788’i erkek 3174’ü kızdır. Aslında Türklerin okul sayısı daha fazladır fakat İngilizlerce toplam ada nüfusunun beşte birini oluşturan Türklerin okullarına maarif vergisinin beşte birinden fazlasının ayrılması ve bu duruma Rumların itiraz ettiği gerekçesi ile 1931 yılında 100’den fazla okul kapatılarak öğretmenleri de açığa alınmıştır. Aslında Türklerin nüfusu ada nüfusunun beşte biri olmasına rağmen, Türklere ait emlak miktarı, adadaki emlak miktarının dörtte biri civarındadır ve zaten Maarif vergisi de emlak üzerinden alınmaktadır. Türkler Lefke kasabasında ve birkaç köyde sayıca fazladır. Pek çok köy ve kasaba yerinde ise Rumlarla beraber karışık halde yaşamaktadırlar ve bazı yerlerde de sayıları bir aile kadardır. Bu şekilde dağınık yerleşmiş olmaları onları özellikle eğitim konusunda olumsuz yönde etkilemiştir. Zira kapatılan okulların çoğu bu Türklerin az olduğu yerlerdeki bu ilkokullardır. Aslında kapatılan okulların toplam masrafı birkaç bin İngiliz lirasını geçmez ve bu da hükümetin başka gelirleri ile karşılanabilir veya Türklerden toplanan maarif vergisine zam yapılarak okullar için gerekli olan mebla sağlanabilirdi. Fakat bu yapılmadığı için okulu kapatılan köylerin çocukları, etraftaki uzak köylerin okullarına da gidemedikleri için tamamen eğitim öğretimden yoksun kalmaktadır. Liseler ise özel nitelikte kabul edildiğinden masrafları da öğrencilerden alınan ücretler, Evkaf’ın verdiği 932 lira ve hükümetin verdiği 1880 lira ile karşılanmaktadır. Bu erkeklere ait 252 öğrencili, kızlara ait 99 öğrencili iki Türk Lisesi yakın zamana kadar Türkiye liseleri ile aynı programı takip ederken ve müdür ve bazı öğretmenleri de Türkiye’den getirtilirken, son birkaç yıldır İngilizlerce yeni bir kanun çıkarılmış, öğretmenlerin İngiliz uyruklu olma şartı getirilmiş, okulda İngiliz müdürler görevlendirilmiştir. Lise programlarının da Türkiye’dekinden farklı olması için çaba gösterilmektedir. Lise’nin şimdiki müdürü Mr. Cullen Türk düşmanlığı ile tanınmaktadır ve Türklük karşıtı hareketlerde etken olmaktadır. Geçen yıla kadar lisenin iç tüzüğüne göre 29 Ekim günü resmi tatildi ve öğrenciler buna alışmıştı. Fakat Mr. Cullen bayramdan bir gün önce tatil olmayacağı, okulun açık

olacağı konusunda öğrencileri uyarmasına rağmen, tatile alışık öğrenciler büyük bir çoğunluk okula gitmeyince 4 öğrenci diğerlerini ayartmakla suçlanıp okuldan atılmışlardır hem de başka bir mektebe kabul edilmemek üzere. Ayrıca Türk Lisesi isminin İslam Lisesi halini alması olayı da bu durum fırsat bilinerek gerçekleştirilmiştir. Okulun Türk adını taşıyan levha ve işaretleri de kaldırılmıştır (BCA-30-10-00-124-886-18 s:2,5,6,7,8,9).

Necati Özkan'ın hazırladığı yazdığı 1936 yılına ait olan ve çeşitli konularda izahat veren yazısında ise eğitim ile ilgili kısımda Türk okulları günden güne azaltılırken Rum okullarının ise çoğaldığı, 1931 Rum isyanına katılan Rum öğretmenlerin bile mahkeme kararı ile fakat Türk öğretmenlerin basit sebeplerle ve idari kararlar ile işten çıkarıldığı, Rum okullarına müdahale edilmezken Türk Lisesi'nin sonraki yıl koleje dönüştürüleceği ve İngiliz bir müdürce yönetileceği şeklinde bir müdahale de bulunulacağı belirtilmiş ve durumun düzeltilmesi için de Türkiye'den, Türk kültürünü geliştirmek için tam kadrolu bir lise kurulması konusunda yardım istenmiş, ve başlangıç ücreti olarak da Kıbrıs halkından 1500 İngiliz lirası toplanabileceği belirtilmiştir (BCA-30-10-0-0-124-886-14 s:1,3).

2.2.6 Atatürk İlke ve İnkılaplarının Kıbrıs'taki Yansımaları

Fransız ihtilalini en önemli ihtilal olarak gören Atatürk Türk halkını temel alarak, Türk inkılaplarını devrin gereklerine ve toplumun siyasal, sosyal ve ekonomik yapısına uygun olarak planlamıştır (Öz, 2015: 60-61). Güç koşullara rağmen yaşadığı topraklara sahip çıkma mücadelesi veren Kıbrıs Türkleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra kendileriyle çok fazla alakadar olunamasa da asla vazgeçemedikleri anavatandaki gelişmeleri her daim takip etmişlerdir (Öz, 2015: 61). Lozan Antlaşması sonrasında Yurtta Sulh Cihanda Sulh ilkesini benimseyip Atatürk'ün yaptığı inkılaplar ile kalkınmaya ve modernleşmeye başlayan Türkiye Cumhuriyeti'ndeki gelişmeler Kıbrıs Türk toplumu tarafından kendi tercihlerinin bir sonucu olarak benimsenmiştir. İlke ve inkılapların uygulanması konusunda hiçbir baskı ve zorlama yapılmamıştır. Bunda Türkiye'ye olan sevgi ve ilgileri tabii ki etkili olmuştur. Konsolos Asaf Bey'in ve Türkiye'deki gelişmeleri takip eden Necati Özkan ve Remzi Okan gibi Kıbrıslı Türklerin de bu konuda payı büyüktür (Akgün, 2012: 3-

9).

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra ülkeyi muasır medeniyetler seviyesine çıkarmak adına yapılan inkılap hareketleri Kıbrıs Türklerince neredeyse eş zamanlı olarak kabul görüp uygulamaya konulurken bu harekete karşı çıkanlar, bu hareketi engellemeye çalışanlar olmuştur (Öz, 2016: 1266-1268, 1277-1278, 1285). İngiliz hükümeti, Sait Molla ve başka reform karşıtı kişiler buna örnek olarak gösterilebilir (Öz, 2016: 1266, 1279, 1280). Sait Molla İngiliz Muhipler Cemiyeti üyesidir, Türkiye'nin sınır dışı ettiği 150liklerden biridir, başkadı ve yenilik karşıtları ile işbirliği içinde olmuştur. İngilizlerden para desteği de almışlardır. Yunanistan'da çıkarılan İtila gazetesini Kıbrıs'ta da dağıtmaya uğraşmıştır (Nesim, 1989: 326). Adada Evkafçılar ve Halkçılar diye anılan iki grup arasında fikir mücadelesi vardı. Evkafçılar geleneksel İslam anlayışını benimseyen, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki devrimlerin kabul edilmesini ve uygulanmasını istemeyen gruptur. Halkçılar ise Mehmet Remzi Okan'ın başını çektiği gruptu (Keser, 2013: 66, 68). Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılan inkılaplar Kıbrıslı Necati Özkan, Mehmet Remzi Okan ve Con Rıfat gibi aydın kişiler arasında heyecan uyandırmış ve Türk milletini muasır medeniyetler seviyesine çıkarmayı hedefleyen bu yenilik hareketlerinin Kıbrıs'ta da uygulanmasını istemişlerdir. Bu kişiler İngiliz kayıtlarında Kemalistler olarak anılır (Öz, 2016: 1263-1266). Kemalist aydınlarca bu yenilikçi hareketler desteklenmiştir (Öz, 2016: 1266-1268, 1277-1278, 1285).

Harf İnkılabı, Medeni Kanun, Kıyafet İnkılabı, Soyadı İnkılabı gibi inkılaplar Türkiye'yi zaten seven Kıbrıs Türkleri tarafından baskı ve zorlama olmaksızın benimsenirken (Akgün, 2012:6). Kıbrıs Türklerini Osmanlı'dan kalanlar olarak gören, ümmet zihniyeti içinde tutmak isteyen, Türklük bilinci yerine İslam bilinci yerleştirmek isteyen İngilizlerce bu inkılaplara destek verilmemiş, hatta adada Enosis akımına karşıt olarak görülen Kemalizm'e duyulan ilgiden rahatsız bile olunmuştur (Keser, 2013: 66,68; Öz, 2016:1267). İngilizler örneğin Türk Lisesi'nin adını İslam Lisesi yapmışlardır. Şapka yerine de fes giyilmesini istemişlerdir (Keser, 2013: 66,68). İngilizler, inkılapların uygulanabilmesi için yasal düzenleme yapmak yoluna gitmemiş olmasına rağmen halk ilk başta kendiliğinden uygulamaya başlamış sonrasında da yasalarda düzenleme yapılması için çaba gösterilmiştir. (Akgün, 2012: 6).

Kurtarıcı olarak gördükleri Atatürk'ün vefatı sebebiyle çok üzülen Kıbrıs Türk Toplumunu ölümünden sonra emanetlerine daha sıkı bağlanarak buradan aldıkları güç ile de ada üzerindeki Enosis karşıtı ve İngiliz baskısı karşıtı mücadelelerine devam etmişlerdir (Öz, 2016:1285).

Milli duyguları güçlü olan Kıbrıs Türkleri Türklüklerine, anavatanlarına bağlıdırlar, bilhassa gençler Türkiye'deki Cumhuriyet idaresini desteklemektedir. En fakir köylü bile kulübesinin duvarına Atatürk'ün, İstiklal Harbi'nin resimlerini asarken, Kıbrıs Türk halkı milli meselelerle alakadardır (Erdoğan, 2013: 12-13). Türk toplumu Kemalizm akımı etrafında birleşmiş ve bu akımdan güç almaya başlamıştır. Bu durumu gözden kaçırmayan İngiliz vali Palmer da böl ve yönet sistemini kullanabilmek adına Kemalist ve İslamcı akımları birbirine düşürerek Kemalizm'in adadaki yayılışını durdurmak istese de inkılap hareketleri adada kısa zamanda kabul görmüş uygulanmış ve vali başarısız olmuştur (Öz, 2016: 1267).

2.2.6.1 Cumhuriyetin İlanı

29 Ekim 1923 günü Türkiye'de cumhuriyetin ilan edilmesi, zaten Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasına sevinen, Atatürk'ü sevip benimseyen Kıbrıs Türkleri içinde tıpkı anavatandaki Türkler gibi sevinç kaynağı olmuştur. Söz gazetesi Cumhuriyet'in ilanından dokuz gün önce Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından bahsedilmiştir. 1925 yılında 29 Ekim günü milli bayram ilan edilmiştir ve Kıbrıs Türkleri de buna tepkisiz kalmamış, bu günü okullarda, köylerde, evlerde dükkanlarda Türk Bayrakları, Mustafa Kemal resimleri ve fener alayı ile kutlamışlardır. Asaf bey Türkiye Konsolosluğu'nda pek çok Kıbrıslı Türk tarafından tebrik edilmiştir. Söz gazetesi ise duyarsız kalmayarak "*Muhterem Gazi'nin açtığı nurlu ve feyizli yolda yürümek her Türk'ün milli vazifesidir*" manşetini atmıştır. 1928 yılında ikinci kez açılan konsolosluğa gelen konsolos Asaf Bey'i karşılayan halkın limanda "Yaşasın Cumhuriyet, Yaşasın Kemal Paşa" demesi halkın Cumhuriyet'e olan sevgisinin göstergelerinden biridir. 1936 yılında ise konsolosluk çevresinde İngiliz hükümetini rahatsız edecek kadar coşkulu kutlamalar yapılmıştır. Hatta bu kutlamalar polis raporlarına geçmiştir. 1929 yılında ise Kıbrıs Türklerini heyecanlandıran ve

kendilerine değer verildiğini hissettiren bir tebrik telgrafı cevabı alınmıştır.
Leymosun Türk Ocağı bir telgraf ile Cumhuriyet Bayramı'nı kutlamıştır.

“Reisi-i Cumhur Gazi Paşa Hazretleri’ne, Ankara
Ulu milletimizin ulu bayramını tebrik ederiz.
Leymosun Türk Ocağı
29.10.1929”

Bu telgrafa ise Mustafa Kemal tarafından cevap verilmiştir:

“Leymosun Türk Ocağı, Kıbrıs
Tebriklerinize teşekkür ederim.
Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal
5.11.1929”

(Öz, 2015: 61-63).

2.2.6.2 Şapka Kanunu

“Türkiye Büyük Millet Meclisi azaları ile irade-i umumiye ve hususiye ve mahaliyeye ve bilumum müessesata mensup memurin ve müstahdemin Türk milletinin iktisa etmiş olduğu şapkayı giymek mecburiyetindedir. Türkiye halkının da umumi serpuşe şapka olup buna münafi bir itiyadın devamını hükümet men eder.”

Yukarıdaki “Şapka İktisası Hakkında Kanun” 25 Kasım 1925 günü mecliste kabul edilerek şapka inkılabı gerçekleştirilmiştir. Ve Mustafa Kemal şapka ile ilk olarak Kastamonu şehrimize gitmiştir (Öz, 2015: 64).

25 Kasım 1925 günü Türkiye Cumhuriyeti'nde Şapka Kanunu'nun kabul edilmesinden sonra fesini çıkarıp şapka giyerek halka örnek olduğu bilinen ilk kişi olan Lefke belediye başkanı Mustafa Fadıl Nekipzade, konsolos Asaf Bey'i de yanına alarak halk arasında dolaşmıştır. Atatürkçü öğretmenler ve Kıbrıslı aydınlar önderlik etmiş şapka giyme davranışı Kıbrıs halkı arasında hızla yaygın hale gelmiştir (Öz, 2016: 1279). Kıbrıs'ta okuyan lise öğrencileri de şapka giymek istediklerini ilgilere bildirmiş ve bazı öğrenciler de devam etmekte oldukları İngiliz Okulu'na şapka ile gitmişlerdir. Fakat bu öğrenciler evlerine geri gönderilmiştir.

Tabii bu olay karşısında inkılapçı Türklerin tepkisi ile karşılaşılınca 1926-27 öğretim yılında ortaokul ve liselerde kasket giymeye başlanmış ve fes de bırakılmıştır. Kısa bir süre tereddüt etse de ilerici bir müftü olarak bilinen Hacı Hafız Ziyai Efendi bir fetva ile şapka giymenin küfür sayılmadığını belirtmiştir (Nesim, 1989: 325).

Her ne kadar kamu çalışanlarını durduramasa da İngiliz yönetimi bir genelge yayımlayarak resmi kuruluşlarda şapka giyilmesini yasaklamaya çalışmıştır. Örneğin o zaman bir hakim olan Mehmet Raif Bey görevine giderken şapka giydiği gerekçesi ile İngiliz sömürge yönetimince Baf'a sürgün edilmişse de, Baf'ta da şapka giymeye devam ederek diğer kamu çalışanlarına bir rol model olmuştur. Ayrıca diğer Türk hakimler de şapka giymeye başlamıştır. İngiliz idaresi de durumu mecburen kabullenmiştir (Öz, 2015: 64-65).

İngilizlerden başka bu inkılabı karşı olan başkaları da vardı ve bazı çabalar gösteriyorlardı. Örneğin bazı sarıklı öğretmenler, Sait Molla, eski adı Ayasofya olan caminin vaizi örnek olarak gösterilebilir. Vaize göre şapka giyenler kafirdi. Mr. Newham Başkadının liselilerin şapka giymesine destek vermediğini söylerken, komisyona şapkanın yasaklanması kararını kabul ettirmeye uğraşıyordu, ki Maarif Müdürü Mr. Newham lise komisyonun tabii üyesi oluyordu (Özoran, 1989: 2120-2121). Sait Molla da şapka giymenin küfür olduğu fikrini çevreye yaymaya çalışıyordu (Nesim, 1989: 326). Sait Molla vaktiyle İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne başkanlık yapmış, gericilerle işbirliği içinde olan, İngilizlerden maddi destek de alan, Türkiye'nin sınır dışı ettiği Yüzelliliklerden biridir. Yüzelliliklerin Yunanistan'da çıkardıkları bir İTİLA gazetesi vardı (Nesim, 1989:326). Sait Molla ayrıca bu gazeteyi Kıbrıs'ta da belli adreslere göndererek dağıtmaya, Mustafa Kemal'e ve inkılaplara karşıt olan propagandayı da güçlendirmeye çalışıyordu. Fakat bunlar işe yaramadı zira aydın Kıbrıs Türkleri Mustafa Kemal'in izinden gitmeye kararlıydı ve şapka giyenlerin sayısı her geçen gün arttı (Özoran, 1989: 2121).

5 Eylül 1925 ve 12 Eylül 1925 tarihli sayılarında Söz gazetesi şapka inkılabı konusu ile ilgili yayınları mevcuttur (Öz, 2015:64). Örneğin 5 Eylül 1925 tarihli sayısında şapka giyilmesine destek verip bu reformun adada uygulanmasını engellemek isteyenlere karşı olduğunu belirtiyordu ve Atatürk'ün "*Medeniyet'in coşkunu seli karşısında mukavemete kalkışan milletler mahvolmaya veya esir ve zelil düşmeye*

mahkumdur" sözünü hatırlatıyordu. Aynı yıl Cumhuriyet Bayramı yaklaşırken de herkesin şapka giymesini hedefleyen bir kampanya başlattı. Tüm engellemelere rağmen genç yaşlı liseli rüştiyeli herkes tarafından bu inkılap benimsenerek şapka ve kasetlere kavuşuldu (Özoran, 1989:2121).

Söz gazetesi ayrıca şapka inkılabına destek vermeyenlere de tepki göstermiştir. 9 Mart 1926 tarihinde “ *Bizim ilim adamlarına fazlasıyla muhabbet ve hürmetimiz vardır; fakat ilim ve şeriata iftira edercesine bu uydurma telkinata fazla tahammülümüz yoktur. Vaiz efendi mevkiinin şeref ve haysiyetini muhafaza etmek ve Vakıf sandığının aldığı parayı helal olarak yemek ve hazmetmek istiyorsa her şeyden evvel ilim adamı olmaya çalışmalıdır*” ifadeleri yer almıştır. Sait Molla ve arkadaşlarının İTİLA isimli gazeteyi adada dağıtma girişimini hiç de hoş karşılamayarak bu duruma öfkelenen Atatürkçü Kıbrıslı Türkler Söz gazetesine duygularını dile getiren mektuplar göndermişlerdir (Öz, 2015: 65-66). Remzi Okan da Sait Molla’yı Yunan casusluğu ile suçlayan bir makale yazmıştır. Bu durum Mehmet Remzi’ye dava açılması ile sonuçlanmıştır ve Mehmet Remzi iki ay hapis cezası almıştır. Tabii gerçekte amaçlanan gazetenin kapatılması olduğundan kendisinden yüklü bir tazminat talep edilmiştir. Fakat istenilen ücret aile tarafından ödenmiş ve Söz Gazetesi kapanmaktan kurtulmuştur. Yani inkılaplar uğruna hapse bile girilmiş fakat Kıbrıs Türklerince inkılaplara bağlılıktan ödün verilmemiştir (Öz, 2016: 1280).

1927 yılının 24 Ocak (kanunisani) tarihinde, Mehmet Remzi Okan tarafından İsmet İnönü’ye bir mektup yazılıp gönderilerek Ankara Hükümeti’ne başvurulmuştur. Bu mektup ile daha iyi mücadele verebilmek için harf talebinde bulunmuştur. Başbakan İsmet İnönü bu talebi karşılama kararı almıştır. 24 Şubat 1927 tarihli “Haçık Kevorkyan Hurufat dökümhanesi”ne ait faturaya göre 180 adet 12 puntoluk, 170 adet 16 puntoluk, 250 adet 36 puntoluk harf satın alınmıştır. İstihlak pulu ve İki adet sandık ve ambalaj ücretleri de dahil edilince toplam 250 lira 10 kuruş harcanmış. Hakimiyet’i Milliye Gazetesi sahibi Mahmut Bey aracılığıyla Mehmet Remzi Bey’in talepleri karşılanmış ve alınan harfler de Kıbrıs’a gönderilmiştir. Ayrıca maddi destek talebi de kabul edilmiştir fakat ne miktarda yardım yapıldığı bilinmemektedir (Öz, 2015: 66-68).

2.2.6.3 Medeni Kanun

17 Şubat 1926 günü kadınları siyasi haklar dışındaki pek çok alanda erkeklerle aynı haklara kavuşturan, kadınların ikinci sınıf vatandaş olmaktan kurtarılmasına yardım eden Medeni Kanun kabul edilmiştir. İsviçre Medeni Kanunu örnek alınmıştır (Öz, 2016:1281). İngilizler adaya geldiklerinde Müslümanlar için geçerli olan şeri yasaları uygulamaya devam ettirirken Hristiyan halk için yasalarda değişiklikler yapılmıştır. Bu sebeple evlenme ve miras ile ilgili yasalar uzun süre geçerli olmak zorunda kalsa da Kıbrıs Türk Toplumunda çok eşlilik tercih edilmemiş, kıyafet inkılabına uyularak çarşaf bırakılmış ve toplum hayatında kadınlara hak ettikleri değer verilmiştir.

Örneğin kadın ve erkekler bir tiyatro oyununu daha 1925 yılında zaten birlikte izleyebilmiş veya en küçük köylerde bile görev yapan bayan öğretmenler çağdaş ve ileri bir Kıbrıs Türk Toplumuna oluşmasına katkıda bulunmuşlardır (Nesim, 1989: 338). Kıbrıs Türkleri halihazırda var olan bu şer'i mahkemelerden zaten memnun değildi ve 1926 senesinde Türkiye Cumhuriyeti'nde Medeni Kanun kabul edilince onlar da şikayetlerini artırdılar. Türkiye'dekine benzer yeni bir aile ve miras kanununa ihtiyaç duyduklarını hükümete bildirmişlerdi ve hükümet de komisyonlar kurmuş, şer'i mahkemelerle ilgili bazı düzenlemeler yapılmış fakat istenilen sonuç elde edilememiştir (Özoran,1989: 2121).

Örneğin 1927 yılında bir komisyon kurulmuştur. Amacı Şer'iyeye Mahkemelerini ıslah etmektir. Kurulan komisyonun önerileri İngilizlerce reddedilince Türkiye'deki yeniliklerden Kıbrıslılara da uygulanması engellenmiş olmuştur. Nesim'e göre bu kasti bir engellemedir. 1 Mayıs 1931'de ise Kıbrıs Türk Milli Kongresi toplanmıştır. Bu kongre İngiliz hükümetinden Şer'iyeye Mahkemeleri'nin kaldırılmasını, Medeni Kanun'un getirilmesini, müftünün Türkler tarafından seçilmesini ve Evkaf'ın devrinin Cemaate yapılmasını talep etmiştir. Buna karşılık hükümetten sert bir tepki alınmış, müftülük lağvedilip 'Fetva Emini' olmuştur (Nesim, 1989: 338). 1938 yılında ise Vali Sir Reginald Palmer'ın görevde olduğu dönemde tekrar bir komisyon oluşturulması gündeme gelmiştir. Vali'ye göre ada halkının konu ile ilgili sorunları başka ülkenin kanunları taklit edilmeden ihtiyaca göre değişiklikler yapılmalıdır.

Müslümanların evlilik, boşanma gibi konuları 1939 yılının Ocak ayında kanunlaşp yayınlansa da tek olumlu değişiklik poligaminin yasaklanması olduğundan Kıbrıslı avukatlar ve Türk aydınları beklediği sonuçları elde edememiştir. Zaten birbirine zıt maddeler de içermektedir (Öz, 2015: 70).

Türklerin müftülerini seçme hakkına kavuşmaları 1950, aile ve miras konusunda yeni düzenlemeler getiren bir yasaya kavuşmaları 1952'yi, Evkaf'ın Türk Cemaati'ne devredilebilmesi ise 1956'yi bulmuştur (Nesim, 1989: 338).

Atatürk medenileşmenin gerekliliği ile ilgili fikrini “*Ülkeler çeşitlidir; ancak uygarlık tektir. Bu sebeple, Türkiye bu uygarlığa katılmak zorundadır*” diyerek ifade ederken, Kıbrıs’ın SES gazetesinin ilk sayısında Kıbrıs Kadınlığı’na başlıklı bir yazı yayınlanmıştır. Yazının sahibi Ulviye hanımdır. U mahlası ile yayınlanan yazıda Türk kadınlarına tanınan haklardan övgüyle bahsedilirken Kıbrıs Kadınlarının da harekete geçmesi, eğitim öğretimlerine önem vermesi ve çok okuması gerektiği belirtilmiştir (Öz, 2015: 68, 70).

2.2.6.4 Harf İnkılabı

1 Kasım 1928 tarihinde Türkiye’de Harf İnkılabı yapılmıştır (Akgün, 2012:11). 1 Kasım 1928 tarihinde mecliste kabul edilen “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun Layihası” Mustafa Kemal’in Türk toplumunu gelişmiş medeniyetler seviyesine ulaştırmak için atılması gerektiğini düşündüğü adımlardan biridir, toplumun eğitim, kültür düzeyini artırmak ve milli kültür hissi sağlanmak hedeflenmiştir (Öz, 2015: 70-71). Fakat yeni harflerin kabulü de bir süreçtir; mesela öncesinde komisyon kurulması, kullanılacak harflere karar verilmesi harflerin Mustafa Kemal’e sunulması, TBMM’ye sunulması gibi aşamalar vardır. 12 Ağustos 1928 tarihli Söz gazetesinde yeni harflerin kabulünün bu aşamaları hakkında halk bilgilendirilmiştir (Nesim, 1989: 333). Diğerleri gibi harf inkılabı da aydın Kıbrıs Türklerince benimsenmişti fakat eğitim öğretim ve resmi yazışma alanlarında da kullanılmasının sağlanması için hükümetin de bu harfleri kabul etmesini sağlamak gerekecekti (Özoran,1989: 2122).

Kıbrıs Türklerinin ümmet zihniyeti içinde kalmasını ve onları bu şekilde idare etmeyi isteyen İngilizler Latin harflerinin kullanılacak olmasından pek de hoşnut

olmadıklarından sansür, kullanan Türk öğretmenlerini sürgünle cezalandırma, halk üzerinde baskı oluşturma gibi yöntemlerle buna uzunca bir zaman direnmişlerdir (Keser,2013: 68). İngiliz idaresinin uğraşları Türkleri Anavatan'dan koparmak yönündeydi, Canon Newham Maarif müdürü olarak diğer inkılaplara karşı çıktığı gibi buna da karşı çıktı fakat istediğine ulaşamadı (Nesim, 1989:333).

19 Temmuz 1928 tarihinde Söz gazetesi İngiliz hükümetinin Rum ve Ermeni okullarına karışmadığı gibi Türk okullarına da bu konuda karışamayacağını, okullarda kullanılan kitapların o zamana kadar Türkiye'nin kabul ettiği kitaplar olduğunu, Türkiye'de basılan kitaplar yeni harflerle basılacağına göre Kıbrıslıların da hazırlıklara başlama gerekliliği bulunduğunu belirten bir yazı yazmıştır (Özoran, 1989: 2122). 12 Ağustos 1928 tarihli Söz gazetesi komisyonun karar verdiği harfleri Mustafa Kemal'e sunduğunu ve kabul edilen halinin yayınlanıp kanun tasarısı ile TBMM'ne sunulacağı haberini veriliyordu. 15 Ağustos 1928 Kıbrıs'ta Öğretmenler Cemiyeti toplantı yaptı. Aldıkları karara göre yeni harfler Türkiye'de kabul edildikten sonra Kıbrıs'ta da kabul edilecekti. 25 Eylül 1928 tarihinde ise yine Söz gazetesi Türkiye'de 5 Ekim tarihine kadar Latin harfleri ile kitapların basımının bitirilmiş olacağını ve Maarif Vekaleti'nin yeni eğitim öğretim yılında bu harfleri okutacağını haberini veriyordu. Dönemin Kıbrıs Müstemlekesi Maarif Müdürü Canon Newham bu inkılaba da karşı çıkmışsa da 25 Eylül 1928 günü bu tarihli gazetelere ilan vererek artık okullarda yeni Türk harflerinin kullanılarak ders yapılacağını duyurur (Nesim, 1989: 333-334).

Duyurulan bu karar 11 Eylül 1928 günü Evkaf Dairesi'nde ilerici müftü ve okullar komisyonu üyesi olan Hürremzade Hakkı Efendi, Evak Murahhası Münir Bey, Milletvekili Dr. Eyyüb ve C. Newham yapılan toplantı sonrası alınmıştı (Nesim, 1989: 333-334).

Söz Gazetesi'nin kampanyası öğretmen cemiyetinin aldığı karar ve kulüplerin çağrılarının sonuç vermesi ile Newham okul müdürü ve köy öğretmenlerine gönderdiği yazıda yeni ders yılında eğitim yeni harflerle yapılacağından gerekli olan hazırlıkların yapılmasını bildiriyordu. Ayrıca Resmi Gazete'de Kıbrıs Hükümeti tarafından resmi yazışmaların da Türkçe yapılabileceği de ilan edilmişti. Kıbrıs Türkü bir mücadeleyi daha kazanarak yeni harflerin kullanılmasını kabul ettirmişti (Özoran, 1989: 2122).

Yeni harflerin kullanılacağı kararlaştırılsa da hükümet bunun için yeni harfleri öğretecek bir kurs açmadı (Özoran, 1989: 2122). Yeni harflerin öğretilmesi görevini üstelenen Türk aydınlar halk için kurslar düzenlemişlerdir. Türk kulüpleri ise yeni harfleri bilmeyen öğretmenlere, gece mektepleri açarak yetişkinlere bu yeni harfleri öğretmekle Kıbrıslı Türklerin kısa zamanda öğrenmesi konusunda faydalı olmuşlardır. Latin harflerini zaten bilen öğretmenler ise hem öğrencilere öğretmiş hem de hem de yetişkinlere öğretmişlerdir. Kıbrıs Türk toplumunu dünyada okur yazar oranı en yüksek toplum haline getiren ve cahillikten kurtaran bu yeni harfleri öğretme girişimi aydınlar tarafından hiçbir karşılık beklenmeden yapılmıştır (Öz, 2016:1282). Kıbrıs Türk halkı da öğrenmeye ilgili olmuştur örneğin Lefkoşa'daki kitapçıların getirttiği alfabeler hızla satılmıştır ve Birlik Ocağı'nın Lefkoşa da açtığı kurs büyük ilgi görmüştür ve diğer kazalardaki kulüpler de kurslar açmıştır. Birlik Ocağı Kıbrıs Türk Kültürü'nün ve Türklüğün gelişmesinde etkili olan kulüplerden biridir. Ayrıca bulunduğu köylerde kurs düzenleyen öğretmenler de vardır. Bu çabalar Kıbrıs Türk halkının kısa zamanda okur yazar hale getirilmesi ile sonuçlanarak fayda göstermiştir (Nesim, 1989:334).

Harf devrimi ile ilgili süreç adanın Türk basınına da yansımıştır. Harflerin Türkiye'de kabul edilmesine kadar geçen süreçte atılan adımlar ve halka öğretilmesi sürecindeki gelişmeler ada halkına duyurulduğu gibi bu devrimin benimsenmesi yolunda adadaki gelişmeler de Kıbrıs Türklerine duyuruldu. Adada kendiliğinden bir ilgi ve yeni harflerin öğrenilmesi için seferberlik başlarken Söz gazetesinde sadece İngiliz hükümetinin konu ile ilgili attığı yasal düzenlemeler ile ilgili adımlar değil halkın kitapçılara gelen alfabelere gösterdiği yoğun ilgi, açılan kurslarla ilgili bilgiler veriliyordu. Ayrıca halkı yeni harfleri öğrenme konusunda yönlendiriyordu (İsmail-Birinci, 1989: 213-230).

13 Eylül 1928 tarihinde, Söz Gazetesi'nde “*Yeni Harfleri Benimsemek Vazifemizdir*” başlığı ile yayınlanan yazı yeni harfleri öğrenmeye yönlendirir ve teşvik eder niteliktedir. Aziz Gazi diye bahsettiği Mustafa Kemal'in inkılaplarının devam ettiği, Türkiye örnek gösterilerek Türkiye dışında bulunan Türk aydınlarının da yeni harfleri bir an önce benimseyip uygulamaya koyması gerektiği, her tarafta gece mektepleri açılması gerektiği ve bunun için kulüplerin de çalışması gerektiği bu yazı içerisinde belirtilmiştir. On yıl sonra dünyadaki bütün Türklerin aynı şekilde hep

aynı şekilde okuyup yazmaları dileği de yazı içerisinde dile getirilmiştir. Bu inkılabın Kıbrıs'taki öncüsü Türk aydınlarıdır. Mehmet Remzi Okan da Söz Gazetesi sahibi olarak gazete adını ve başlıklarını yeni harfler ile basarak öncülerden biri olmuştur fakat bu yeterli bulunmadığından kısıtlı imkanlara rağmen bir Alman firmasına harf siparişi verilince şöyle bir anı yaşanmıştır. Aynı Alman firmasına Türkiye Cumhuriyeti de sipariş vermiştir. Bu tamamen bir tesadüftür. Alman firma yanlışlıkla Türkiye Cumhuriyeti faturasına Söz'ün ücretini de yansıtmıştır. Gazeteci Naşit Hakkı (Uluğ) bu işle vazifelidir ve faturadaki durumu fark ederek Mustafa Kemal'e durumu bildirir. Mustafa Kemal bu duruma *"Hay hay, Söz gazetesinin siparişi de bizim tarafımızdan ödensin, Kıbrıs'ta Türk sesi sönmesin"* şeklinde karşılık verir ve Söz'ün hesabı da ödenir. Bu durum Mehmet Remzi'ye Alman firması tarafından bildirilince bu Mehmet Remzi için motive edici bir etki olur. Gazete bir süre daha Osmanlıca harfleri de kullansa da artık Türkçe harflerle yayın yapmaya başlar (Öz, 2015: 72-73).

Söz gazetesi kitapçılara gelip tükenen alfabeleri ve açılan kursları haber vermesinden başka kendisine halktan gelen geri dönütleri de paylaşıyordu. Mehmet Ferdi i imzası taşıyan bir yazıda Baf'ın Adorez köyü'nde halkın gelen alfabeyi hemen alarak tükettiği, köyün öğretmeni Mehmet İrfan Efendi'nin kursuna gelen köylülerin harfleri 3 gecede bazılarının ise 8 10 gecede öğrendiği ve daha büyük kıraat kitabına geçiş yaptıkları belirtilirken eskiden nasıl öğrenildiği ile de kıyaslama yapılmıştır. Yeni harflerin dilimize uygun olduğu belirtilmiştir. 15 Kasım 1928 tarihli Söz gazetesinde "Yeni Harfler Dilimize Uygun" başlığı ile paylaşılmıştır. Yine Söz gazetesine Baf'ın Istınco'sundan bir mektup gelmiştir. Mektupta çobanlık yapan Ramazan Sadık örnek gösterilmiş, birkaç gün içerisinde okumakta çok iyi hale geldiği belirtilmiş. Yeni harflerin diğer her yerde olduğu gibi köylerde de önemsendiği ve bunun sonucunda kısa zamanda okumanın başarılabilirdiği de belirtilmiştir. Ayrıca gayretli bir öğretmen olduğu ifade edilen Mehmet Emin Efendi'ye de teşekkür etmişlerdir. Mektup M. Celaleddin imzası taşımaktadır ve 31 Ocak 1929 tarihinde Söz gazetesinde yayınlanmıştır (İsmail-Birinci, 1989: 220, 222).

2.2.6.5 Soyadı İnkılabı

2525 sayılı Soyadı Kanunu'nun Haziran 1934'te ilan edilmesi ile her Türk vatandaşının bir soyadı alma zorunluluğu doğmuştur. 1934' e kadar kimsenin soyadı olmadığından yaşanan sorunlar bu kanun ile giderilmeye çalışılmış, devlet dairelerinde ve sosyal ilişkilerde netlik ve düzen sağlamak istenmiştir. (Öz, 2015: 75-76) Mustafa Kemal'e 24 Kasım 1934 tarihli ve 2587 sayılı kanuna göre Atatürk soyadı verilmiş, 17 Aralık 1934 tarihli 2888 sayılı kanun ile de Atatürk soyadını sadece Mustafa Kemal'in kullanması sağlanmış, başka kişilerce kullanımının önüne geçilmiştir (Öz, 2015: 75-76).

Türkiye Cumhuriyeti'ndeki bu gelişme Kıbrıs Türklerine Söz gazetesi ile duyurulmuş ve Kıbrıs Türklerince buna rağbet gösterilmiştir. Bu durum herhangi bir baskı ve zorlama olmaksızın gerçekleşmiş ve Kıbrıslı Türkler de soyadlarını belirlemeye başlamışlardır. Mehmet Remzi Bey, Necati Bey ve Fatin Bey soyadlarını Atatürk'ten alan talihli kişilerden olmuşlardır ve sırasıyla, Okan, Özkan ve Güvendiren soyadları kendilerine verilmiştir (Öz,2015:76).

Kıbrıs Türklerinin yarışır gibi soyadı almaya başlamaları ve bu soyadlarını Söz ve adada yayınlanan Türk basınına ait diğer gazetelerde duyurmaları gibi bir durum ortaya çıkmıştır. Tıpkı Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçekleşen diğer yenilikler gibi Soyadı Kanunu da benimsedikleri buradan anlaşılmaktadır. Kıbrıslı Türkler 1935 ve 1936 yıllarının farklı tarihlerinde Söz gazetesinde aldıkları öz Türkçe soyadları ile ilgili duyurular yapmışlardır. Lefkoşa belediye üyesi M. Necmi bey, Lefkoşa taciri Hasan Ziya bey, Ayakebir'de öğretmenlik yapan Muhsin Kemal bey, Klavya'da öğretmenlik yapan Durmuş Kamran bey, Lefkoşalı Tüccar Hasan Fahri bey, Mağusa'da şoförlük yapan Mehmet İbrahim bey, Kunduracı M. İsmail bey, Lefkoşa'da bakkal Hasan Fahri Bey, Anoyira'da öğretmenlik yapan Ahmet Cemal bey, Baf ilçesinin Susuz köyü muhtarı Ahmet Tevfik bey, Lefkoşa Kablo ve Telsiz memuru İbrahim Şükrü bey, avukat Fadıl Niyazi bey aldıkları soyadları duyuran kişilere örnek gösterilebilirler ve sırasıyla Avkıran (M. Necmi Avkıran), Önen (Hasan Ziya Önen), Ulukan (Muhsin Kemal Ulukan), Yılmaz (Durmuş Kamran Yılmaz), Uzman (Hasan Fahri Uzman), Erman (Mehmet İbrahim Erman), Ünal (M. İsmail Ünal), Soykut (Hasan Fahri Soykut), ÖZEN (Ahmet Cemal Özen), Kalkan (Ahmet Tevfik Kalkan), Özsaruhan (İbrahim Şükrü Özsaruhan), Korkud (Fadıl Niyazi Korkud) soyisimlerini almışlardır. Gazetelerde yayınlananlardan başka pek

çok Türk de kanunu benimseyerek soyadı almışlardır. SÖZ gazetesi ise bu süreçte sürekli yayınlar yapmıştır. 24 Temmuz 1934 tarihli sayısında ise soyadının gereğini vurgulayan Soyadı Niçin Lazımdır başlıklı yazı yayınlanmıştır (İsmail-Birinci, 1989: 247-251).

2.2.7 Hamidiye Zırhlısı Gezisi

Hamidiye Zırhlısı daha önce Balkan Harbi'nde aylarca Yunan gemilerine karşı mücadele vermekle (Keser, 2007: 72) başlayarak çeşitli cephelerde Osmanlı'ya hizmet etmiş bir savaş gemisi olması bakımından hiç de sıradan olmayan bir savaş gemisidir (Keser, 2013: 73-74).

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni tanıtmak için yapılan yurtdışı gezilerinde kullanılmış, okul ve eğitim gezisi olduktan sonra da genç Türk denizcileri yurtdışı eğitim gezilerine götürmüştür. Bu gezilerden en kıymetlisi vefatından beş ay önce 1938 Haziranında Atanın Kıbrıslılarla hasret giderdiği Kıbrıs gezisidir (Keser, 2013: 73-74). Lozan sonrasında Türk askeri gücü adaya ilk defa bu askeri öğrenci gemisi ile çıkmıştır. Bu gezi Atatürk döneminin önemli bir gelişmesidir (Keser, 2007:71). Adada yaşayan Kıbrıslı Türkler 60 yıl sonra ilk defa Türk bayrağı taşıyan bir gemi görmüşlerdir (BCA-30-10-0-0_124-887-3 s:4).

Gezi programına göre Suda, İskenderiye, Hayfa, Magosa, İskenderun, Rodos ve Bodrum Limanları ziyaret edilecektir. Plana göre 4 Haziran 1938 de Haydarpaşa'dan saat 20.00'de yola çıkacak, 7 Temmuz 1938'de ise Bodrum'da olacaktır. Kıbrıs'ın Mağusa Limanı'nda bulunacağı tarihler ise 20 22 Haziran 1938 günlerine rastlamaktadır (Keser, 2007: 71).

Bu Akdeniz gezisi Hatay sorununun gazetelere manşet olduğu, Türkiye Fransa ilişkilerinin gergin olduğu bir dönemde yapılmıştır. Programı bilinçli olarak yapılmış gezinin uğrayacağı limanlardan birinin de Hatay'ın ilçesi olması gezinin rastladığı dönemin tesadüfi olmadığını gösterir (Keser, 2013:75; Keser, 2007:75). Ayrıca o dönemde Rumların tekrar bir ayaklanmaya meyletmeye başlamaları, İngiliz İdaresi'ne sorun çıkarmayan bu yerel idarenin kurallarına uyan Kıbrıs Türklerinin Rumlar ile bir tutularak muamele görmeleri, sansür, yasak ve kısıtlamalara maruz

kalmaları da göz önünde bulundurulduğunda gezinin uygun bir vakitte yapıldığı ifade edilebilir (Keser, 2013: 74).

Hamidiye'nin bu gezisi göstermektedir ki Kıbrıs Türkleri unutulmamıştır (Keser, 2013: 77-78). Zira Hamidiye'nin uğradığı limanlar arasında bulunan İskenderiye, Hatay ve Magusa limanları dönemin önemli ve stratejik konuma sahip limanlarıdır. Bu limanların seçilmesi önce Hatay, sonra Kıbrıs konusunun ilgilenileceği yönünde ince bir mesajı da içermektedir. Mustafa Kemal Atatürk 'ün daha önce bir Akdeniz tatbikatı sırasında Akdeniz'e dikkat edilmesini ve Kıbrıs'ın bizim için önemli olduğunu söylerken verdiği mesajda olduğu gibi Hamidiye'nin bu gezisi de zamanı geldiğinde Kıbrıslı Türklere sahip çıkılacağı mesajını sadece Kıbrıs Türklerine değil aynı zamanda İngilizlere de göndermektedir. Zaten adadaki Türk varlığını korumak adına göç durdurulmuş, basın desteklenmiş, Kıbrıslı gençlere Türkiye'de üniversite eğitimi verilmiş, Kıbrıs Türk okullarına destek olunmaya çalışılmış ve milli bilinç sanatsal kültürel sosyal faaliyetlerle canlı tutulmak istenmiştir (Keser, 2013: 77-78). Kıbrıs'taki İngiliz hükümeti ise bu geziyi gemi personeli için yemek ve organizasyon düzenleyip basına da Türk İngiliz dostluğunu vurgulayan, Türklerin İngiliz idaresinde son derece mutlu olduklarını ifade eden açıklamalar yaparak karşılamışlardır. Fakat ziyaret öncesinde adanın Ses ve Söz gazeteleri vasıtasıyla basına milliyetçi söylemler yansımaları İngilizlerin gözünden kaçmamıştır (Keser, 2013: 75).

Aslında Lefkoşa Atina Ankara üçgenindeki yazışma ve faaliyetlerinin hız kazandığı düşünülürse aslında bu ziyaret İngilizler tarafından memnuniyetle karşılanmış gibi gösterilmiştir (Keser, 2007:72). Ayrıca gezinin yapılacağı haberi duyulunca Vali Palmer'dan İngiltere Sömürgeler Bakanlığı tarafından konu ile ilgili bilgi istenir. (Keser, 2013: 75). İngiliz hükümetine rahatsızlık veren noktalar 20 22 Haziran 1938 tarihli Hamidiye Zırhlısı gezisinin halkta uyandırdığı coşku, sevinç, heyecan, Ses ve Söz 'ün 1930'lu yıllarda adada Atatürkçülüğün yerleşmesi için yaptığı yayınlarıdır (Akgün, 2013:9).

Hamidiye'nin Akdeniz gezisi yapacağı ve uğrayacak limanlardan birinin de Magusa olması Kıbrıs basınına bolca söz ettirir (Keser, 2007, s:75).

14.09.1938 tarihli Konsolosluk raporuna göre ise hem Magusa Limanında gelen gemi ve personeline gözyaşları ile karşılama yapılmış, hem de Lefkoşa'ya geçen

gemi subay ve öğrencileri de yine coşkulu tezahüratlar ile karşılanmıştır. Yani Hamidiye'nin gelişi büyük bir heyecan doğurmuştur (BCA-30-10-0-0_124-887-3 s:4). Geminin gelişinin halkta uyandıracak coşkuyu tahmin eden hükümet geminin gelişinden bir süre önce bu ziyaret ile ilgili yazı yazmayı yasaklamıştı ve düzeni ve güvenliği sağlamak, olayları engellemek adına bunu yapmakta haklı da olabilirdi. Fakat sansürü gerektiren durum ortadan kalktığı halde yasak ortadan kalkmamış, sansürden faydalanılarak Türk kelimesi İslam'a, bay kelimesi bey ve efendiye döndürülmüş, bir de o dönemde Türkiye'nin Hatay meselesi ile ilgili olarak çıkan haberlerin yayınlanması da engellenmiştir. Türk toplumu, Rum toplumundan daha aşağı bir durumda bırakılmıştır. (BCA-30-10-0-0_124-887-3 s:4).

Kıbrıslı Türklerin ilk defa askeri bir Türk gemisi ve personelle karşılaşmalarını coşku ile karşılamaları ve kutlamaları karşısında İngiliz idaresi şaşkıncıdır çünkü Türkler hiçbir taşkınlığa mahal vermeyip son derece olgun davranışlar sergilemektedirler. Gelen gemiyi görmek isteyenler akın akın limana koşmuşlardır ve duygu seli yaşanmıştır. Halk gemiye çıkmak ister ve bunun için nerdeyse birbirleri ile yarışır. İngiliz idaresi yaşananlardan memnun değildir. Onlara göre faaliyetler kısırtıcıdır. Sorumlu da Ses ve Söz gazetesinin o dönemki yayınlarıdır (Keser, 2007:75). Kıbrıslı Türklerin gözünde bu ziyaret gerçekleşmesi beklenen bir dileğin ilk adımı olarak algılanmaktadır. Şöyle ki 1878'de İngiliz bayrağı göndere çekilirken Rauf Denktaş'ın babası Şehirli Memed "Osmanlı bugün gitti ama yine gelecekler" demiştir. Hamidiye'nin bu ziyareti de bu yönde atılmış ilk adım olarak görülmüştür (Keser,2007:72).

1935 Şubatında Türkiye Cumhuriyeti, Ege ve Akdeniz'de bir deniz tatbikatı gerçekleştirir. Mustafa Kemal Atatürk de katılmıştır. " Kıbrıs'a dikkat ediniz, Kıbrıs bizim için önemlidir " sözü de muhtemelen bu sırada söylenmiştir (Keser, 2007, s:75). Bu muhtemeldir ki, Kıbrıslı Türklerin haklarının İngiltere 'ye karşı korunması ve Fransa'ya karşı da Hatay meselesi ile ilgili kağıt üzerinde görünmeyen fakat var olan bir stratejiye işaret eder (Keser, 2007:75).

Hamidiye'nin Balkan Harbi sırasında Yunanistan sularında Yunan ticari ve askeri gemilerine karşı aylarca bir durdurma hareketi gerçekleştirmiş olduğu ve bu hareketin Yunan faaliyetlerini büyük ölçüde engelleyip ve Türk ticari faaliyetine de destek verdiği düşünülürse burada ince bir strateji izlendiği görülür; gemi Yunan ve

Akdeniz sularına aşına bir gemidir ve 25 yıl sonra tekrar aynı bölgededir (Keser, 2007:72, 72).

2.2.8 Sportif ve Kültürel Faaliyetler ve Yardımlaşma

Atatürk döneminde Kıbrıs ve Türkiye Cumhuriyeti arasında pek çok kültürel ve sportif faaliyet gerçekleşmiştir. Bu faaliyetler kendiliğinden gerçekleşmiş, gönüllülük ile olmuştur. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kurulması, Toto hanım ve Fikriye hanımın da olduğu bir Ses ve Saz Heyeti'nin aday ziyaret, konser, tiyatro ve film gösterimleri, Adanalı sporcuların Kıbrıs ziyareti ve Lefkoşa Türk Futbol Takımı ile maç yapması örnek olarak gösterilebilir (İsmail ve Birinci, 1989: 144-145, 147-148, 153, 155, 161).

Ayrıca Kıbrıslılar anavatanlarını zor zamanlarında da unutmamışlardır. Palmer'ın kaleme aldığı bir yazıda Cumhuriyet gazetesinin 24 Mayıs 1938 tarihli bir yazısından bahsedilmektedir. Türkiye'de meydana gelen bir deprem sebebiyle Kıbrıslıların da üzgün olduğu ve yardım edebilmek adına bağışlar yaptıkları. Yunanlıların bile bağış yaptığı fakat Türk Evkaf İdaresi'nin bu konuda bir girişiminin olmadığı belirtilmektedir. Yunan başpiskoposun bile duygularını ifade ettiği belirtilip, kiliseler deprem felaketzedelerine yardım beyannamesi gönderirken Evkaf'ın dini mahzuru olduğunu ve bunların Arapça olması gerektiğini söylediğinden bahsediyor. Evkaftan beklenenin bu harekete önyak olması gerektiği kendinden toplumun kendisinden farklı beklentileri olduğu ve Evkafa yüklenen anlamlar bulunduğundan bahsediyor (Keser, 2007: 73).

Deprem 20 Nisan 1938 tarihinde olmuştur. Ankara, Yozgat, Çorum, Tokat, Kayseri ve Kırşehir yöresi etkilenmiştir. Okullar ve devlet kurumlarında çalışma faaliyeti durmak zorunda kalmıştır. Sokakta kalanlar çadırda yaşamak zorunda kalır ve yurt genelinde bir yardım kampanyası başlatılır. Kıbrıslı Türkler de yardıma başlayınca İngiltere rahatsız olur; zira İngiltere, sömürgelerinde milliyetçilik fikrinin belirmesinden ve Kıbrıslı Türkleri Türkiye ile kaynaşma ve dayanışma içinde olmasından memnun değildir (Keser, 2007:73). Ama gene de Kıbrıslı Türklerin anavatana bağlılıkları, bu örnekteki gibi yardımlaşma faaliyeti bağlamında da kendini gösterecektir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Temelde Atatürk döneminde Kıbrıs Türklerinin durumu ve Türkiye ile ilişkilerini ele aldığımız bu çalışma bize gösteriyor ki Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından hemen önce yer alan Milli Mücadele döneminde de Türkiye Cumhuriyeti ve Kıbrıs Türkleri arasında göze çarpan bağlar vardır. Rumlar ve Türkler tarafından farklı yorumlanan Milli Mücadele Dönemi'nde Kıbrıs Türklerinin yardım cemiyetleri, tiyatrolar gibi yollarla para toplayarak ve bizzat savaşa gönüllü katılarak destek vermesi Anadolu'daki mücadeleden kopuk olmadıklarının ve bu mücadeleye karşı duyarlı olduklarının göstergesidir. Bu yardım elini İngilizlerin engelleyici tutumlarına rağmen uzatmaları, Milli Mücadele bittikten sonra İngilizlerin yasaklamalarına rağmen kutlamaları bağlılıklarını ortaya koymaktadır. Kıbrıs Türkleri Milli Mücadele sürecinde Rum basınına karşı da psikolojik anlamda savaşımıştır.

Yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti, dönemin şartları sebebiyle Lozan'da İngiltere'ye bıraktığı Kıbrıs ile ilişkilerini koparmadan sürdürmeye devam etmiştir. Zira Türkiye Cumhuriyeti'ne manevi, tarihi ve kültürel bağlar ile bağlı olan Kıbrıs Türk halkı ada üzerindeki varlığını devam ettirmektedir. Lozan görüşmesi sırasında içinde bulunulan şartlar ve sahip olunan öncelikler Kıbrıs'a öncelik verilmesine engel olmuştur. Fakat 16. , 20. ve 21. maddeler Kıbrıs ile ilgilidir. Türkiye Cumhuriyeti her ne kadar yönetimi İngiltere'ye bırakmışsa da gelecekteki söz hakkını saklı tutmuştur.

Henüz ortada Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bile yokken, Kıbrıs ile resmi bir sahiplik bağı bile bulunmazken, Türkiye Cumhuriyeti o dönemin savaş sonrası şartları altında gelişmeye çalışırken ada üzerinde konsolosluk açmış, sosyal- kültürel faaliyetlerde bulunmuş, Kıbrıs Türklerine göç ve bilhassa eğitim konusunda imkanlar sunmuştur. Kıbrıs Türk okullarına öğretmenler gönderilmesi, Kıbrıslı Türk gençlerinin Türkiye Cumhuriyeti'nde okutulması, Kıbrıs Türklerine ders kitabı

gönderilmesi eğitim konusunda sunulan imkanlara örnek olarak gösterilebilir. Açılan konsolosluk seçme hakkını kullanarak Kıbrıs'tan Türkiye Cumhuriyeti'ne göç etmek isteyen Türk halkın resmi işlemlerinin yapılması ve göçün gerçekleştirilmesi konusunda yardımcı olmuştur. Ayrıca konsolos Asaf Bey'in ada Türklerine olan ilgisi, gençlerin eğitimiyle yakından ilgilenmesi, milli bayramların kutlanmasındaki rolü, adadaki Kemalist halktan gördüğü destek göz önüne alındığında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Asaf Bey'in ve konsoloslukun önemli bir rol oynadığı, Kıbrıs halkına fayda sağladığı, zaten varolan bağları güçlendirdiği ve halk ile iletişim kurmayı başarabildiği görülmektedir. Konsolosluk tarafından Kıbrıs halkının durumu ile ilgili hazırlanan raporlar ada Türklerinin durumunun yakından takip edildiğinin, sorunlarına çözüm getirilmek istendiğinin göstergesidir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti'ni gelişmiş milletler seviyesine çıkarmak için hayata geçirdiği ilke ve inkılapların Kıbrıslı Türkler tarafından kolaylıkla benimsenmesi, Türkiye'den kopmadıklarını, cumhuriyete bağlı olduklarını göstermektedir. İngilizlerin ve Evkafçıların ilke ve inkılapların Kıbrıs'ta uygulanmasına destek vermemesine rağmen Halkçılar Kemalizm'e destek vermiştir. Yıldırmaya yönelik girişimlere, ceza, sürgün ve baskılara karşı durmuşlardır. Bu baskılara rağmen ilke ve inkılapların çizgisinden ayrılmamışlardır. Konsolosluk da bu çabalarına katkı sağlamıştır. Mesela Asaf Bey şapka takma konusunda örnek olan Lefke belediye başkanı Mustafa Fadıl Nekipzade ile halk arasına çıkarak dolaşmıştır. Harf inkılabı konusunda yeni harfleri öğrenmek ve öğretmek için seferber olan Türk öğretmenlerin, Türk halkın ve Türk basınının gösterdiği çaba ve teşvikler hem İngiliz yerel yönetime karşı dik duruşlarına hem de yine Atatürk'ün açtığı yolda ilerlemekte kararlı oluşlarına örnek teşkil etmektedir. İngiliz idaresi pes etmiş ve Türkler istediklerini almışlardır. Ayrıca Türkiye'deki felaketler karşısında maddi yardım göndermeleri, evlerde, dükkanlarda, kahvelerde Atatürk resimleri ve Türk bayrakları bulunması Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Mustafa Kemal Atatürk'e verdikleri değeri göstermektedir.

Türkiye Cumhuriyeti ada üzerindeki Kıbrıs Türklerine destek vermesine ek olarak Kıbrıs'tan Türkiye'ye göç eden Kıbrıs Türklerine de yardımcı olmuştur. Kıbrıslı Türk gençler Türkiye'de yükseköğrenim görmüş ve istihdam edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kurulduğu yıllarda içinde bulunulan şartlar ve izlenen politika,

Kıbrıs'tan Anadolu'ya göçün desteklenmesi ve Lozan'da belirtilen süre aşıldığı halde göçlerin kabul edilmesi ile sonuçlanmıştır. İlk başta Mübadele Kanunu Kıbrıs Türklerinin durumunu kapsamıyor olduğundan belirsizlikler yaşanmış olsa da Türkiye Cumhuriyeti ilgisini göstermiş ve göçmenlerin yasalar, yerleşim, ve maddiyat ile ilgili sorunlarına imkanlar dahilinde çözüm üretilmiştir. Yani gelen göçmenlere karşı duyarlı bir tavır sergilenmiş, kendilerine sahip çıkılmıştır. Ev ve arazi sağlanması, yasal düzenlemeler yapılması ve resmi yazışma örnekleri buna örnek olarak gösterilebilir

Asırlardır Kıbrıs adasında yaşamakta olan Türklerin adadan tamamen ayrılması ada Türkleri arasında çeşitli fikir ayrılıkları çıkmasına sebep olmuş ve bu durum basına da yansımıştır. Kimileri adada kalınmasını savunurken kimileri de göç edilmesinin daha iyi olacağını ifade etmektedir. Daha sonra adada azalan Türk nüfusunun fark edilmesi üzerine Türkiye Cumhuriyeti göç politikasını değiştirmiştir. Fakat konsolosluk raporları da incelendiğinde görülmektedir ki yine de adadan kaçak olarak kayıklarla göç etmek isteyen Türkler vardır ve ada şartlarının onlara sundukları çok iç açıcı değildir.

Enosis'in zaman içerisinde güçlenmesi ve Enosis fikrinin yaygınlaşması sonucunda patlak veren 1931 isyanının sorumlusu Rumlar olmasına rağmen Türklerin de haksızlığa uğrayarak zarar görmesi ile sonuçlanmıştır. Para cezasından paylarına düşeni ödemek, çeşitli haklarından mahrum olmak zorunda kalmışlardır. Ayrıca Milli Kongre ile sömürü karşıtı başlatılan mücadelelerinde de 1942'ye kadar engellendikleri düşünüldüğünde İngilizlerin durumdan faydalandığı söylenebilir. Eğitim konusunda yapılan kitapsız tedrisat uygulaması, lisenin kapatılmasının düşünülmesi, lisenin başına İngiliz müdür atanması, kitaplara uygulanan sansürler, istihdam konusunda Türkiye'de üniversite okumuş gençlere çıkarılan engeller düşünüldüğünde Türklerin eğitim konusunda İngilizlerden çok da destek görmedikleri sonucuna varılabilir.

Bakalorya sınavının kaldırılması, Türkiye'de eğitim gören öğrencilere Türkiye'de istihdam fırsatı verilmesi, İngilizlerin Kıbrıs'ta çalışabilmeleri için İngiltere üniversitelerinden mezun olma şartı getirmesi sorununun konsolosluk raporunda belirtilerek çözüm için fikir üretilmesi, Türkiye'den Kıbrıs'a öğretmen gönderilmesi, bu öğretmenlerin takip edilerek konsolosluk raporlarında haklarında bilgi verilmesi,

eğitim konusunda Asaf Bey tarafından hazırlanan detaylı rapor Kıbrıslı Türklerin eğitim konusunda geleceğinin düşünöldüğünün, unutulmadıklarının ve takip edildiklerinin göstergesidir. Fakat Türkler eğitim konusunda gördükleri destek bakımından Rumlar kadar şanslı olmamışlardır. Rumlar daha fazla imkana sahiptir ve İngilizlerin uygulamalarından Türkler kadar etkilenmemişlerdir. Rum halkın eğitim konusunda daha bilinçli olduğı da görölmektedir. Gönderilen öğretmenler çeşitli katkılarda bulunsalar da, konsolosluğun eğitim ile ilgili detaylı raporundan da anlaşıldığı üzere konsolos Asaf bey onları çok yeterli bulmamaktadır.

Dönemin şartları düşünöldüğünde Hamidiye Zırhlısı'nın mesaj verici ziyareti ve bu ziyaret karşısında İngilizlerin gösterdiği tutum gezinin ne kadar etkili olduğuna işaret etmektedir. Türklerin gösterdiği içten karşılamalar ise yine Türkiye Cumhuriyeti'ne olan ilgilerini ve verdikleri değeri gözler önüne sermektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin de Kıbrıs Türklerini ve Kıbrıs'ı unutmadığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Yine Kıbrıs Türkleri ve Türkiye Cumhuriyeti arasında sosyal kültürel faaliyetler ve zor durumlarda Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye olan maddi manevi destekleri göstermektedir ki Türkiye ve Kıbrıs Türkleri arasındaki tarihi kültürel ve manevi bağlar onları birbirleri ile iletişim halinde olmaya, birbirlerini desteklemeye ve birbirlerinden kopmamaya yöneltmektedir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

(30-10-0-0-124-887-3)

(30-10-0-0-124-886-19)

(30-10-0-0-124-886-18)

(30-10-0-0-124-886-14)

Akgün, Sibel (2012), “Atatürk Dönemi Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumu İlişkileri (1923-1938),” *The Journal of Academic Social Science Studies JASSS*, Cilt 5, Sayı 1: 1-14.

Alasya, H. Fikret (1964), “İngiliz İdaresinde Kıbrıs’ta Tatbik Edilen Politika,” Cevat Gürsoy ve diğerleri, *Kıbrıs ve Türkler* (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü) içinde: 68-98.

Ateş, Atilla (1995), *Kıbrıs’ın Dünü Bugünü Yarını* (İstanbul: Harp Akademileri Basımevi).

Başbuğ, İlker, (2016), *Unutulan Ada Kıbrıs*, 2.Basım (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları).

Bedevi, Vergi (1966), *Kıbrıs Tarihi*, 3.Baskı (Lefkoşa: Halkın Sesi Matbaası).

Çakmak, Zafer (2008), “Kıbrıs’tan Anadolu’ya Türk Göçü (1878-1938),” *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 36: 201-223.

Çakmak, Zafer (2009), *Kıbrıs’ta İsyen* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık).

Çapa, Mesut (2016), “Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluş Yıllarında Kıbrıs’ta Eğitim Teşkilatı: Kıbrıs Şehbenderi Asaf Beyin Raporu,” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 31, Sayı 1: 99-114.

- Çevikel, Nuri (2000), *Kıbrıs Eyaleti* (Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi).
- Emgili, Fahriye (2015), “İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türkleri ve Atatürk Devrimlerine Bakışları,” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, Sayı 41: 381-396.
- Erdoğan, M. Akif (2013), “Kıbrıs Türkleriyle İlgili Türkçe bir Rapor,” *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12: 5-13.
- Gazioğlu, Ahmet (1960), *Yavruvatan Kıbrıs* (Lefkoşa: Hür Fikir Yayınları).
- Gürel, Şükrü (1984), *Kıbrıs Tarihi (1878-1960)* (İstanbul: Kaynak Yayınları).
- Gürsoy, Cevat (1964), “Kıbrıs’ın Coğrafi Durumu,” Cevat Gürsoy ve diğerleri, *Kıbrıs ve Türkler* (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü) içinde: 7-20.
- İsmail, Sabahattin, Birinci, Ergin (1989), *Atatürk Döneminde Türkiye Kıbrıs İlişkileri* ([Lefkoşa]: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları).
- İsmail, Sabahattin (1992), *Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Doğuşu - Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)* ([Lefkoşa]: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları).
- İsmail, Sabahattin (1998), *150 Soruda Kıbrıs Sorunu* (İstanbul: Kastaş Yayınevi).
- İsmail, Sabahattin, (2000), *Kıbrıs Sorununun Kökleri: İngiliz Yönetiminde Türk - Rum İlişkileri ve İlk Türk - Rum Kavgaları* (İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları).
- Keser, Ulvi (2007), “Genç Türkiye Devleti’nin Cumhuriyet Kazanımları ve Bunların Kıbrıs Türk Toplumuna Yansımaları,” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 14: 41-83.
- Keser, Ulvi (2013), “‘Lozan Sonrasında Kıbrıs Unutuldu mu?’ Sorusuna Kesitsel Bir Bakış ve M. Remzi Okan,” *History Studies: International Journal of History*, Cilt 5, Sayı 4: 55-80.
- Kuzu, Burhan (1993), “Lozan Andlaşması Işığında Batı Trakya, Kıbrıs ve Musul Sorunları”, *İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yıllığı*, Sayı 8:209-211
- Manisalı, Erol (2002), *Dünden Bugüne Kıbrıs* (Ankara: Gündoğan Yayınları).
- Nesim, Ali (1989), “Kıbrıs Türklerinde Atatürk İlke ve İnkılapları,” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 14 (Mart): 309-341.

Öz, Kübra (2015), “Atatürk Dönemi Kıbrıs Türkleri Türkiye İlişkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

Öz, Kübra (2016), “Kıbrıs Türk Kimliğinin İnşasında Atatürk İlke ve İnkılaplarının Etkisi,” *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 5: 1262-1291.

Özkul, Ali Efdal, Özener, Mete, Tufan, Hüseyin (2017), “Kıbrıs Eğitim Tarihinde Önemli Bir Müfettiş: İbrahim Hakkı Bey,” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 32 Sayı 1: 125-153.

Özoran, Beria Remzi, (1989), *Mustafa Kemal Atatürk İnkılabı ve Kıbrıs Türkü* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi).

Serter, Vehbi Z., (1970), *Kıbrıs Tarihi* (Lefkoşa: Halkın Sesi Ltd.).

Serter, Vehbi Z., (1976), *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi* (Lefkoşa: Halkın Sesi Ltd.).

Serter, Vehbi Zeki, (2008), *Kıbrıs'ta Rum Yunan Saldırıları ve Soykırım* (Ankara: Genelkurmay Basımevi).

Tarkan, Tefvik (1975), *Kıbrıs (Genel Çizgileriyle)* (Ankara: Sevinç Matbaası).

Torun, Şükrü (1956), *Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu* (İstanbul: Gazeteciler Matbaası).

Uçarol, Rifat (1998), *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı - İngiliz Anlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)*, 2.Baskı (İstanbul: Filiz Kitabevi).

Yolak, Seyit (1989), *1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri* (Lefkoşa: K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı).

ÖZGEÇMİŞ

Gülşah Reyhan Alparslan 1985 yılında Isparta’da doğmuştur. Sekiz Eylül İlkokulu, Muş Anadolu Lisesi (ortaokul) ve Muş Anadolu Öğretmen Lisesi mezunudur. Marmara Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği bölümünü bitirmiştir. 2007 yılından beri Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde İngilizce öğretmenliği yapmaktadır. Yine Marmara Üniversitesi’nin yabancılara Türkçe öğretimi ile ilgili bir sertifika programına katılmıştır.